

723

DE DIAGNOSTISCHE WAARDE VAN DE SZONDI-TEST

H. J. M. N. JANSSEN

DE SZONDI -TEST

Dit proefschrift is bewerkt in de psychiatrische inrichting
„Voorburg” te Vught

PROMOTOR: PROF. DR. J. J. G. PRICK

De diagnostische waarde van de Szondi-test.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DE
GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE
AAN DE R.K. UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN OP GEZAG VAN
DE RECTOR MAGNIFICUS DR. A. G. M. VAN MELSEN,
HOOGLERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN
WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DE SENAAAT IN
HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN OP
MAANDAG 19 DECEMBER 1955,
TE 4 UUR N.M.

DOOR

HENRICUS JACOBUS MARIA NICOLAAS JANSSEN

GEBOREN TE CUYK

*Aan de Zeereerwaarde Heer Frans Mannaerts
Pastoor van Loven, Tilburg*

VOORWOORD

Toen ik mijn werk als klinisch psycholoog begon, was mijn kennis van de Szondi-test betrekkelijk gering. Mijn taak bracht echter mee, dat ik me daarin moest verdiepen. Welhaast dagelijks immers werd mij door psychiaters met wie ik in team-verband werkzaam ben gevraagd, bepaalde patiënten te „szondiën”. Mij verdiepend in de literatuur allereerst van Szondi zelf en van zijn trouwe leerlingen, daarna van voor- en tegenstanders, bemerkte ik dat mijn aanvankelijk rotsvast geloof in de diagnostische waarde van de Szondi-test door groeiende twijfels werd ondermijnd. Ook deze twijfels kwamen voort uit mijn werk. Na uitvoerige analyses van szondigrammen wezen mijn medewerkers me herhaaldelijk op aspecten van de persoonlijkheidsstructuur van de onderzochte patiënt, welke aspecten ik in mijn analyse niet had vermeld.

Tot mijn grote verbazing kon ik echter die aspecten „achteraf” veelal toch nog uit het szondigram halen. Daardoor kon ik me niet meer onttrekken aan de gedachte, dat ik een szondigram met een grondige kennis van de onderzochte altijd kloppend kon maken, dat ik bezig was met „Hineininterpretierung”. Dat was mijn eerste twijfel. De andere was deze: klinisch duidelijke gevallen bleken niet te kloppen met de verkregen profielen. Om deze twijfels op te lossen besloot ik zelf een onderzoek in te stellen naar de diagnostische waarde van de Szondi-test. Het resultaat daarvan werd dit proefschrift.

INHOUD

EERSTE HOOFDSTUK

HET SZONDIGRAM EN ZIJN INTERPRETATIE-METHODEN . . . . .

1

- I. Test-materiaal 1
- II. Het afnemen van de test en het vervaardigen van de „driftprofielen” 1
- III. Grondslag van de interpretatie van de Szonditest: de schicksalsanalytische driftleer van Szondi 3
- IV. Het verband tussen Szondi's driftleer en zijn test . . 4
- V. Interpretatie van de Szondi-test 4
  - A) Algemene beginselen 4
  - B) De interpretatiemethoden 7
    - 1. De Vrije of Kwalitatieve Analyse 7
    - 2. De Syndroom-analyse 8
    - 3. De „Trieblinnäus” 9
    - 4. Dialectische Methodiek 12

TWEEDE HOOFDSTUK

THEORETISCHE BENADERING VAN DE DIAGNOSTISCHE WAARDE VAN DE SZONDI-TEST . . . .

15

- I. Inleiding 15
- II. Begrippen en symbolen van de driftleer en van de testadministratie 16
- III. Voorwaarden t.a.v. de drie genoemde elementen . . 18
  - A) T.a.v. de theoretische driftleer 18
  - B) T.a.v. het test-materiaal 19
  - C) T.a.v. de proefpersonen 21

X

IV. De werking van de Szondi-test beschouwd in het licht van de geschetste voorwaarden	23
V. Voldoen de genoemde elementen aan de gestelde voorwaarden?	26
A) De driftleer van Szondi	26
B) Het test-materiaal	28
C) De proefpersoon	29
VI. Het onderzoek van Wiegiersma en zijn consequenties t.a.v. de genoemde voorwaarden	31

DERDE HOOFDSTUK

EMPIRISCHE BENADERING VAN DE RESTERENDE METHODEN	36
Inleiding	36
Eerste Deel: De Kwalitatieve Analyse	38
I. Nadere uiteenzetting van de Kwalitatieve Analyse volgens Susan Deri	38
II. De vraagstelling bij onze experimenten	42
III. Onze experimenten	43
A) Beschrijving van de proefopstelling	43
1. De proefpersonen	43
2. De proeven	44
3. Instructies bij deze proeven	44
B) Resultaten van onze experimenten betreffende de veranderlijkheid in de keuzen van de „losse” foto's	45
C) Resultaten van ons onderzoek naar de veranderlijkheid van de factorreacties, beoordeeld volgens de normen van Susan Deri	49
D) Resultaten van ons onderzoek naar de veranderlijkheid volgens de „Inkonstanzmethode” van Bösztörményi	53
E) Samenvatting en conclusies van deze experimenten	57

XI

IV. Eigen verklaring van het verschijnsel der veranderlijkheid in de keuzereacties	58
Tweede Deel: De Syndroom-analyse	63
Par. 1: De Syndroom-analyse in het algemeen	63
I. De vraagstelling bij ons onderzoek van de Syndroom-analyse	63
II. De frequentietabellen van Szondi	67
III. Szondi's syndromen getoetst aan Szondi's cijfers	71
Par. 2: Het schizophrene syndroom	75
I. Algemene beschouwingen	75
A) Moeilijkheden voortvloeiende uit de theoretische indeling van Szondi	75
B) Moeilijkheden bij de benaming in de practijk van de klinische diagnostiek	77
C) De problematische „betrouwbaarheid” der fotokeuzen van schizofrenen	78
II. De resultaten van onze experimenten t.a.v. de diagnostische waarde van het schizophrene syndroom	82
Par. 3: Het epileptische syndroom	86
I. De syndromatiek van de epilepsie in de Szonditest volgens de theorie van Szondi	86
II. Aanknopingspunten in deze testsyndromatiek voor een experimenteel onderzoek	89
III. Experimenteel onderzoek van het epileptische syndroom	92
A) Beschrijving van onze proefgroep als geheel	92
B) De bevindingen bij de individuele proefpersonen	94
C) De bevindingen bij de groep als geheel	104
IV. Samenvatting en conclusies van onze onderzoeken bij epileptici	108

VIERDE HOOFDSTUK

DE SCHIJNVALIDITEIT VAN DE SZONDI-TEST	110
I. Inleiding	110

XII

II. De Syndromatiek	111
A) De diagnose „paranoia” (paranoïd, paranoïde schizophrenie) bij Szondi	112
B) De diagnose „homosexualiteit” bij Szondi	114
III. De Driftlinnaeusmethode	116
IV. De Driftdialectische methoden	121
V. Willekeurige interpretaties bij Szondi's leerlingen	121

VIJFDE HOOFDSTUK

SAMENVATTING EN CONCLUSIES	126
--------------------------------------	-----

ZUSAMMENFASSUNG UND SCHLUSS-

FOLGERUNGEN	130
-----------------------	-----

SUMMARY AND CONCLUSIONS	134
-----------------------------------	-----

SOMMAIRE ET CONCLUSIONS	138
-----------------------------------	-----

LITERATUURLIJST	143
---------------------------	-----

EERSTE HOOFDSTUK

HET SZONDIGRAM EN ZIJN INTERPRETATIEMETHODEN

I. Test-materiaal

In de jaren 1937 tot 1944 stelde Dr. L. Szondi een „Wahl-Triebtest” samen (algemeen „Szondi-test” genoemd) op grond van zijn veronderstelling, dat de „Wahlsprache” de taal van het familiair onbewuste is.

Het materiaal van de Szondi-test bestaat uit 48 portretten, verdeeld over zes series, elk acht portretten bevattend. In elke serie zijn: één portret van een hermaphrodiet (gemarkt met h), één portret van een moordenaar (sadist) (gemarkt met s), één portret van een genuine epilepticus (gemarkt met e), één portret van een paroxysmaal-hysterisch mens (gemarkt met hy), één portret van een katatone schizophtreen (gemarkt met k), één portret van een paranoïcus (gemarkt met p), één portret van een depressieve, melancholicus (gemarkt met d) en één portret van een manicus (gemarkt met m)¹).

II. Het afnemen van de test en het vervaardigen van de „Driftprofielen”

De zes series foto's worden serie na serie vóór pp. neergelegd en deze krijgt de opdracht uit elk dezer series de twee sympathiekste en de twee minst sympathieke portretten te kiezen. Aldus verkrijgt pl. uiteindelijk twaalf als sympathiek en 12 als onsympathiek gekozen portretten. Pl. noteert de letters (h, s, e, hy, k, p, d, m) van de gekozen foto's.

Dit dient men tenminste zes maal te herhalen, telkens met hetzelfde materiaal; tussen de verschillende test-opnamen moet een tijdsinterval van tenminste één dag zijn.

---

¹) Aldus letterlijk vertaald uit „Experimentelle Triebdiagnostik”, p. 25.

²) H. de Levie, p. 2174.

III. Grondslag van de interpretatie van de Szondi-test: de schicksalanalytische driftleer van Szondi

De Szondi-test wordt beschouwd als zulk een projectietest, dat pp. zijn driftbehoeften zou uitdrukken in de keuze van de foto's. Alvorens uiteen te zetten hoe Szondi zich dit denkt en daarbij aan te geven volgens welke principes men te werk moet gaan om uit de grafische weergave van pp.'s keuzen (het szondigram) de driftbehoeften van pp. te interpreteren, dienen wij eerst een globaal beeld te geven van Szondi's driftleer.

Op grond van uitvoerige genetische familie-onderzoekingen³⁾, — waarvan de bespreking buiten de opzet van dit werk valt — kwam Szondi er toe allerlei karaktertrekken, neurosen, psychopathieën en psychosen te zien als uitingen van de (genetisch vastgelegde) driften. Ook de keuzen in gewichtige levensbeslissingen (beroep, huwelijk, vrienden, enz.) zouden door deze driften worden bepaald. Hij onderscheidt acht driftbehoeften of driftfactoren, die twee aan twee zijn te verenigen tot driften of driftvectoren, anderzijds ieder weer zijn opgebouwd uit twee driftstrevingen of drifttendenzen.

Zeer uiteenlopende verschijnselen, zowel zieke als hoog-sociale, b.v. paranoia als ene pool en aanleg voor psychologie en psychiatrie als andere pool, met daartussen een gehele reeks karaktertrekken, alsmede paranoïde neurose- en psychopathievormen, zijn volgens Szondi uitingen van eenzelfde driftfactor, in het gekozen voorbeeld de factor p. Het zou van de „dosis”⁴⁾ der betreffende driftgenen afhangen, of de zieke dan wel de normale of „gehumaniseerde” vormen in het „Schicksal” van de individu naar voren treden.

De driftfactoren zijn genoemd naar de driftziekten, die er de zieke pool van vormen en worden aangeduid met de initialen.

In de tabel op blz. 5, die werd overgenomen uit Szondi's boek „Schicksalsanalyse”⁵⁾ vindt men een overzicht van Szondi's driftsysteem.

³⁾ cf. „Schicksalsanalyse”.

⁴⁾ Over het algemeen gebruikt Szondi de termen „Volldosis” en „Einzel-dosis”. Tot een verdere differentiatie daarvan tracht hij te komen door gebruik te maken van het begrip „multiple Allelie”.

⁵⁾ L.c., p. 80.

IV. Het verband tussen Szondi's driftleer en zijn test

In de Szondi-test zijn de acht driftfactoren elk vertegenwoordigd door zes portretten (in elk der zes series één) van mensen, die lijden aan de driftziekten, die volgens Szondi's opvattingen de zieke polen vormen van die driftfactoren. De foto's gemerkt met h (hermaphrodieten) vertegenwoordigen de factor h, de foto's gemerkt met s (sadisten, moordenaars) de factor s, enz.

Volgens Szondi komen de driftfactoren, die de driftziekten in de afgebeelde personen veroorzaakten, in de portretten op een zodanige wijze tot uitdrukking, dat zij hierdoor een specifiek „Aufforderungscharakter” hebben. De foto's gemerkt b.v. met h zouden in de beschouwer associaties oproepen, die liggen op het gebied van de factor h (homosexualiteit, bisexualiteit, zinnelijke tedere liefde, en sublimeringsvormen); de foto's gemerkt met s associaties, die liggen op het gebied van de factor s (sadisme en masochisme, activiteit, agressie, en sublimeringsvormen), enz. Zo bleek volgens Szondi ook experimenteel dat b.v. epileptici vóór de paroxysmale aanval anders reageerden op de foto's gemerkt met e (epileptici voorstellend) dan daarna ⁷⁾.

Aangenomen wordt nu, dat de proefpersoon door te verklaren welke portretten hij de sympathiekste vindt en welke de minst sympathieke zijn driftstructuur (te formuleren in termen van de schicksalsanalytische driftleer) onbewust uitdrukt. Uitgaande van de ervaringen, die werden opgedaan in meer dan 4000 experimenten leert Szondi ons nu hoe deze „projecties” (grafisch voorgesteld in de szondigrammen) te interpreteren zijn ⁸⁾.

V. Interpretatie van de Szondi-test

A) Algemene beginselen

Er bestaan verschillende methoden om de szondigrammen te interpreteren, elk uitgaande van een ander gezichtspunt. Daarbij

---

⁷⁾ „Exp. Triebdiagnostik”, p. 30, sq.

⁸⁾ ib., II Kapitel. Zie ook „Introduction to the Szondi Test”, Chapter II.

Das Triebssystem der experimentellen Triebdiagnostik

Die 16 Arten der Triebstrebenungen = Tendenzen	Die 8 Triebfaktoren = Triebbedürfnisse	Die 4 Triebvektoren = Triebe
1. Tendenz zu persönlicher sinnlicher Zärtlichkeit;	I. Weiblichkeit, Urmutterlichkeit; <i>h</i> -Faktor;	I. S-Vektor, <i>Sexual</i> -Trieb
2. Tendenz zu kollektiver, humanisierter Zärtlichkeit;		
3. Tendenz zu Sadismus, Agression, Aktivität,	II. Männlichkeit, <i>s</i> -Faktor.	
4. Tendenz zur Zivilisation, zu kollektiver Ritterlichkeit, Aufopferung, Demut, bzw. zu Passivität und Masochismus.		
5. Tendenz zum Bösen, d. h. zur Aufstauung von Wut, Hass, Zorn, Rache, Ungerechtigkeit, Intoleranz, zum <i>Kain</i> -Anspruch, ⁶⁾	III. Ethisches, <i>Kain</i> - und <i>Abel</i> -Bedürfnis, <i>e</i> -Faktor;	II. P-Vektor, <i>Ethischer</i> Trieb <i>Überraschungs</i> - Trieb <i>Paroxysmal</i> - Trieb
6. Tendenz zum Guten, zu kollektiver Gerechtigkeit, Toleranz, Güte, Hilfsbereitschaft, Frömmigkeit, zum <i>Abel</i> -Anspruch.		
7. Tendenz zum schamlosen Sich-zur-Schau-Tragen;	IV. Geltungsbedürfnis, Exhibitionismus; <i>hy</i> -Faktor.	
8. Tendenz zur kollektiven Schamhaftigkeit.		
9. Tendenz zum Autismus, Egoismus, Egozentrismus, Narzissmus, zur <i>Introjektion</i> ,	V. Icheinengung, Egosystole, das stellungnehmende, <i>materielle</i> Ich, <i>k</i> -Faktor;	III. Sch-Vektor, <i>Ich</i> -Trieb
10. Tendenz zur Anpassung an das Kollektivum, zur <i>Verdrängung</i> .		
11. Tendenz zur Ausdehnung des eigenen Ichs (<i>Inflation</i>), zur Machtergreifung, bzw. zur Beschuldigung anderer Personen (<i>Projektion</i>), ⁶⁾	VI. Ichausdehnung, Egodiastole, das <i>geistige</i> Ich, <i>p</i> -Faktor.	
12. Tendenz zur geistigen Verbreitung humaner Bedürfnisse auf das Kollektivum, zum geistigen Ich.		
13. Tendenz zur Werterwerbung zu Ungunsten anderer, zum Suchen neuer Objekte, zur Untreue,	VII. Erwerbsbedürfnis, Such-Bedürfnis, <i>d</i> -Faktor;	IV. C-Vektor, <i>Kontakt</i> -Trieb
14. Tendenz zur Entsagung zu Gunsten aller Menschen, zur Treue, zur Analität.		
15. Tendenz zur Anklammerung an das alte Objekt (Ding, Person), zur Oralität, zum Hedonismus;	VIII. Anklammerungsbedürfnis, <i>m</i> -Faktor.	
16. Tendenz zum Sich-Abtrennen, zur Einsamkeit.		

⁶⁾ In deze tabel wordt van elke factor meestal eerst de zgn. positieve en dan de zgn. negatieve tendenz vermeld. Bij de factoren *e* en *p* is het andersom.

gelden enige gemeenschappelijke beginselen, die wij tezamen vatten in de volgende punten:

1. De zes foto's van een bepaalde factor (b.v.: h, of s, enz.) hebben gemeenschappelijk een bepaald Aufforderungscharakter voor deze factor. Hieruit laat zich verklaren dat men de reacties (als sympathiekste gekozen, als minst sympathieke gekozen, niet gekozen) op de zes afzonderlijke foto's tezamen kan beschouwen, of anders gezegd: het totaal van de reacties op de zes foto's van de factor is te interpreteren als de totale reactie van de proefpersoon op deze factor (voortaan te noemen: factorreactie).
2. Er zijn in de factorreacties vier hoofdtypen (zgn. keuzerichtingen) te onderscheiden:
  - a) Een *positieve* reactie (symbool: +). Hiervan spreken wij, wanneer pp. minstens twee foto's van een factor als sympathiek kiest en één of geen als onsympathiek.
  - b) Een *negatieve* reactie (symbool: —). Hiervan is sprake, wanneer pp. minstens twee foto's van een factor als onsympathiek kiest en één of geen als sympathiek.
  - c) Een *ambivalente* reactie (symbool: $\pm$). Hiervan spreken wij, wanneer pp. minstens twee foto's van een factor als sympathiek kiest en daarnaast minstens twee andere foto's van diezelfde factor als onsympathiek⁹⁾.
  - d) Een *nul*-reactie (of: ontladen reactie, open reactie. Symbool: 0). Hiervan is sprake, wanneer pp. één of geen foto van een factor als sympathiek en gelijktijdig één of geen foto van diezelfde factor als onsympathiek kiest.
3. Om snel een overzicht over de driftprofielen te verkrijgen zet men deze om in de symbolen van de keuzerichtingen.

---

⁹⁾Susan Deri beschouwt, in tegenstelling tot Szondi, de reacties samengesteld uit vier sympathieke en twee onsympathieke keuzen, resp. twee sympathieke en vier onsympathieke keuzen, niet als ambivalente doch als positieve, resp. negatieve reacties. („Introduction to the Szondi Test, p. 33). Wij houden ons hier aan Szondi's benaming en signeren deze reacties als $\pm$!, resp. $\pm$!.

Voorbeeld: Het profiel, dat wij op p. 2 als voorbeeld gaven, is om te zetten in de volgende symbolen:

S	P	Sch	C
h s	e hy	k p	d m
+ +	— —	— ±	O +

- De reacties op de verschillende factoren blijken aan veranderingen onderhevig. Een enkel profiel is niet voldoende voor de interpretatie. Vandaar dat de test (zoals reeds eerder werd gezegd) meermalen, tenminste zes maal, dient te worden afgenomen, wanneer men de Szondi-test wenst te gebruiken voor psychodiagnostische doeleinden.

B) De interpretatiemethoden

1. De Vrije of Kwalitatieve Analyse

In „Exp. Triebdiagnostik”¹⁰⁾ geeft Szondi de voornaamste richtlijnen voor de interpretatiemethode, die door hem „Vrije Analyse”, door Susan Deri „Kwalitatieve Analyse” wordt genoemd (wij gebruiken hier verder de laatste benaming). In deze methode worden van de factorreacties, hun richting, hun „lading” (= aantal keuzen), hun veranderingen in de loop van het onderzoek, bepaalde interpretaties gegeven.

De samenhang van de reacties op de twee driftfactoren, die tezamen een driftvector vormen (b.v. h en s vormen tezamen de S-vector = Sexuele vector) maakt reeds een fijnere differentiatie mogelijk, terwijl tenslotte het tezamen beschouwen van de reacties op alle factoren in hun onderlinge afhankelijkheid pl. in staat stelt een synthese van de persoonlijkheid van pp. te vormen.

We vermelden hier de algemene interpretatie van de vier keuzerichtingen, zoals Susan Deri deze geeft¹¹⁾. Enig inzicht

¹⁰⁾ l.c.; p. 38—56.

¹¹⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 34 sq. Ofschoon men deze omschrijvingen op grond van Szondi's nieuwste inzichten als verouderd moet beschouwen, hebben wij hier toch deze gekozen, omdat zij een concreet beeld geven. In „Triebpathologie” worden de betekenissen verabsoluteerd, zodat zij samen gaan vallen met de indeling van de menselijke driftopbouw. Wij komen in het tweede hoofdstuk daarop terug.

daarin is namelijk nodig om de andere interpretatiemethoden te kunnen begrijpen :

- a) De *positieve* reactie. Algemene interpretatie: bewuste of onbewuste identificatie met de processen voorgesteld in de foto's. (Niet noodzakelijk identificatie met de pathologische processen. Het gaat om de processen die volgens de Schicksalsanalytische driftleer onder die factor ressorteren; omdat deze leer een vloeiende overgang van de normale naar de pathologische vormen aanneemt, kan de identificatie volkomen binnen het normale vallen).
- b) De *negatieve* reactie. Algemene interpretatie: „counter-identification”¹²⁾ met de voorgestelde psychologische processen.
- c) De *ambivalente* reactie: Gelijktijdige identificatie en contra-identificatie met de voorgestelde psychologische processen, resulterend in een toestand, die door pp. als „conflict” wordt ervaren.
- d) De *nul*-reactie (ontladen reactie of open reactie): Weinig of geen spanning in de betreffende zône, voortvloeiende uit oorspronkelijk zwakke aanleg of voorafgaande ontlading van de driftbehoeften.

2. De Syndroom-analyse

Szondi verklaart dat er in de profielen van de verschillende pathologische groepen en in de profielen van bepaalde karaktertypen, humanisatie-typen, enz., kenmerken zijn, die hij typisch acht voor deze groepen. Aldus stelde hij een aantal syndromen op,¹³⁾ die in „Triebpathologie”¹⁴⁾ nader zijn uitgewerkt. Op grond hiervan kan men de szondigrammen van proefpersonen analyseren op het voorkomen van dergelijke syndromen of belangrijke gedeelten daarvan.

---

¹²⁾ cf. „Introduction to the Szondi Test”, p. 34.

¹³⁾ „Exp. Triebd.”, Kap. XIV, XV, XVI.

¹⁴⁾ I.c. Dritter Teil: „Klinische Psychologie, experimentelle Syndromatik”.

3. De „Trieblinnäus“

De „Trieblinnäus“-methode, die eveneens in „Exp. Triebdiagnostik“¹⁵⁾ wordt ontwikkeld, betekent een poging om met behulp van de Szondi-test te komen tot een vèr-doorgevoerde klassificatie van de mensen op grond van de driften, naar analogie van Linnaeus' klassificatie van het planten- en dierenrijk¹⁶⁾.

De gedachte, die aan dit klassificatie-systeem ten grondslag ligt, is dat de talloze schakeringen in de verhouding „ontlading (of ruimer: manifestatie) tot latentie“ van de acht driftfactoren de schakeringen in de persoonlijkheidsstructuur van de mensen tweeebrengen. In de uitwerking van dit idee zijn twee hypothesen te onderkennen :

- a) In elk individu is er één driftfactor, of nog liever: één drifttendenz (in sommige gevallen ook wel: twee, drie of vier), die meer dan de andere bepalend is (zijn) voor de structuur van de persoonlijkheid.

Mensen bij wie dezelfde tendenz overheerst zouden volgens Szondi zodanige overeenkomsten vertonen, dat zij tot dezelfde „driftklasse“ te rekenen zijn.

- b) Binnen eenzelfde driftklasse worden de individuele verschillen bepaald door de verhoudingen „latentie tot manifestatie“ in de overige (dus minder dominerende) factoren.

Voor de practische toepassing van deze beginselen werden de vier keuzerichtingen (+, —, ±, 0) tezamengebracht in twee categorieën van keuzereacties :

- a) „*Latente* reacties“. Dat zijn de positieve en de negatieve reacties, die namelijk als fundamentele trek gemeen hebben, dat zij zouden wijzen op spanning van de behoefte, die

---

¹⁵⁾ I.c. Vierter Teil.

¹⁶⁾ cf. „Exp. Triebdiagn.“, p. 209, waar Szondi als „motto“ voor het deel „Menschenbestimmung mit Hilfe des empirischen Trieblinnäus“ een citaat van Schiller geeft: „Stünde einmal wie für die übrigen Reiche der Natur ein Linnäus auf, welcher nach Trieben und Neigungen klassifizierte, wie sehr würde man erstaunen...“

voortkomt uit het niet of onvoldoende bevredigd zijn van driftbehoefte (= driftfactor).

- b) „*Symptomatische* (manifeste) reacties”. Dat zijn de ambivalente reacties en de nul-reacties. De laatste worden als symptomatisch beschouwd, omdat zij tekenen van ontlading zijn (driftmanifestatie). De ambivalente reacties worden tot deze groep gerekend, omdat zij een zekere mate van conflict aanduiden, welk conflict min of meer bewust is (subjectieve driftmanifestatie).

Men berekent nu, wanneer men over een volledig szondigram beschikt (bestaande uit zes, of nog liever: tien profielen), het aantal symptomatische reacties in elke factor, de zgn. *Tendenzspanningsgraad* (*T.sp.G.*). Vervolgens vergelijkt men in elke vector de *T.sp.G.*-en van de beide factoren, die deze vector vormen: men trekt de kleinste van deze beide *T.sp.G.*-en af van de grootste en verkrijgt dan het verschil, dat (vectoriële) „*Tendenzspanningsdifferenz*” (*T.sp.D.*) of „*Latentiegraad*” wordt genoemd.

Nu is volgens Szondi de vector, waarbinnen het grootste verschil t.a.v. het aantal manifeste en latente reacties bestaat tussen de twee factoren waaruit de vector is opgebouwd, dus waar men de hoogste Latentiegraad vindt, de meest kritieke (de „gevaarlijkste”) drift voor de persoon. De meest latente factor (dus de factor met de laagste *T.sp.G.*) binnen deze vector is de meest bepalende driftfactor in de persoonlijkheidsstructuur, m.a.w. de driftfactor, die in de eerste der bovengenoemde hypothesen werd bedoeld. Naar deze factor wordt de *driftklasse* genoemd, nader gespecificeerd naar de keuzerichting (+ of —), die in de latente reacties in deze factor overheerst. Wij krijgen dus de driftklassen S_{h+} , S_{h-} , S_{s+} , S_{s-} , enz. In „Exp. Triebdiagnostik”¹⁷⁾ geeft Szondi beschrijvingen van de verschillende driftklassen, waarbij hij speciale aandacht besteedt aan de „driftziekten” die voor deze driftklassen typisch worden geacht.

Een verdere differentiatie levert de zgn. *driftformule*. Om deze te verkrijgen rangschikt men de acht driftfactoren naar de grootte van hun *T.sp.G.*-en (dus naar het aantal manifeste reacties, dat

---

¹⁷⁾ l.c.; Kap. XII en XXVII.

men in het szondigram in deze factoren vindt). De driftformule is dan een breuk, die in de teller de factoren met de hoogste T.sp.G.-en (de meeste manifeste factoren) en in de noemer de factoren met de laagste T.sp.G.-en (de minst manifeste factoren) bevat. Evt. plaatst men in een ruimte tussen teller en noemer de factoren die een gemiddeld aantal manifeste reacties vertonen.

De factoren in de teller zijn de zgn. *symptomatische factoren*: volgens Szondi geven zij de zônes aan, waar pp. tot ontlading in staat is. De factoren in de noemer zijn de zgn. *wortelfactoren*: zij geven de zônes aan, waarin geen of weinig ontlading plaats vindt. De factoren in de tussenruimte vormen een overgangsgroep: *submanifeste of sublatente factoren*.

De wortelfactoren zijn de werkelijke drijvende krachten van de persoonlijkheid, de manifeste factoren de „driftventielen”; deze tonen de gebieden, waar ontlading van de driftbehoeften mogelijk is en waar evt. psychopathologische symptomen te verwachten zijn.

In „Exp. Triebdiagnostik” vindt men een aantal tabellen¹⁸⁾, die pl. in staat zouden stellen op grond van de driftformule bij „psychisch kranken Personen” een diagnose te stellen.

Volledigheidshalve nog een voorbeeld. Wanneer men in een szondigram, bestaande uit tien profielen, de volgende aantallen manifeste en latente reacties vindt:

Faktor:	h	s	e	hy	k	p	d	m
Aantal latente reacties (+ en —):	10	0	5	9	9	5	0	0
Aantal manifeste reacties (0 en $\pm$) = T.sp.G:	0	10	5	1	1	5	10	10
Vectorieel verschil = T.sp.D:	10		4		4		0	

dan behoort pp. tot de driftklasse S_h (nog nader te differentiëren met het teken + of —, al naargelang de overheersende latente reactie in de factor h positief of negatief was), omdat men in de S-vector het grootste verschil t.a.v. latentie-manifestatie vindt, terwijl de factor h de meest latente factor is binnen deze vector. De driftformule is:

Symptomatisch:	s	d	m
Submanifest, sublatent:	e	p	
Wortelfactoren:	h	hy	k

¹⁸⁾ I.c.: Psychodiagnostische Tabellen, Nr. XI t/m XX.

4. Dialectische Methodiek

In „Triebpathologie” leert Szondi een nieuwe interpretatiemethodiek, die berust op een verdere verdieping van de driftleer, de „Driftdialectiek”.

De nadruk valt nu op de spanningen tussen de tendenzen van een factor enerzijds (dus b.v. tussen +h en —h) en de spanningen tussen de factoren van een vector anderzijds (dus b.v. tussen h en s). Szondi voert hier de begrippen „Vordergänger” en „Hintergänger” in: twee delen van de persoonlijkheid, die in een voortdurende wisselwerking op elkaar inwerken.

Volgens Szondi brengt elke mens de 16 tendenzen van de 8 factoren alle erfelijk mee ter wereld. Het „oerdriftprofiel” is voor alle mensen gelijk, aldus schematisch voor te stellen:

S		P		Sch		C	
h	s	e	hy	k	p	d	m
±	±	±	±	±	±	±	±

Deze tendenzen zijn niet alle even sterk. Bovendien is de spanning tussen twee tegengestelde drifttendenzen (b.v. +h en —h) voor de meeste mensen onverdraaglijk. De individu wordt daardoor gedwongen een deel „af te splijten” en op „de achtergrond” te dringen. De tendenzen met de sterkste „Penetrantz” dringen op „de voorgrond”; zij vormen tezamen de „Vordergänger”, die wij onthullen in het gewone Szondi-profiel, dat Szondi voortaan „Vordergrundprofil” (V.G.P.) noemt. Door de tendenzen van het V.G.P. af te trekken van de „Volltriebe” (± ±) vindt men het „Theoretische Komplementprofil” (Th.K.P.), dat de „Hintergänger” onthult.

De ingewikkelde theorieën, die samenhangen met de deling der driften in een „Voorgrond”-deel en een „Achtergrond”-deel, vormen wel het moeilijkste deel van Szondi’s leer. Hoe moeten wij ons de „Hintergrundstrebungen” eigenlijk voorstellen? Szondi verklaart uitdrukkelijk dat het onderscheid tussen Vordergänger en Hintergänger niet ligt in de tegenstellingen bewust-onbewust of manifest-latent¹⁹⁾. Beide delen van de persoonlijkheid zijn

¹⁹⁾ „Triebpathologie”, p. 140 sq.

onbewust; de Vordergrundtendenzen hebben alleen meer kans om bewust te worden.

Het criterium is de „Penetranz“, de „Durchschlagskraft“ van de tendenzen: de sterkste dringen op de voorgrond, de minder sterke „loeren“ op de achtergrond. Het is intussen niet zo, dat de Th.K.P.-tendenzen geen rol spelen in het driftleven. Integendeel. In de eerste plaats „kleuren“ zij de voorgrond-strevingen.

In het verlangen naar een object om zich aan vast te klampen voor steun en troost, uit te drukken als $m = +$, ligt b.v. volgens Szondi angst voor object-verlies besloten, veroorzaakt door de onbewuste achtergrond-tendenz zelf de binding los te laten, wat wordt onthuld door de Th.K.P.-reactie $m = -$, die bij de V.G.P.-reactie $m = +$ behoort.

Voorts spelen zij een rol in onbewuste processen als b.v. de droomvorming.

Maar het belangrijkste is: Zij kunnen plotseling op de voorgrond dringen. Dit is de kern van Szondi's theorieën over de Driftdialectiek, die thans in het centrum van zijn leer staan. Dialectiek betekent volgens Szondi steeds: onbewuste beweging der met elkaar verbonden drifttendenzen en driftbehoeften. Deze dialectiek zou zich afspelen op de „Triebdrehbühne“, het „draai-toneel in het familiair onbewuste“, waarop „de rollen op het vóór- en achtertoneel worden verdeeld door de „grossen Dichter des Familienromans“²⁰⁾.

De deling van de „Volltriebe“ in een stuk, dat op de voorgrond dringt, en een stuk, dat op de achtergrond blijft (maar vroeg of laat de plaats van het voorgronddeel kan innemen), zou volgens bepaalde wetten geschieden.

Bij de gezonde, normale mens dringen b.v. beide positieve of beide negatieve strevingen van een drift op de voorgrond, terwijl de tegenhangers, de beide negatieve resp. positieve strevingen, op de achtergrond blijven: B.v.: $h = +$ $s = +$ in het V.G.P. (en dus $h = -$ $s = -$ in het Th.K.P.) of $k = -$ $p = -$ in het V.G.P. (en dus $k = +$ $p = +$ in het Th.K.P.). De „Volltrieb“ $\pm \pm$ is a.h.w. door een horizontale lijn middendoor gedeeld in een voorgrondstuk en een achtergrondstuk. In dit geval spreekt Szondi van „Horizontale Deling“ (ook wel „Driftlegering“ genaamd).

Zo zijn er verschillende delingstypen mogelijk, die elk karakteristiek zouden zijn voor bepaalde drifttypen (en driftziekten). Zgn. „Diagonale Splitsing van

---

²⁰⁾ „Triebpathologie“, p. 29.

het type a" (+ in de eerste factor, — in de tweede factor op de voorgrond, dus b.v. $h = +$ $s = -$), in meerdere vectoren optredend, w.o. in de Sch-vector, zou b.v. karakteristiek zijn voor schizoforme driftziekten.

Deze driftdialectische theorieën vormen de grondslag voor de nieuwe methodiek in de testinterpretatie, die Szondi thans boven de eerder genoemde interpretatiemethoden stelt.

Daarbij besteedt hij in de eerste plaats aandacht aan de „*Rand-Midden-Dialectiek*”. De driften, die in de geadmireerde profielen aan de rand worden geplaatst, dus de S-vector en de C-vector, worden nu gezien als op een bepaalde wijze te samenhangend. Men zou deze samenhang met het „Es” van Freud kunnen vergelijken. De „Middendriften” (P-vector en Sch-vector) vertegenwoordigen bij deze opvatting een stellingnemend orgaan t.o.v. „de gevaren” van de Es-driften, te vergelijken met Freud’s „Ich” en „Überich”.

In de driftdialectische methodiek behoort ook de analyse van de „*Dur-Mol-Dialectiek*” thuis. Szondi meent dat bepaalde strevingen meer mannelijk, andere meer vrouwelijk zijn. Dit geldt niet alleen voor de strevingen in de S-vector, maar voor alle vier vectoren. Daarom spreekt Szondi, liever dan van mannelijke en vrouwelijke strevingen, van harde („Dur”) en zachte („Moll”) tendenzen. Wij kunnen met behulp van deze methode door eenvoudig optellen de verhouding Dur-Moll bij pp. quantitatief uitdrukken, niet alleen berekend over de totale persoonlijkheid, maar ook voor de verschillende vectoren afzonderlijk.

Tenslotte stelt de driftdialectische methodiek ons in staat de leer van „Vordergänger” en „Hintergänger” ook praktisch toe te passen. Men kan namelijk de 24 foto’s, die na het normale experiment als niet-gekozen overblijven, nogmaals door pp. laten selecteren, en aldus een „*Experimentelles Komplement-Profil*” (E.K.P.) vervaardigen, dat pl. in staat stelt de krachtsverhoudingen tussen de strevingen van het V.G.P. en die van het Th.K.P. te bepalen en aldus een prognose te stellen, ja zelfs een „toekomstprofiel” te vervaardigen.

TWEEDE HOOFDSTUK

THEORETISCHE BENADERING VAN DE DIAGNOSTISCHE WAARDE VAN DE SZONDI-TEST

I. Inleiding

Wij zullen thans nagaan, welke veronderstellingen moeten worden aangenomen t.a.v. de werking van de test, indien deze op Szondi's wijze wordt geïnterpreteerd. Aanstonds dient te worden gezegd, dat hierover in de uitgebreide literatuur over de leer van Szondi verrassend weinig te vinden is. Szondi volstaat met enige opmerkingen over een „ganz spezifischen Aufforderungscharakter” van de foto's²¹⁾, terwijl Susan Deri de test onderbrengt bij de „projective technics”, waarvan het doel is „to establish a testing situation where, due to the ambiguity of the stimulus material and the general nature of the instructions, the subject is enabled to express his „private world”, without knowing what he really reveals.”²²⁾

Deze beweringen zijn echter geenszins voldoende om te verklaren, waarom op grond van dit testmateriaal deze gegevens, t.w. een alles-omvattend beeld van de — genetisch gebaseerde — driftstructuur, over de proefpersoon kunnen worden verkregen. Niettemin bevatten de analyses van szondigrammen in de Szondiliteratuur impliciet de fundamentele principes, waarop zij zijn gebaseerd, en het is bij nauwkeurige beschouwing mogelijk deze principes te onderkennen.

Alvorens een dergelijke beschouwing te ondernemen, gaan wij eerst twee geheel verschillende complexen van begrippen en symbolen, die in de boeken over de Szondi-leer op een merkwaardige wijze zijn verweven, van elkaar onderscheiden.

---

²¹⁾ „Exp. Triebdiagnostik”, p. 32.

²²⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 6.

II. Begrippen en symbolen van de driftleer en van de test-administratie

Het eerste complex van begrippen en symbolen behoort tot Szondi's theoretische driftleer.

Szondi neemt aan, zoals eerder werd uiteengezet, dat de menselijke driftstructuur is opgebouwd uit vormen van zestien „allmenschliche” entiteiten, de drifttendenzen. Elke entiteit kan zich in velerlei verschillende vormen uiten, maar in wezen zijn die individueel-verschillende uitingsvormen van eenzelfde drifttendenz slechts variaties van eenzelfde grond-gegeven, de „allmenschliche” drifttendenz.

De algemeen-menselijke drifttheorie van Szondi bedient zich van eigen symbolen om die drift-entiteiten aan te duiden. Het symbool +h b.v. duidt in deze drifttheorie de „allmenschliche” driftentiteit aan, die Szondi als „tendenz tot persoonlijke, zinnelijke tederheid” omschrijft, een „psychische bouwsteen”, die bij elk mens aanwezig is, zij het dan ook dat er bij de mensen onderling in de uitingen van deze „psychische bouwsteen” individuele verschillen bestaan (b.v. verschil in „Penetrantz”, d.i. de kracht van welks sterkte het afhangt of de tendenz al dan niet „op de voorgrond” kan dringen).

Van veel belang is het, dat Szondi aan de drifttendenzen, *psychische* eenheden dus, *biologische* (materiële) bronnen toekent, namelijk de driftgenen. De individuele variaties van eenzelfde drifttendenz berusten tenslotte op de *allel*-variaties van eenzelfde soort gen.

Ofschoon het onderzoek van de biologische kant van Szondi's driftleer buiten het bestek van dit werk valt, is bovenstaande vaststelling toch van belang voor ons betoog, omdat hieruit blijkt dat Szondi's driften voor hem *werkelijk bestaande*, specifieke, nauwkeurig af te grenzen krachten zijn met een localiseerbare, materiële grondslag (dus b.v. niet *hypothetische* eenheden, die alleen zijn bedacht om over verklaringscategorieën ten dienste van de test-interpretatie te beschikken).

Het tweede door ons bedoelde complex van begrippen en symbolen is van een geheel andere orde. Dit is namelijk een

complex, waarvan de test-administratie — een techniek berustend op afspraken — zich bedient. Er zijn vaste regels voor de signering, die ons in staat stellen snel een overzicht van pp.'s keuzen te verkrijgen. Zo kent de test-administratie b.v. een symbool +h, en dit is een gemakkelijke wijze om aan te duiden: de persoon koos minstens twee foto's van de categorie h als sympathiek.

Het is duidelijk dat de symbolen, waarvan zich de test-administratie bedient, principieel iets geheel anders zijn dan de symbolen, die psychische²³⁾ krachten aanduiden.

Het merkwaardige is echter, dat in de leer van Szondi de symbolen voor test-administratie en psychische krachten niet alleen dezelfde zijn, doch dat er een direct verband, ja zelfs een volkomen continuïteit wordt verondersteld, zodat men bij de interpretatie van de test zonder meer de administratie-symbolen kan lezen als symbolen voor de psychische entiteiten.

De signering +h b.v., die wij boven noemden (en die dus betekent: pp. koos twee of meer foto's van de categorie h als sympathiek) wordt geïnterpreteerd alsof er het symbool +h uit de theoretische driftleer stond: „de tendenz tot persoonlijke, zinnelijke tederheid is op de voorgrond werkzaam”.

De „psychische bouwstenen” zijn, zoals gezegd, a.h.w. te „localiseren in de psyche”; zij hebben elk hun eigen plaats in de totale driftstructuur. Zelfs deze plaats is nu blijkbaar zonder meer af te lezen uit de plaats die de overeenkomende test-administratiesymbolen innemen in het volgens afspraken samengestelde driftprofiel, dat de som van de administratiesymbolen is.

Dezelfde continuïteit, waarover wij boven spraken, vindt men immers in termen als „Rand” en „Midden”, „Horizontale deling” en „Diagonale splinging”, termen ontleend aan de administratie-

---

²³⁾ Wij schrijven hier: psychische krachten, waar feitelijk zou moeten staan: biopsychische krachten. Ofschoon Szondi leert, dat de psychische drifttendenzen stammen uit de biologische driftgenen, wordt het niet geheel duidelijk welke conclusies men uit de szondigrammen nu kan trekken t.a.v. deze genen. Omdat wij de aard van dit verband niet onderzoeken, (het is voor ons doel voldoende te constateren dat het verband wordt aangenomen door Szondi, zodat de psychische drifttendenzen werkelijke specifieke krachten zijn) spreken wij verder liever van: psychische krachten.

techniek, maar ook gebruikt — en wel op volkomen gelijke wijze — in de theoretische driftleer. Wanneer een pp. uit de foto's die twee bij elkaar behorende factoren vertegenwoordigen zodanig kiest dat, volgens de afspraken die voor de testadministratie gelden, van het symbool $\pm \pm$ slechts het gedeelte $+$ — moet worden genoteerd, waarbij dus van het administratiesymbool $\pm \pm$ langs een diagonale lijn de helft $+$ — is afgespleten, wordt dit geïnterpreteerd als een (diagonale) splijting van de volledige drift in de psyche van de persoon in een „voorgroonddeel” voor te stellen als $+$ — en een „achtergronddeel” voor te stellen als — $+$.

Nu zijn er in deze aangenomen continuïteit drie elementen te onderscheiden, namelijk :

A) De theoretische driftleer.

B) Het test-materiaal.

C) De individu, die uit het test-materiaal kiest.

Wil Szondi's werkwijze geoorloofd zijn, dan zullen deze drie elementen aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen. Uit deze voorwaarden volgt dan welke de werking van de test is, die impliciet door Szondi wordt aangenomen.

III. Voorwaarden t.a.v. de drie genoemde elementen

A) *T.a.v. de theoretische driftleer*

De interpretatie van de Szondi-test volgens de door Szondi gepropageerde methoden geschiedt in termen, ontleend aan de theoretische driftleer. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat Szondi verklaart dat men zijn test niet kan gebruiken wanneer men de driftleer niet aanvaardt²⁴).

Deze mening wordt echter niet algemeen aangenomen.

Wij halen als voorbeeld De Levie aan die, na een aantal bezwaren tegen Szondi's leer te hebben geuit, verklaart: „Maar: voor een proef is het niet wezenlijk gebleken hoe de theoretische fundering is. Rorschach bij voorbeeld was zich volkomen bewust van het feit, dat zijn proef weliswaar een behoorlijke empirische grondslag had, maar in vele opzichten theoretisch in de lucht hing. En toch is de Rorschach-proef in de 30 jaren van haar bestaan (zeker ook mede

²⁴) cf. „Schlusswort” in „Triebpathologie”, p. 511.

door toeneming van het theoretische inzicht ten deze) een waardevol element gebleken voor de psychische diagnostiek" ²⁵⁾).

Afziende van de vraag of er bepaalde methoden van interpretatie toe te passen zijn zonder dat men de gehele driftleer als een absoluut-geldig gegeven aanneemt (wij denken b.v. aan de benaderingswijze van Susan Deri, waarop — blijkens het vervolg van zijn artikel — ook De Levie bij deze uitspraak doelt), stellen wij uitdrukkelijk vast, dat dit stellig niet geldt voor de wijze van analyseren die Szondi zelf propageert.

Snijders merkt t.a.v. de door Szondi gelanceerde Komplement-methode op: „En de gehele manier waarop de Komplement-methode wordt gehanteerd, heeft alleen zin, wanneer men de volledige theorie van Szondi met al haar veronderstellingen zonder reserve aanvaardt." ²⁶⁾ Deze opmerking kan zonder meer worden uitgebreid voor alle interpretatiemethoden, toegepast op de wijze zoals Szondi deze hanteert.

Door optelling en aftrekking een driftklasse bepalen heeft b.v. eveneens slechts zin, wanneer men met Szondi aanneemt, dat de twee driftfactoren die in Szondi's systeem een driftvector opbouwen, steeds een zodanige „Triebverschränkung" vormen, dat voortdurende ontlading van de ene factor binnen deze vector met gelijktijdige latentie in de andere factor binnen deze vector, deze „Triebverschränkung" tot de karakterbepalende, evt. ziek-makende driftzone in de psyche van de mens maakt.

Zo kunnen wij dus vaststellen, dat de interpretatie van szondi-grammen *op de door Szondi gepropageerde wijze* beslist alleen geoorloofd is, wanneer zijn driftleer in zijn geheel absoluut juist en tevens voor alle mensen geldig is.

B) T.a.v. het test-materiaal

Zelfs al zou Szondi's driftleer volkomen juist en voor alle mensen geldig zijn, dan volgt hieruit nog geenszins, dat de driftstructuur en driftdialectiek van een individu (die dan uit te drukken zijn in termen en symbolen van de absoluut juiste, algemeen geldige driftleer) in het test-experiment ook zal worden geuit op een wijze die tot in details nauwkeurig te analyseren is volgens de door Szondi veronderstelde continuïteit: alsof de

²⁵⁾ Herman de Levie, p. 2175/76.

²⁶⁾ Prof. Dr. J. Th. Snijders, p. 86.

gesymboliseerde test-reacties niet de neerslagen waren van een op afspraken berustende techniek, maar de psyche van de persoon zelf.

Om dit wáár te maken zal het testmateriaal aan verschillende eisen moeten voldoen.

In elke groep foto's (groep h, groep s, enz.) van het testmateriaal zijn twee bij elkaar behorende „bouwstenen” van Szondi's driftleer vertegenwoordigd. Namelijk telkens twee bij elkaar behorende doch tegengestelde tendenzen, die tezamen een driftfactor opbouwen: de $-h$ tendenz en de $+h$ tendenz in de foto's gemerkt met h, de $-s$ tendenz en de $+s$ tendenz in de foto's gemerkt met s, enz.

Elke groep foto's zal nu de volledige theoretische breedte van de beide „bouwstenen” moeten omspannen en aldus in zich bergen de potentie om aan elke individueel mogelijke variant van de driftfactor te appelleren.

Voorts zal de „hoeveelheid” factor, die per foto wordt uitgedrukt, in alle zes foto's, die een factor vertegenwoordigen, gelijk moeten zijn. Dit is van het grootste belang bij kwantitatieve bewerkingen, zoals die in de Trieblinnäusmethode en de Komplementmethode plaats vinden. Een geringe verandering in het aantal foto's, dat van een factor wordt gekozen, heeft voor deze kwantitatieve bewerkingen vèrstrekkende gevolgen.

Ter toelichting:

Kiest iemand voortdurend twee foto's van de factor k en eveneens twee foto's van de factor p positief, zonder dat hier negatieve keuzen in de factor tegenover staan (of hoogstens één negatieve keuze per factor), dan signeren wij dit in de gesymboliseerde profielen als $k=+ \quad p=+$. Kiest een andere pp. eveneens twee foto's van de factor p doch slechts één foto van de factor k positief, zonder dat hier negatieve keuzen in deze factoren tegenover staan (of hoogstens één negatieve keuze per factor), dan signeren wij dit in de gesymboliseerde profielen als $k=0 \quad p=+$.

Vindt men bij beide personen, in wier keuzen slechts een verschil van één (k) foto was, deze reacties in tien profielen telkens herhaald, dan zal men bij de Trieblinnäusbewerking vinden, dat de eerste pp. in de Sch-vector een latentiegraad $=0$ heeft, de tweede echter een latentie graad $=10$. Voor de interpretatie heeft dit verschil (voortvloeiend uit het verschil van één foto per profiel) vèrstrekkende consequenties. Daar er nu bij deze bewerkingen niet op wordt gelet welke foto's van de factor k werden gekozen, wordt zeer beslist vereist dat de „hoeveelheid factor k” per foto k in alle zes foto's van de factor k gelijk is.

Tevens zal moeten vaststaan dat het aantal foto's per factor (zes) tezamen precies de juiste „hoeveelheid” (zes maal de „eenheidshoeveelheid”) bevat, m.a.w. dat vijf te weinig en zeven te veel zou zijn. Zouden er zeven foto's van een factor zijn, dan zou die ene foto méér in sommige gevallen een plusreactie (+) of minusreactie (—) leveren, waar nu (bij zes foto's) een nulreactie (0) wordt gevonden, of een ambivalente ($\pm$) waar nu een plus- of minus-reactie wordt gevonden. Men zou in die gevallen ook geheel andere Th.K.P.-reacties vinden. Waar nu Szondi uit de onderlinge vergelijking van V.G.P., Th.K.P. en E.K.P. wederom de meest vèrstrekkende conclusies t.a.v. de drift-dialectiek trekt, moet vaststaan dat alleen het aantal zes foto's per driftfactor het juiste aantal is.

Wij zullen deze eisen betreffende het materiaal tezamenvatten in deze formulering: De opbouw van het testmateriaal moet volkomen adaequaat zijn aan de theoretische „allmenschliche” driftstructuur.

C) T.a.v. de proefpersonen

Veronderstellen wij nu dat aan beide bovengenoemde voorwaarden wordt voldaan, dan hebben wij dus een algemeen-menselijke, absoluut juiste theorie over de opbouw van de menselijke driftstructuur èn een test die volkomen adaequaat aan deze theorie is opgebouwd.

Laten wij nu een pp. (wiens driftstructuur dus is opgebouwd uit elementen van de algemeen-menselijke driftstructuur) op de voorgeschreven wijze reageren op het materiaal, dat de algemeen-menselijke driftstructuur op adaequate wijze vertegenwoordigt en omspant (dus ook de zijne), dan volgt hieruit nog niet, dat zijn reacties op dit materiaal op een voor allen volgens dezelfde principes „meetbare” wijze zijn driftstructuur weergeven.

Daartoe wordt nog een werkzaamheid van pp. vereist, die niet noodzakelijk in het verondersteld aanwezig ligt opgesloten.

Wiegersma zegt in zijn artikel over de Szondi-test: „Om te verklaren dat dit materiaal als test gebruikt kan worden moet in de menselijke psyche een bijzonder projectiemechanisme verondersteld worden, waardoor het hebben van sympathie (of antipathie...) voor een afgebeelde persoon een aanwijzing vormt

voor de werkzaamheid van een driftcomponent, corresponderend met degene die bij de afgebeelde overmachtig werkzaam is. Iets dergelijks geldt voor de gevallen waarin de foto's van een bepaalde categorie stelselmatig genegeerd worden." 27)

Het is een dergelijk mechanisme, waarop de door ons bedoelde werkzaamheid van pp. moet berusten.

Het schijnt wellicht, dat dit mechanisme in onze tweede voorwaarde ligt opgesloten. Om onze tweede voorwaarde te kunnen verklaren, moesten wij het inderdaad ook aanwezig veronderstellen. Toch is er hier nog een principieel onderscheid. Onze tweede voorwaarde sloeg op het materiaal, op een potentie daarin, de potentie om aan iets in de mens te appelleren. Dat „iets” waaraan geappelleerd moet worden, is het uitdrukkingsmechanisme dat wij hier bedoelen. Dit uitdrukkingsmechanisme zal voor alle mensen gelijk moeten zijn.

Ter toelichting:

Volgens de theorie kan een bepaalde drifttendenz, b.v. $+k$, op velerlei wijzen — afhankelijk van de totale driftconstellatie — in de persoonlijkheid verwerkt zijn.

Zo kan er volgens de theorie een tendenz $+k$ werkzaam zijn zowel in het driftleven van de autistische schizophreen als bij een „sublimierend” persoon, die zijn driftbehoeften in een sociaal hoog te waarderen beroep bevredigt. In het eerste geval zou de verdere driftconstellatie echter uit te drukken zijn in: $h=+$, $s=-$, $e=0$, $hy=-$, $p=-$, $d=+$, $m=-$, in het tweede geval in: $h=-$, $s=0$, $e=+$, $hy=-$, $p=0$, $d=-$, $m=-$ (of $d=0$, $m=+$).

Niettemin stemmen beide individuen volgens de theorie in zoverre in hun factor k overeen, dat zij beide de tendenz tot egosystole (afgrenzing van het Ik) „onbewust bevorderen”. Er moet nu in beide individuen een „algemeen-menselijk”, „uniform” uitdrukkingsmechanisme aanwezig zijn, dat hen beide de overeenstemmende tendenz $+k$ in eenzelfde reactie op de test (het positief kiezen van twee of meer foto's van de factor k) doet uitdrukken.

Opgemerkt zij nog, dat het ook een (onbewust-) dwingend mechanisme moet zijn, dat de persoon in overeenstemming met zijn driftstructuur doet kiezen.

Dit mechanisme is, zoals gezegd, in zijn verschijningsvorm moeilijk te scheiden van de in de tweede voorwaarde gestelde adaequantheid van het testmateriaal. Deze beide elementen treden in een soort wisselwerking, het ene kan niet buiten het andere:

---

27) S. Wiegersma, p. 113.

de adaequaatheid van het materiaal zou niet denkbaar zijn als het uniforme uitdrukingsmechanisme niet bestond; het uniforme mechanisme zou niet denkbaar zijn als het niet mogelijk was het algemeen-menselijke driftsysteem op adaequate wijze in foto's vast te leggen en te omspannen. Toch zijn het wezenlijk verschillende elementen, omdat zij uit geheel verschillende bronnen stammen: het ene is een potentie in het materiaal, het andere is een onbewuste menselijke kracht.

IV. De werking van de Szondi-test beschouwd in het licht van de geschetste voorwaarden.

Wij hebben boven de basis-voorwaarden gevonden, waarvan bij de interpretatie van de Szondi-test op de door Szondi gepropageerde wijze impliciet wordt aangenomen, dat er aan wordt voldaan. Resumerend :

1. De driftleer van Szondi moet de volmaakt juiste, voor alle mensen geldige driftleer zijn.
2. Het moet voor ieder mens mogelijk zijn, zijn individuele driftstructuur (weer te geven in termen van de theoretische driftleer van Szondi) op uniforme wijze in het test-experiment uit te drukken, en ieder mens moet zelfs (onbewust) daartoe in het test-experiment worden gedwongen. Deze voorwaarde heeft twee facetten :
  - a) Het test-materiaal moet volkomen adaequaat zijn aan de algemeen-menselijke driftstructuur.
  - b) In ieder mens moet een dwingend, uniform uitdrukingsmechanisme bestaan, dat hem in staat stelt zijn driftstructuur in het test-materiaal uit te drukken.

De veronderstelde werking van de test berust nu blijkbaar hierop: het onder (2b) bedoelde uitdrukingsmechanisme van pp. wordt door het test-materiaal (2a) zodanig gemobiliseerd, dat hij zijn driftstructuur en -dialectiek uitdrukt op een wijze, die te interpreteren is op grond van de volgens voorwaarde 1. volmaakt juiste algemeen geldige driftleer van Szondi.

Het is dus voor de interpretatie volgens de door Szondi ge-

propageerde methoden noodzakelijk, dat steeds aan alle drie voorwaarden wordt voldaan. Zouden er immers onjuistheden in *de leer* zijn, dan zou de „vertaling” van de neerslag der test-reacties, het szondigram, daarmee overeenkomende fouten vertonen. Zou *het materiaal* niet geheel adaequaat zijn, dan zou het niet voor alle proefpersonen mogelijk zijn hun driftstructuur en en -dialectiek (zelfs al waren die opgebouwd overeenkomstig Szondi's leer) steeds uit te drukken in dit materiaal. Zou *het uitdrukkingsmechanisme* niet algemeen-menselijk, uniform en dwingend zijn, dan zou men evenmin de zekerheid hebben, dat een bepaald szondigram inderdaad de „vertaalbare” weergave van de driftstructuur en -dialectiek was van de proefpersoon die dit szondigram leverde.

Alvorens wij nu gaan onderzoeken, of aan de drie voorwaarden inderdaad wordt voldaan, mogen wij hier eerst nog verwijzen naar een typisch voorbeeld van een analyse-volgens-Szondi, te vinden in één van zijn leerboeken, waaruit wel heel duidelijk blijkt dat door Szondi impliciet wordt aangenomen dat aan de door ons gestelde voorwaarden wordt voldaan. Dezelfde werkwijze vindt men terug in de overige analyses van Szondi; dit voorbeeld is dus niet uitzonderlijk.

Het bedoelde voorbeeld is te vinden in „Triebpathologie”, p. 214—216. Wij tekenen daarbij het volgende aan:

1. Uit het feit dat pp. zodanig koos uit het foto-materiaal, dat volgens de geldende regels van de administratietechniek, de C-vector-keuzen moeten worden gesigneerd als $d = \pm m = -$, een signering waarin het symbool $m = +$ ontbreekt, wordt rechtstreeks afgeleid, dat in de psyche van pp. „op de voorgrond” de algemeen-menselijke driftstreving die eveneens wordt aangeduid met het symbool $m = +$ ontbreekt, wat dan leidt tot een conclusie omtrent de psyche van pp. Deze conclusies mogen alleen worden getrokken, wanneer aan onze voorwaarden wordt voldaan, dus wanneer:
  - a) De leer over de opbouw en deling der menselijke krachten, die tot de C-vector behoren, geheel juist en voor alle mensen geldig is.
  - b) Het foto-materiaal, dat in de test de factor m vertegenwoordigt, de gehele mogelijke breedte van alle verschijnselen, die tot de factor m behoren, uitdrukt, zodat het uitgesloten is dat er in de psyche van pp. „op de voorgrond” wel een tendenz $+m$ werkzaam is doch dat deze in de foto's niet het adaequate materiaal vond om zich uit te drukken.
  - c) Het zeker is, dat er in pp. het dwingende, algemeen-menselijke uitdrukkingsmechanisme werkzaam is, dat haar een tendenz $+m$, als die in de psyche „op de voorgrond” aanwezig was geweest, had doen uit-

drukken op de uniforme wijze, namelijk door het als sympathiek kiezen van minstens twee foto's van de factor m.

2. Wil de gegeven interpretatie van de keuzen binnen de Sch-vector juist zijn, dan zal weer aan de drie voorwaarden voldaan moeten worden, dus:

a) Wanneer „op de voorgrond” bij een mens in de Sch-vector slechts de tendenz $-k$ werkzaam is, dan zijn altijd „op de achtergrond” de tendenzen $+k$, $-p$ en $+p$ werkzaam en deze toestand vloeit voort uit het feit dat de persoon zijn vrouwelijkheid en moederlijkheid „niet op de voorgrond kan dulden”. (Daar bij het voorgrond-beeld $k = -p = 0$, het beeld van de verdringing, bij definitie altijd het Th.K.P.-beeld $k = +p = \pm$ behoort, wordt hier dus feitelijk beweerde, dat de oorzaak van verdringing steeds is dat de persoon zijn vrouwelijkheid en moederlijkheid „niet op de voorgrond kan dulden”, een uitspraak die de psychoanalytici wel zal verrassen.)

b) Het materiaal moet zodanig adequaat zijn dat de drie tendenzen, die in het V.G.P. ontbreken, geuit zouden kunnen worden als zij maar aanwezig waren. Tevens moet de „hoeveelheid” factor k per foto k en de „hoeveelheid” factor p per foto p voor alle zes foto's van de factor k , resp. alle zes foto's van de factor p , gelijk zijn, zodat b.v. vaststaat dat de ene foto k die wel als sympathiek werd gekozen niet een gelijke „lading” factor k kan hebben als de beide als onsympathiek gekozen foto's k samen. Anders zou immers de psychische kracht die in de ene positief gekozen foto k wordt aangegeven, even sterk zijn als de negatieve tendenz van de factor k , m.a.w. er zou wel een $+k$ tendenz „op de voorgrond” werken.

c) Er moet in pp. een dwingend uitdrukkingsmechanisme werken, dat haar de tendenzen $+k$, $-p$ en $+p$ op de uniforme wijze zou hebben doen uitdrukken als zij maar „op de voorgrond” werkzaam waren geweest (onverschillig hoe deze tendenzen $+k$, $-p$ en $+p$ in haar totale psyche passen.)

3. Uit de gegeven voorgrond-keuzen, die worden gesigneerd met $+h$ en $+s$, leidt Szondi af, dat de hooggesublimeerde aanleg van pp. „gelegentlich” (hoe leidt Szondi hieruit eigenlijk af, dat dit een „gelegentlike” kwestie is?) „op de achtergrond” vertoeft. Voor deze conclusie is nodig:

a) Dat uit het feit, dat de tendenzen $+h$ en $+s$ „op de voorgrond” werkzaam zijn, noodzakelijk volgt dat er hooggesublimeerde tendenzen $-h$ en $-s$ „op de achtergrond” verblijven. (Ook weer verrassend: $h = +s = +$ is volgens de theorie het „grofzinnelijke” seksuele beeld van de alledaagse mens. Het is zeker verheugend te vernemen dat er ook bij die grof-zinnelijke alledaagse mensen hooggesublimeerde tendenzen zijn, zij het dan ook dat die zich, jammer genoeg, op de achtergrond bevinden!).

- b) Dat het foto-materiaal, dat de factoren h en s vertegenwoordigt, zodanig adaequaat is aan de gehele breedte die deze factoren theoretisch kunnen bestrijken, dat het mogelijk is er alle denkbare hooggesublimeerde varianten van deze factoren in uit te drukken, als deze zich „op de voorgrond” bevinden.
- c) Dat er in pp. een uitdrukkingsmechanisme aanwezig is, dat haar in staat zou stellen en zelfs er toe zou dwingen, haar hooggesublimeerde sexuele tendenzen in het testmateriaal uit te drukken als deze tendenzen „op de voorgrond” aanwezig waren.

V. Voldoen de genoemde elementen aan de gestelde voorwaarden?

Wij zullen thans de drie elementen, die wij in de continuïteit onderscheiden, nader beschouwen en onderzoeken of zij voldoen aan de voorwaarden, die wij er aan stelden.

A) *De driftleer van Szondi*

De driftleer van Szondi is door de wetenschappelijke wereld zeker niet unaniem gunstig ontvangen, integendeel. Merkwaardig is echter, dat men vergeefs zal zoeken naar een uitvoerige beschouwing, waarin het theoretisch stelsel van Szondi op systematische wijze aan een kritisch onderzoek wordt onderworpen.

Nu doen zich bij een systematisch onderzoek van de leer, van theoretisch standpunt uit, ook inderdaad grote moeilijkheden voor. De eerste moeilijkheid vloeit voort uit de veelzijdigheid van Szondi's leer. Men zou, om Szondi's leer competent te kunnen beoordelen, niet alleen volkomen thuis moeten zijn in de (diepte-) psychologie en de psychiatrie, doch tevens in de genetica en zelfs in de metaphysica.

Een tweede, minstens zo belangrijke, moeilijkheid schuilt in de ontoegankelijkheid van Szondi's werken. Snijders noemt Szondi niet alleen „een moeilijke auteur”²⁸⁾, maar licht dit oordeel ook toe waar hij verklaart: „Men moet bereid zijn zich los te maken van gangbare betekenissen en zich gewillig in te denken in Szondi's goed gecombineerde, maar eigenmachtige termensysteem,

---

²⁸⁾ Prof. Dr. J. Th. Snijders, p. 87.

waarin zelfs een zo gangbare term als „integratie” een heel eigen psychologische inhoud krijgt.”²⁹⁾

Uitgaande van onze incompetentie om de driftleer van Szondi in haar geheel te beoordelen en verdisconterend ook de moeilijke verstaanbaarheid van deze auteur, menen wij nochtans enkele zwakke punten in de driftleer te kunnen signaleren.

Szondi neemt wel een genetische bron van de driften aan, maar deze genetische leer, met de grote rol die daarin wordt toegekend aan recessieve genen, wijkt sterk af van de algemeen erkende genetische wetten, zonder dat Szondi dit op natuurwetenschappelijk verantwoorde wijze argumenteert.³⁰⁾ Het verband tussen genetische onderbouw en psychologische bovenbouw wordt voorts nergens geheel duidelijk.

De theoretische stellingen van Szondi tenslotte zijn in zijn werken voor een goed deel vermengd met en vastgeknoot aan „paradigmata”, waarbij dan steeds impliciet de continuïteit tussen gesymboliseerde administratie-protocollen (de paradigmata) en de theoretische driftleer wordt verondersteld. Deze wijze van „bewijsvoering” maken een rechtstreeks onderzoek van de theorie — en dus ook een rechtstreekse aanval op de theorie, die uit een

---

²⁹⁾ *ib.*, p. 85.

³⁰⁾ Men vergelijk de opmerking van Prof. Dr. J. Th. Snijders t.a.v. de Komplementmethode: „De keuze van een foto is tenminste een feit; maar de opstelling van het theoretische Kp is niet meer dan een manoeuvre. Tracht men zich te realiseren waaraan die manoeuvre haar rechtvaardiging moet ontleen, dan komt men tot deze redenering: wanneer iemand bepaalde foto's uit onbewuste motieven als sympathiek gekozen heeft, volgt daaruit dat zijn nog diepere onderbewustzijn deze zelfde foto's als antipathiek zou kiezen als het daartoe de kans had. Op basis hiervan worden dan diagnostische, prognostische en therapeutische conclusies getrokken. Dergelijk trapezewerk is dunkt mij alleen verantwoord, wanneer men zeker weet, dat heel de tent feilloos en vast in elkaar zit, anders gezegd, wanneer men Szondi's leer beschouwt als een gesloten en definitief systeem. Dat is zelfs van de goedwillende lezer veel gevraagd; maar het is nog niet alles. Want, om de vergelijking door te trekken, het blijkt dat de trapeze juist is opgehangen aan de zwakste schakel van heel de constructie, n.l. de veronderstelling dat „recessief” in de erfelijkheidsleer gelijk zou staan met „op de achtergrond werkzaam” en dat bovendien dergelijke recessieve factoren zo nu en dan ook wel weer eens dominant kunnen worden! De theoretische grondslag van de Komplementmethode is met dat al wel erg wankel.” *L.c.* p. 86/87.

dergelijk onderzoek zou kunnen voortvloeien — vrijwel onmogelijk ³¹⁾).

Zou men b.v. de theorie, waarop de Driftlinnaeusmethode steunt, kritisch willen onderzoeken, dan zou de enige weg zijn, Szondi's voorbeelden bij deze theorie aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Maar dan onderzoekt men niet zulver de theorie, doch de toepassing daarvan, waarin andere elementen (het testmateriaal en de proefpersoon) intreden, die nu niet meer van de theorie zijn te scheiden.

Gezien deze zwakke punten in Szondi's leer is het begrijpelijk, dat bij het doorwerken van Szondi's boeken zich zeer sterk de gedachte aan ons opdrong: „Dit kan onmogelijk allemaal tegelijk waar zijn”, en uit vele publicaties blijkt, dat dit niet alleen bij ons het geval is. De Levie b.v. besluit een opsomming van bezwaren tegen Szondi's leer met: „Kortom het wemelt van punten, die vraagtekens en tegenspraak opwekken bij het doorworstelen van Szondi's dikke boeken.” ³²⁾

B) Het test-materiaal

Als wij nu een ogenblik veronderstellen, dat de algemeen-menselijke driftstructuur inderdaad precies is opgebouwd zoals Szondi het leert, dienen wij vervolgens te onderzoeken of het test-materiaal adaequaat is aan die algemeen-menselijke opbouw. Heeft het potentieel de mogelijkheid te appelleren aan een algemeen menselijk uitdrukkingsmechanisme, dat materiaal zoekt om de driftstructuur uit te drukken?

Het wordt direct duidelijk, dat die potentie niet proef-ondervindelijk zal zijn te onderzoeken, wanneer niet eerst vaststaat, dat dit uitdrukkingsmechanisme inderdaad algemeen-menselijk bestaat. Eveneens is het onmogelijk buiten het verband met de andere elementen om te onderzoeken of de potentie tot appelleren in het materiaal de volledige breedte der verschillende driftfactoren bestrijkt en of de potentie tot appelleren „in het juiste quantum” in de foto's aanwezig is.

Wij willen daarom hier slechts opmerken, dat het beoordeeld

---

³¹⁾ Cf. het artikel van prof. Dr. A. D. de Groot: „Naar een crisis in de toegepaste psychologie?”

³²⁾ H. de Levie, p. 2175.

met „het gezond verstand” onwaarschijnlijk lijkt dat dit materiaal inderdaad aan al deze voorwaarden voldoet.

Wij citeren hier Kouwer „Zo heeft Szondi bij de keuze van de foto's geheel geen aandacht besteed aan de aard van de foto's zelf. Zijn enige voorwaarde was, dat het foto's zouden zijn van patienten die uitdrukkelijk bij één van de acht categorieën waren in te delen. De meeste zijn bijzonder slecht van uitvoering, onduidelijk, onaesthetisch, mannen- en vrouwegezichten worden zonder onderscheid door elkaar gebruikt; op haardracht, kleding, bril, snor, e.d. is niet gelet. Wanneer men dus niet apriori overtuigd is van de juistheid van Szondi's theorie, is het wel moeilijk de foto's als adaequaat materiaal te beschouwen, omdat het mogelijk is dat de keuze op geheel andere gronden geschiedt dan de door Szondi veronderstelde.”³³⁾

En Wiegersma schrijft

„Szondi heeft zijn materiaal grotendeels ontleend aan de afbeeldingen in oudere leerboeken. Slechts in ca. 20 % van de gevallen heeft hij gebruik gemaakt van foto's van personen waarvan de voorgeschiedenis hem nauwkeurig bekend was. In hoeverre deze oude diagnose ook in het licht van de moderne psychiatrische diagnostiek nog te handhaven zouden zijn, moet in het midden gelaten worden. Een moderner en beter bestudeerd materiaal zou echter geen overbodige luxe zijn geweest.”³⁴⁾

C) De proefpersoon

Wij zagen, dat de interpretatiemethoden van Szondi als verbindende schakel tussen de aangenomen algemeen-menselijke driftstructuur en het daaraan adaequate test-materiaal een mechanisme in de mens veronderstellen, dat door het materiaal wordt „gedwongen” de individuele driftstructuur uit te drukken op een wijze, die in principe voor iedereen gelijk is. Tevens zeiden wij reeds, dat dit mechanisme in wisselwerking moet treden met de potentie tot appelleren aan dit mechanisme, die het materiaal bezit. Zonder dit uitdrukkingsmechanisme is „adaequaatheid” van het materiaal een zinloos begrip, zonder het adaequate materiaal is het uitdrukkingsmechanisme niet te mobiliseren en dus niet te kennen.

Hieruit volgt reeds dat het slechts mogelijk is experimenteel te onderzoeken of het uniforme uitdrukkingsmechanisme inderdaad bestaat, indien men de adaequatheid van het materiaal als vast-

---

³³⁾ Dr. B. J. Kouwer, p. 136/137.

³⁴⁾ S. Wiegersma, p. 115.

staande aanneemt. M.a.w.: ook de derde voorwaarde is niet „los” en op zich zelf staand te toetsen.

Alvorens nu de voorwaarden in hun onderlinge samenhang te gaan beschouwen, willen wij eerst nog enige opmerkingen plaatsen in verband met het „algemene uniforme uitdrukingsmechanisme”.

De Szondi-test wordt over het algemeen een „projectietest” genoemd. Men zie b.v. het in de aanvang van dit hoofdstuk aangehaalde citaat van Susan Deri.

Het woord „projectie” wordt echter in de psychologie in verschillende betekenissen gebruikt³⁵⁾. Zoals Kouwer zegt, valt bij het gebruik van dit woord in de diagnostiek „de nadruk op de projectie van het innerlijk in de *creatieve bezigheden*.”³⁶⁾

„De proefpersoon wordt materiaal aangeboden dat nog relatief ongevormd, ongestructureerd is en waarvan hij dan volgens de instructie op zijn eigen manier „iets” moet maken, waaraan hij zelf nog structuur verlenen moet..... Belangrijk is alleen, dat het materiaal nog zo ongestructureerd is, dat de opdracht inderdaad een „scheppende” activiteit mogelijk maakt en de proefpersoon zich werkelijk in zijn creatie persoonlijk kan manifesteren.”³⁷⁾ Men vergelijk de „ambiguïteit” in het eerder aangehaalde citaat van Susan Deri.

Deze „ongestructureerdheid” van het materiaal is in de Rorschachtest b.v. aanwezig. Men vergelijk de door Morgenthaler voorgestelde instructie bij deze test in het boek van Rorschach:

„Man sagt vielleicht, die Tafeln seien nicht etwas Bestimmtes, sondern zufällig entstandene Gebilde. Sie stellten selber nichts dar, sondern werden vorgelegt, um zu sehen, ob die Vp. etwas daraus machen könne. Es gebe dabei gar keine richtigen und falschen Antworten; jede Antwort sei richtig, usw.”³⁸⁾

De Szondi-test bezit deze ongestructureerdheid niet. Men gaat er juist van uit, dat het materiaal een *fixatief*³⁹⁾ „Aufforderungscharakter” heeft, geheel passend in het schema van de theoretische driftleer. De proefpersoon krijgt geen gelegenheid iets aan het materiaal „toe te voegen”; creatieve arbeid wordt van hem in het geheel niet verlangd.

³⁵⁾ Zie b.v. Dr D. J. van Lennep: „Over Projectie”.

³⁶⁾ Dr B. J. Kouwer, p. 123/124.

³⁷⁾ ib., p. 124.

³⁸⁾ In Dr Hermann Rorschach: „Psychodiagnostik”, fünfte Auflage, p. 224.

³⁹⁾ Men vergelijk het artikel van A. E. Klijnhout „De Rorschach als symbool-selectie-test” in Ned. Tijdschr.v. Psych., deel V, p. 505 sq., waarin hij, sprekend over het fixatieve karakter van de keuzetest van Vles, betreffende de Szondi-test zegt: „Is er hier niet reeds een waarschuwend teken aan den wand in den vorm van den mislukten „Siegeszug” van de Szonditest? Want waaraan is de onbruikbaarheid van deze laatste, in haar origineelen vorm, anders toe te schrijven dan aan het feit dat men ook hier uitgegaan is van een fixatief Aufforderungskarakter, dat als zoodanig werd bepaald door middel van soortgelijke associatieproeven, als zoojuist gecritiseerd werden?” (p. 508)

De Szondi-test is dus geen projectietest in de zin waarin b.v. de Rorschach of de T.A.T. projectietests zijn. Dit verschil is van belang, wanneer men het gevaar van opzettelijke vervalsingen door pp. bij zijn testreacties in ogenschouw neemt. Zou een pp. bij de Rorschach-test opzettelijk onjuiste duidingen geven, dan blijven ook die onjuiste duidingen nog toevoegingen van hem zelf aan het ongeconstructeerde materiaal. Het blijven „creatieve” prestaties, die altijd nog iets over pp. zelf zeggen, omdat hij ook in zijn „vervalste” duidingen iets van zichzelf uit. Maar wát, wanneer een pp. opzettelijk Szondi-foto's als sympathiek zou kiezen, die hij eigenlijk onsympathiek vindt, of omgekeerd? Door het fixatieve Aufforderungscharakter, dat het materiaal bezit, zou dit op de methode van interpretatie geen enkele invloed hebben. Wij hebben evenmin de garantie, dat pl. de vervalsing wel zou bemerken: er is geen enkele controle op de oprechtheid van pp. Nu is het gevaar van opzettelijke vervalsing o.i. geenszins slechts een theoretisch gevaar. Wij hebben in de praktijk de ervaring opgedaan, dat de test, hoe „gemakkelijk” hij ook is, veel weerstand bij de proefpersonen opwekt, juist ook bij „normale” mensen. Veelal vindt men het materiaal als geheel weerzinwekkend, men verklaart geen sympathie voor iemand te kunnen bepalen op grond van een (onduidelijke) foto, men vindt alle gezichten onsympathiek of onverschillig, enz. Daarbij komt nog dat het niet meer dan natuurlijk is, dat een pp. zich afvraagt, wanneer hem een test wordt voorgelegd, wát de test moet onthullen en hoé. Juist bij de Szondi-test is die bedoeling voor leken niet te doorgronden. Men ontmoet dan ook regelmatig proefpersonen, die vragen „hoe h i e r nou toch iets uitgehaald kan worden”. Heeft een pp. toevallig vaagheden gehoord, zoals die in omloop zijn, „over die Szondi-test, die alle geheimen van je ziel blootlegt”, of heeft hij ooit iets van de (aan de psychopathologie ontleende) terminologie van de Szondi-leer vernomen, dan zijn er weer andere redenen voor wantrouwen aanwezig. Omdat Szondi over het gevaar van opzettelijke vervalsingen, die op grond van een dergelijk wantrouwen zouden kunnen ontstaan, in het geheel niet spreekt, zelfs niet wanneer het over de toepassing van de test bij geesteszieken gaat, moeten wij blijkbaar maar aannemen, dat er achter het veronderstelde uniforme menselijke uitdrukkingsmechanisme een onbewuste dwang steekt, die zelfs een onwillige pp. (b.v. een negativistische schizophreen) tot juist kiezen beweegt, iets wat echter uiterst onwaarschijnlijk lijkt voor hem, die ervaring heeft van de toepassing van de Szondi-test bij geesteszieken.

VI. Het onderzoek van Wiegersma en zijn consequenties t.a.v. de genoemde voorwaarden

Omdat, zoals geschetst, een afzonderlijk onderzoek van de drie voorwaarden geen zekerheid over de diagnostische bruikbaarheid van de Szondi-test oplevert, zullen wij ze thans in hun onderlinge samenhang beschouwen.

Wij maken hierbij een dankbaar gebruik van het artikel van

Wiegersma, waarin hij de resultaten van een onderzoek bij honderd volwassen mannelijke proefpersonen (deel uitmakend van de cliëntèle van een psychologisch instituut) mededeelt. Hij nam deze proefpersonen elk éénmaal de test af en bepaalde hoe vaak elk der 48 foto's door deze honderd personen als sympathiek, resp. onsympathiek werd gekozen. De gevonden frequenties vindt men in de 48 vakken van de tabel op blz. 33 — aan Wiegersma's studie ontleend ⁴⁰⁾ — waarin in elk vak van de beide links staande getallen het bovenste aangeeft hoe vaak de foto als sympathiek, en het onderste hoe vaak deze als onsympathiek werd gekozen. Rechts vindt men dan nog telkens de som van deze beide getallen, die dus aangeeft hoe vaak de foto in het totaal werd gekozen.

Dit materiaal werd door Wiegersma uitvoerig statistisch bewerkt.

Voor de détails van zijn berekeningen verwijzen wij naar het geciteerde artikel. Wij vermelden hier slechts de belangrijkste conclusies :

De foto's zijn per factor niet onderling gelijkwaardig. De verschillen in de frequenties, waarin de verschillende foto's van dezelfde factor werden gekozen, mogen niet aan het toeval worden geweten.

Wiegersma verrichtte ook nog andere berekeningen en hij achtte het tenslotte definitief bewezen, „dat de werking van de foto's der Szonditest berust op de individuele eigenschappen der afgebeelden en dat als regel de gemeenschappelijke factoren geen invloed hebben.” ⁴¹⁾

Wij citeren nog uit zijn conclusie: „Bij normale proefpersonen is de sympathiewerking van de test als regel niet afhankelijk van de werking der zogenaamde gemeenschappelijke factoren. Het is niet uitgesloten dat in bijzondere gevallen deze werking toch aanwezig is, men name zou dit b.v. bij psychiatrische patiënten het geval kunnen zijn — dit dient dan echter nog experimenteel bewezen te worden.

In ieder geval moet de test als hulpmiddel voor de psychologische diagnostiek afgewezen worden, ook al zou zij in een enkel geval tot juiste conclusies leiden. Wij bezitten immers nu geen criterium waaraan apriori de geldigheid van de methode bij een bepaald individu bewezen kan worden”.⁴²⁾

---

⁴⁰⁾ l.c., p. 116.

⁴¹⁾ ib., p. 123.

⁴²⁾ ib., p. 124.

Factor Serie	h	s	e	hy	k	p	d	m
I	$\frac{16}{36}$ 52	$\frac{29}{18}$ 47	$\frac{33}{23}$ 56	$\frac{35}{3}$ 38	$\frac{2}{64}$ 66	$\frac{16}{27}$ 43	$\frac{2}{28}$ 30	$\frac{67}{1}$ 68
II	$\frac{50}{6}$ 56	$\frac{25}{31}$ 56	$\frac{3}{39}$ 42	$\frac{0}{65}$ 65	$\frac{16}{17}$ 33	$\frac{24}{22}$ 46	$\frac{35}{7}$ 42	$\frac{47}{13}$ 60
III	$\frac{31}{24}$ 55	$\frac{47}{3}$ 50	$\frac{7}{15}$ 22	$\frac{1}{87}$ 88	$\frac{0}{43}$ 43	$\frac{49}{1}$ 50	$\frac{21}{5}$ 26	$\frac{44}{22}$ 66
IV	$\frac{21}{18}$ 39	$\frac{68}{6}$ 74	$\frac{40}{2}$ 42	$\frac{7}{22}$ 29	$\frac{8}{47}$ 55	$\frac{50}{6}$ 56	$\frac{1}{72}$ 73	$\frac{5}{27}$ 32
V	$\frac{89}{0}$ 89	$\frac{15}{10}$ 25	$\frac{12}{41}$ 53	$\frac{22}{15}$ 37	$\frac{14}{21}$ 35	$\frac{7}{55}$ 62	$\frac{5}{40}$ 45	$\frac{36}{18}$ 54
VI	$\frac{61}{4}$ 65	$\frac{13}{35}$ 48	$\frac{16}{24}$ 40	$\frac{28}{19}$ 47	$\frac{38}{27}$ 65	$\frac{8}{57}$ 65	$\frac{12}{28}$ 40	$\frac{24}{6}$ 30
Σ	$\frac{268}{88}$ 356	$\frac{197}{103}$ 300	$\frac{111}{144}$ 255	$\frac{93}{211}$ 304	$\frac{78}{219}$ 297	$\frac{154}{168}$ 322	$\frac{76^{43})}{180}$ 256	$\frac{223}{87}$ 310
gemidd.	59	50	42.5	51	49.5	54	43	52

Het is duidelijk dat de gegevens, door Wiegersma verzameld, van het grootste gewicht zijn voor de beoordelingen van de diagnostische waarde van de Szondi-test. Uit de grote verschillen in de keuzefrequenties, ook bij foto's die dezelfde factor vertegenwoordigen, blijkt in ieder geval, dat zelfs als men aanneemt dat de reacties op de foto's drifttendenzen enz. uitdrukken volgens Szondi's leer, die „hoeveelheden” driftfactor, die per foto worden uitgedrukt, zeer verschillend zijn.

Of dit voortvloeit uit inadaequaatheid van het materiaal dan

⁴³⁾ In de oorspronkelijke tabel van Wiegersma staat hier: 72. Dit is kennelijk een optelfout. Wij hebben deze in de weergave van de tabel gecorrigeerd.

wel uit onberekenbare facetten van het menselijk uitdrukking-mechanisme, is niet te bepalen, maar zeker is dat aan de combinatie van onze tweede en derde voorwaarde niet wordt voldaan. Deze vaststelling is voldoende om te concluderen, dat de gesignaleerde continuïteit tussen administratiesymbolen en menselijke drifttendenzen niet geoorloofd is, waarmee de gehele basis van Szondi's interpretatiemethoden wordt afgebroken.

Reacties op foto's als V h en I h betekenen zeker niet volkomen hetzelfde. Quantitatieve methoden als de Komplementmethode en de Driftlinnaeusmethode, die geheel steunen op volkomen quantitatieve gelijkwaardigheid van de foto's, moeten dus beslist worden afgewezen, zelfs als men de theoretische achtergrond als geheel juist zou beschouwen.

Wij moeten hier nog vermelden, dat Wiegersma's conclusie is aangevallen door Rita Vuyk. Wij citeren uit haar artikel:

„Szondi heeft zijn methode op twee gezichtspunten opgebouwd, n.l. ten eerste de opvatting, dat identificaties en tegen-identificaties met bepaalde behoeften ons tot de keuze drijven en ten tweede een empirische selectie van de foto's binnen elke factor. Dit laatste is noodzakelijk om een praktisch bruikbare test te verkrijgen. Wanneer wij n.l. aannemen, dat onze keuze uitsluitend wordt bepaald door de identificatie met bepaalde behoeften, is het logische gevolg, dat alle zes foto's uit een bepaalde factor ons even sterk aanspreken. Dan hebben wij echter geen zes series nodig, want iemand, die bijv. de h en m in serie I het minst antipathiek vindt, moet noodzakelijkerwijs eenzelfde keuze doen in alle overige series. De enige toepassingsmogelijkheid zou dus zijn om 8 foto's in één serie van antipathiek naar minst-antipathiek te ordenen en deze volgorde te interpreteren (vgl. de Behn-Rorschach keuzetest van Vles). Onze interpretatie zou dan echter wel op een zeer smalle basis staan, al zouden een groep normale proefpersonen en bijv. paranoid-schizofrenen toch karakteristieke verschillen tonen.

Om dit bezwaar te ondervangen heeft Szondi zijn foto's langs empirische weg zó gekozen, dat de foto's binnen elke factor een verschillend „Aufforderungscharakter” hebben en wel in die zin, dat normale, niet zeer gedifferentieerde mensen — „der graue Alltagsmensch” volgens Szondi — de volgende reacties geven: h + s + als indicatie van een normale, niet gesublimeerde sexualiteit en k — p — als indicatie van aanpassing aan de eisen van de omgeving (Sch —, „das Drill-Ich”). In de factoren e, hy en d, m vinden wij iets meer variatie, n.l. P + — en — + bij goedaardige, resp. boosaardige mensen en C — + of O + als „trouwe” bindingen, C + — als „ontrouwe”. Wij krijgen dus, dat wel-

willende, trouwe, „allegaagse” mensen geven: $\begin{array}{c|c|c|c} h & s & e & hy \\ \hline + & + & + & - \end{array} \left| \begin{array}{c|c} k & p \\ \hline - & - \end{array} \right| \begin{array}{c|c} d & m \\ \hline - & + \end{array} \right\}$
 en boosaardige, ontrouwe geven $+ + | - + | - - | + -$. (Andere variaties

in de combinatie van P en C zijn natuurlijk ook mogelijk). Om dit profiel te krijgen bij de „alledaagse” mensen, waarvan wij het totale aantal in de bevolking vrij hoog kunnen schatten, heeft Szondi nu een aantal foto's ingeschakeld, die door een groot aantal normale mensen sympathiek, resp. antipathiek worden gevonden, terwijl daarnaast foto's staan, waarvan het „Aufforderungscharakter” varieert. Zodoende wordt de kans om bijv. een $h+$ reactie te krijgen, aanzienlijk vergroot, overeenkomstig de veronderstelling, dat er meer mensen zijn met een $h+$ dan met een $h-$ instelling. Een aantal foto's wordt dus door een zeer groot aantal mensen sympathiek gevonden (bijv. V h), een aantal antipathiek (bijv. III hy). Het kiezen van deze foto's kunnen wij als een „vulgaire reactie” beschouwen. Evenals de vulgaire antwoorden in de Rorschach wijst dit erop, dat de persoon zich aanpast aan de collectieve smaak van zijn groep. Op verschillende leeftijdsniveaux vinden wij bijv. ook verschillende foto's, die vulgair zijn. Bij het inschakelen van dergelijke populaire foto's is Szondi dus van het normaal-profiel uitgegaan.”⁴⁴⁾

Het is duidelijk, dat bovenstaande beschouwing Szondi's werkwijze niet kan rechtvaardigen. Er is immers nauwelijks een betere argumentatie te vinden dan deze om een groot deel van Szondi's „bewijzen” als cirkelredeneringen te ontmaskeren. Rita Vuyk zegt hier, dat Szondi de test heeft opgezet volgens empirische principes, uitgaande van bepaalde veronderstellingen over het „normaal-profiel”. Maar hoe kan Szondi dan uit de distributie van de reacties (die hij dus zelf bij voorbaat „geregeld” heeft) allerlei conclusies over de menselijke *driftstructuur* trekken? Hoe komt Szondi er toe administratiesymbolen (waarvan de frequentie dus naar willekeur is „geregeld”) gelijk te stellen aan specifieke, werkelijk bestaande, zelfs biologisch gefundeerde, menselijke krachten? Het behoeft toch geen betoog dat een analyse, als die waarnaar wij op blz. 24-26 verwezen, veronderstelt dat de test een *precisie*-instrument is, waarvan de werking tot in alle details bekend is. De interpretaties van Szondi in deze analyse worden stuk voor stuk onhoudbaar nu blijkt dat de test is samengesteld op de wijze die Rita Vuyk schetst. Szondi's interpretaties blijken veel te pretentius en bovendien in hoge mate onwetenschappelijk.

---

⁴⁴⁾ Rita Vuyk, p. 432/433.

DERDE HOOFDSTUK

EMPIRISCHE BENADERING VAN DE RESTERENDE METHODEN

Inleiding

In het vorige hoofdstuk kwamen wij tot de conclusie, dat de interpretatiemethoden van de Szondi-test, die een volkomen continuïteit tussen menselijke driftelementen en testmateriaal veronderstellen, definitief moeten worden afgewezen. Resumerend zijn dit:

1. De *Driftlinnaeusmethode*, die met de absolute onderlinge gelijkwaardigheid, resp. ongelijkwaardigheid van de foto's staat of valt.
2. De *Dialectische Methoden*, die continu verbonden zijn met de gehele theoretische constructie van driftdelingen, *Vordergänger*, *Hintergänger*, enz.

Wat nu te zeggen van de resterende methoden (Kwalitatieve Analyse en Syndroomanalyse)? Zijn deze niet eveneens af te wijzen op grond van Wiegersma's cijfers (geen onderlinge gelijkwaardigheid van de foto's)?

Inderdaad blijft ook bij deze methoden onvermijdelijk het eerste principe van de interpretatietechniek, dat het totaal van de reacties op de zes foto's die tezamen een categorie vormen (h, s, e, enz.) als reactie op de categorie moet worden beschouwd, en dat deze reacties op de categorie de „eenheden” bij de interpretatie blijven vormen. Nu was echter Wiegersma's belangrijkste conclusie, dat dit geen werkelijke eenheden zijn. Wiegersma is zelfs van mening, dat het materiaal moet worden beschouwd als een willekeurige verzameling van 48 foto's.

Nochtans bedenke men bij de beantwoording van de gestelde vraag, dat zowel Wiegersma's cijfers als ons betoog in eerste instantie de theoretische achtergrond van de Szondi-test omstoten en daarmee dus die methoden welke geheel op deze theoretische

achtergrond steunen (Zie hierboven onder 1 en 2). Nu kan men zich echter bij het gebruik van een test in het geheel niet om de theoretische achtergrond bekommeren en slechts nagaan of de test in de praktijk bruikbaar is.⁴⁵⁾

Op dit standpunt stellen zich blijkbaar meerdere onderzoekers.

Wij citeren in dit verband De Levie: „... Spreker heeft zich, toen de proef van Szondi ongeveer 1946 in Nederland doordrong, ook niet laten weerhouden door de ongebreideld schijnende phantasie in Szondi's bespiegelingen en de ontoereikendheid der theoretische grondslagen voor de toepassing van deze proef in de praktijk. Het eerste geval was dadelijk fascinerend: een bekoring die tot heden voortduurt en hem volle waardering gaf voor het vele talentvolle dat in deze proef schuilt en blijkt bij de praktische toepassing en het zich verdiepen in de fijnere knepen van de proefmethode.”⁴⁶⁾

Bij Kouwer vinden wij na een opsomming van bezwaren tegen de Szondi-test — die eerder gedeeltelijk door ons werden geciteerd —: „Het is in de praktijk mogelijk gebleken na grondige training en lange ervaring inderdaad waardevolle gegevens uit deze test te verkrijgen. Een grotere verbreiding zal echter moeten samengaan met vele verbeteringen. De test-methode is veelbelovend, maar de theorie en het gebruikte materiaal is voor de meeste proefleiders niet acceptabel.”⁴⁷⁾

Er zijn namelijk nog autoriteiten, die ondanks Wiegiersma's cijfers blijven beweren, dat er in de foto's van een bepaalde categorie wel „a basic common meaning” is.

Rita Vuyk schrijft b.v.: „Ook als de identificatie met bepaalde behoeften wél een rol speelt, zullen de door Wiegiersma opgegeven verdelingen kunnen bestaan. Het enige, wat zonder meer duidelijk is uit tabel I, is het feit, dat deze identificatie niet de enige bron van de keuze kan zijn.”⁴⁸⁾

Ook Susan Deri schrijft, naar aanleiding van soortgelijke onderzoeken als die van Wiegiersma, welke blijkbaar ook soortgelijke resultaten opleverden:

„Some authors conclude that the high differential valence of pictures of the same category contradicts the assumption that the factors as such have specific meaning. They feel that specific meaning of factors requires equivalent valence-potential for every picture. Others feel that the existence of a popularity-dimension does not exclude a basic common meaning to each factor”⁴⁹⁾.

---

⁴⁵⁾ Wij herinneren hier aan hetgeen De Levie schreef over de theoretische fundering van de Rorschach-test (Zie p. 18).

⁴⁶⁾ De Levie, p. 2176.

⁴⁷⁾ Dr B. J. Kouwer, p. 137.

⁴⁸⁾ Rita Vuyk, p. 435.

⁴⁹⁾ Susan Deri: „The Szondi-test” in „Progress in Clinical Psychology”, vol. 1 (section 1), p. 226.

Terugkerend op de zojuist gestelde vraag antwoorden wij nu, dat wij ons van verdere theoretische beschouwingen zullen onthouden. Wij stellen ons op het standpunt van de praktische gebruikers van de Szondi-test en zullen dus voor de resterende methodes nagaan in hoeverre empirisch vaststaat, dat zij inderdaad diagnostische waarde hebben.

EERSTE DEEL: DE KWALITATIEVE ANALYSE

I. Nadere uiteenzetting van de kwalitatieve analyse volgens Susan Deri

In het eerste hoofdstuk gaven wij een summiere beschrijving van de Kwalitatieve Analyse. Zoals gezegd was het vooral de Amerikaanse onderzoekster Susan Deri, die deze methode ontwikkelde. Ofschoon het moeilijk te bewijzen zou zijn, dat Deri niet alle door Szondi gegeven stellingen accepteert, kan men wel vaststellen dat zij in haar leerboek „Introduction to the Szondi Test” belangrijke en wel juist de door ons verworpen gedeelten niet of nauwelijks hanteert. De Levie verklaart zelfs (na zijn eerste kennismaking met de test te hebben beschreven, die hem met Rita Vuyk in contact bracht):

„.... hoofdzak voor deze voordracht is, dat spreker werd getroffen door de wijze, waarop vooral mej. Vuyk de proefmethode hanteerde, geheel anders dan de zo dorre tabellen van Szondi. Deze werkwijze komt vooral tot uiting in het boek van Susan (Kórosy-)Deri, *Introduction to the Szondi-test*, een werkje dat gekenmerkt is door didactische opbouw en heldere taal en door de wijze, waarop twijfelachtige genetische samenhangen en speculaties terzijde zijn geschoven en voor alles wordt getracht de proef te beschouwen van de gegevens der moderne psychologie uit, in het bijzonder naar de theorieën van Kurt Lewin en het feitenmateriaal en inzicht der psychoanalytici. Susan Deri, wier werk door Szondi zelf, blijkens zijn inleiding tot haar boek, zeer hoog wordt geschat, heeft zich sterk gedistancieerd van de determineertabellen van haar leermeester, beschouwt de resultaten der proef op zichzelf en weet op overtuigende wijze haar visie te geven ten aanzien van de waarde der verschillende „driftcomponenten”, die nu steeds duidelijker worden als karakterologische componenten in de dynamisch gedachte totaliteit van het psychische proces.”⁵⁰⁾

---

⁵⁰⁾ H. de Levie, p. 2176.

In haar eigen werk zet Susan Deri het verschil tussen haar boek en Szondi's „Experimentelle Triebdiagnostik” als volgt uiteen:

„In my attempt to describe the basic psychologic processes involved in interpretation, I am going to use, besides Szondi's own theoretic concepts concerning the basic personality structure many explanatory concepts borrowed from Freudian psychoanalysis and Lewin's vector-psychology. I found the genetically noncommittal yet dynamic concepts of the Lewinian theory of personality organization extremely helpful in describing certain assumptions underlying the functioning of the Szondi test.”⁵¹⁾ En:

„There is necessarily some overlap in the material of this book and Szondi's *Experimentelle Triebdiagnostik*, although I tried to keep this overlap at a minimum. As I said before, my goal was to make the Szondi method more comprehensible for psychologists who prefer a purely psychologic frame of reference for interpretation. Accordingly, the main differences between Szondi's book and my manual will be the following:

1. As mentioned above, the theory about the genetic origin of instincts and the role the latent recessive genes are supposed to play in our reaction to the stimulus material of the test, is presented only in Szondi's book.

2. Szondi centers his reasoning in interpretation around his more recently developed formalized categories. This method will be only touched upon in my manual, the respective tables can be found in Szondi's book.

3. As a general principle, I am going to present the qualitative way of thinking underlying the interpretation and then mention the trends characteristic for various groups of subjects, without using the numerical data contained in the appendix of Szondi's book.

4. Finally, I am going to include several examples of individual case interpretations”⁵²⁾

Dat de genetische onderbouw voor Deri niet, als voor Szondi, een vaststaande, alles-verklarende basis is, komt ook mooi tot uiting in de opmerking, die zij toevoegt aan haar beschouwing over de „nul-reacties”:

„What form and intensity of discharge is already sufficient to prevent such a damming up of the need-energy depends, among other factors, on the original intensity and quality of the particular need in question. (And what this original intensity and quality of the needs depends on, we probably do not know. That is the point in our casual thinking where we have to resort to explanatory concepts such as „constitution” or „genes”).”⁵³⁾

---

⁵¹⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 3/4.

⁵²⁾ ib., p. 4/5.

⁵³⁾ ib., p. 28.

Zoeken wij nu naar de theoretische basis van Deri's werkmethode die dus niet noodzakelijk samenvalt met die van Szondi, dan vinden wij, aansluitend aan haar algemene beschouwing over „projective technics”:

„... In the light of these considerations, we can say that the purpose of the Szondi test is to reflect the personality as a functioning, dynamic whole. More specifically, it conceives of the personality as consisting of a number of need-systems (or drives) and reflects the quantitative distribution of tension in these specific need-systems plus the way the person handles these need-tensions.”⁵⁴⁾

Onder het hoofd „Basic Meaning of the Factors” vinden wij:

„As has been said before, the objective of this manual is to present a series of purely psychologic assumptions from which the interpretation of the test profiles can be derived.

Our first task is to find a general principle which explains the meaning of choices, irrespective of the specific meaning of the various factors. In other words, we are looking for a general interpretation valid for all eight factors. Such an interpretation can be found in the concept of need-tension, or tension system, or driving force. Actually, all of these terms can be used to convey the basic meaning common to all the eight factors, since these factors correspond to dynamic needs in the organism which act as driving forces, in the sense of directing the person to perform certain acts and to choose or avoid certain objects. The function of these actions, object-choices, and avoidances is to reduce the tension originally existing due to unreleased need. Accordingly, the degree of tension in a certain need-system depends upon the existence or nonexistence of appropriate ways to discharge the tension through specific activities. The specific type of activity and the specific type of goals-objects which will be needed in order to release the tension will be determined by the quality of the particular need-system which, due to its high tension, acts as a driving force. Lewin has formulated this dynamic theory of need-systems by stating that, depending upon the state of tension in the various need-systems of the organism, various environmental objects acquire valence character.

The concept of need-tension is a theoretic explanation which can be induced only from the presence of certain goal-directed activities. Goal-directed activity in this general sense can mean a positive attempt to reach for a certain goal-object as well as a directed avoidance of a certain object. In the first case, we talk about the object as having a positive valence; in the second case, we refer to the avoided object as representing a negative valence.”⁵⁵⁾

---

⁵⁴⁾ „Introduction to the Szondi-Test”, p. 7.

⁵⁵⁾ *ib.*, p. 25/26.

In de aangehaalde woorden komt het uitgangspunt van Susan Deri, waarop in haar boek bij de uitwerking van reacties en profielen ook consequent wordt voortgebouwd, scherp naar voren. Onverschillig of Deri persoonlijk al dan niet de theorieën van haar leermeester aanvaardt, vast staat, dat de genetische onderbouw van de Schicksalsanalytische driftleer met de vele onbewezen en onbewijsbare veronderstellingen, de „bochtige“, maar gelijktijdig star-dogmatische alles-verabsoluterende denkwijze niet nodig is bij de toepassing van haar analyse-methode. Van absolute „all-menschliche“, *biologisch vastgelegde* drift-eenheden worden de driftfactoren bij Deri tot menselijke behoeftesystemen, *psychologische* categorieën in de eerste plaats, waarbij wel in principe het een of andere genetische verband wordt aangenomen, doch waar bij de praktische toepassing van de methode dit verband geen rol speelt, zodat terwille van dit verband nooit gedwongen en gewrongen verklaringen uit de lucht gegrepen behoeven te worden.

Bij haar toepassingen geeft Susan Deri blijk, dat de totale persoonlijkheid steeds voorop staat: de afzonderlijke eenheden worden niet verabsoluteerd ten koste van het totaalbeeld, maar krijgen overeenkomstig de zienswijze van de moderne psychologie eerst hun betekenis tegen de achtergrond van en ingepast in dit totaalbeeld.

Terwijl Szondi zelf er op uit is met zijn test een theoretisch systeem te „bewijzen“, tracht Deri slechts, zoals uit de aangehaalde woorden meermalen blijkt, duidelijk te maken wat met dit instrument door een psycholoog in de praktijk kan worden ontdekt. Haar methode is flexibel en niet verstard, heeft oog voor het relatieve en verabsoluteert niets.

Aldus doet Deri's methode voor de praktisch werkende psycholoog bij voorbaat reeds veel „sympathieker“ en waarschijnlijker aan dan de werkwijze van Szondi zelf. Het is verklaarbaar dat men Deri's methode, juist door de relativiteit en de „souplesse“ er van, bruikbaar blijft achten zelfs na onderzoeken als die van Wiegersma, omdat het „voor het gevoel“ mogelijk lijkt dat deze methode niet beslist een volledige gelijkwaardigheid van de foto's vereist ⁵⁶⁾.

⁵⁶⁾ Men zie het citaat van Susan Deri, aangehaald op p. 37.

Deze „sympathie” voor het menselijke, intuïtieve in Deri's methode mag er echter niet toe leiden dat men de juistheid van Deri's werkwijze door dit „gevoel” voldoende verzekerd acht.

Wij zullen ook de kwalitatieve denkwijze van Susan Deri zoveel mogelijk wetenschappelijk moeten verifiëren en zoeken derhalve nu eerst een aspect dat zich voor een experimenteel onderzoek leent.

II. De vraagstelling bij onze experimenten

Zoals bekend dient de Szondi-test meermalen (tenminste zes keer) aan dezelfde proefpersoon te worden afgenomen, wanneer men op grond van de test een persoonlijkheidsbeschrijving wil geven. De veranderlijkheid van de keuzereacties, die bij deze herhaling optreedt, past zeer goed in Deri's theoretische visie, waarin de driftfactoren „need systems” zijn, die spanningen vertonen, welke spanningen ontladen kunnen worden, en waarin wordt aangenomen dat de veranderingen in de keuzereacties op de test optreden tengevolge van de wisselende spanningen en ontladingen van de verschillende „need systems” in de individu. Juist op basis van de vergelijkende analyse van het spanningsverloop der verschillende „need systems” in het szondigram komt bij Susan Deri tenslotte de synthese van het totaalbeeld tot stand, zodat de veranderlijkheid dus niet gezien zou moeten worden als teken van een hinderlijke „unreliability” van de test, doch juist van wezenlijke betekenis is voor de interpretatie.

Volledigheidshalve merken wij hier nog op, dat ook in de interpretatiemethoden van Szondi de veranderlijkheid impliciet is opgenomen en zelfs op een veel meer absolute wijze: de gehele Driftlinnaeusmethode berust op kwantitatieve berekening van de wisselende verhoudingen ontlading-tot-„spanning” (latentie), terwijl in de Driftdialectische methoden de veranderingen in de testreacties worden opgevat als gevolg van de wisselende krachtsverhoudingen in „Vordergänger” en „Hintergänger”. Zoals wij in het tweede hoofdstuk zagen, wordt hierbij zelfs een volkomen continuïteit aangenomen tussen testreactie en (blo-) psychisch gebeuren.

Ofschoon de conclusies, die Susan Deri op grond van de veranderingen trekt, niet zo „absoluut” zijn als die van Szondi, speelt de veranderlijkheid bij haar toch een beslissende rol.

Haar algemene interpretatie is: Veranderlijkheid in testreactie

ontstaat op grond van een psychologisch proces in de proefpersoon. Deze stelling is experimenteel te verifiëren, en deze verificatie is van het grootste gewicht, omdat met de juistheid van deze stelling de Kwalitatieve Analyse staat of valt.

In onze proeven, die wij nu gaan beschrijven, stellen wij ons ten doel de veranderingen, die na het voorgeschreven tijdsinterval van een dag optreden, te vergelijken met die welke na een zeer kort tijdsinterval optreden. Indien Deri's algemene interpretatie van de veranderlijkheid juist is, zal tussen de beide typen van verandering een principieel verschil moeten bestaan. De vraagstelling bij onze proeven is dus: Bestaat een dergelijk principieel verschil inderdaad?

III. Onze experimenten

A) Beschrijving van de proefopstelling

1. De proefpersonen

Proefpersonen waren 40 vrouwelijke en 40 mannelijke leerling-verplegers alle werkzaam in dezelfde psychiatrische inrichting. Zij waren (op één enkele uitzondering na) ongehuwd, van ongeveer dezelfde leeftijd (18—30 jaar). Ook wat verstandelijk niveau betreft was er in de groepen een zekere homogeniteit. Vóór hun aanstelling waren de verpleegsters en verplegers op hun intelligentie onderzocht. Het I.Q. van onze proefpersonen bedroeg tenminste 100, lag echter zelden boven 120.

Ofschoon leerling-verpleegsters en -verplegers in een psychiatrische inrichting natuurlijk niet mogen worden gezien als representatief voor „de normale bevolking”, kan wel worden vastgesteld dat onze proefgroepen bestonden uit „normale” mensen. Het is uiteraard mogelijk, dat zich onder de proefpersonen onevenwichtige personen bevonden of zelfs „onontdekte neurotici”, maar dit zou gelden voor elke „normale” proefgroep. Er kwamen echter geen manifeste afwijkingen voor.

De deelname aan het onderzoek geschiedde op basis van vrijwilligheid. Wel hadden vele proefpersonen aanvankelijk een zeker wantrouwen tegen de test (welk wantrouwen men naar onze ervaring bij de meeste „normalen” vindt), maar dit was meestal te overwinnen. Verpleegsters en verplegers, die bezwaren bleven voelen, werden buiten het onderzoek gehouden.

Het was onze proefpersonen niet bekend wát wij onderzochten. Wel werd het hun duidelijk gemaakt dat het er niet om ging hen persoonlijk te testen, doch dat wij slechts enige vergelijkende gegevens nodig hadden. Hun werd nadrukkelijk verzekerd, dat zij persoonlijk geen enkel nadelig gevolg van hun deelname konden ondervinden. Deze verklaringen waren voor de meesten vol-

doende om alle weerstanden, voor zover die hadden bestaan, op te ruimen. De meeste proefpersonen toonden zich geïnteresseerd.

Het afnemen van de test kon vlot geschieden; stoornissen deden zich niet voor.

Een aantal proefpersonen (namelijk de laatst onderzochte) wist dat foto V h het portret van een homosexueel was. (Tijdens een populair-wetenschappelijke lezing was de foto met deze mededeling op het filmdoek geprojecteerd). Op de reacties t.a.v. deze foto heeft dit bij deze proefpersonen zeker invloed gehad. Aangenomen mag worden, dat de veranderlijkheid hierdoor echter niet noemenswaard werd beïnvloed, omdat de lezing plaats vond in een periode, waarin wij geen onderzoekingen deden, zodat voor geen enkele pp. de „onthulling” kwam tussen de testopnamen in.

2. De proeven

Bij al onze proefpersonen werd de test drie maal afgenomen op de voorgeschreven wijze. De onderzoekingen waren bij allen verdeeld over twee dagen.

Bij de helft (20 vrouwelijke en 20 mannelijke proefpersonen) werd de test op de eerste dag twee maal (de tweede keer onmiddellijk na de eerste) en op de tweede dag één maal afgenomen. De andere helft (eveneens 20 vrouwelijke en 20 mannelijke proefpersonen) kreeg de test op de eerste dag één maal en op de tweede dag twee maal (de derde opname onmiddellijk na de tweede).

De proefgroepen en experimenten worden hier verder als volgt aangeduid:

Groepen met twee opnamen op de eerste dag en één op de tweede:

verpleegsters : v. 1—2 || 3,

verplegers : m. 1—2 || 3.

Groepen met één opname op de eerste dag en twee op de tweede:

verpleegsters : v. 1 || 2—3,

verplegers : m. 1 || 2—3.

3. Instructies bij deze proeven

De instructies werden gegeven volgens de richtlijnen van Susan Deri⁵⁷⁾. Bij de eerste zitting werd pp. duidelijk gemaakt, dat hij geheel vrij was in de keuze, dat er geen „goede” of „slecht” keuzen waren, dat hij niet te lang over de keuzen moest nadenken, doch „spontaan” en „snel” moest kiezen.

Wanneer bij de eerste serie de keuzen te langzaam geschieden, werd deze instructie herhaald, event. werd er aan toegevoegd: „Stelt U zich voor dat U in een kamer bent met acht personen en niemand anders. Welke twee zoudt U het liefst naast U hebben zitten?”⁵⁸⁾

Bij de volgende zitting werd het pp. duidelijk gemaakt, dat het niet om zijn geheugen ging, doch dat wij enkel wensten te weten hoe hij vandaag tegenover de foto's stond.

⁵⁷⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 9 sq.

⁵⁸⁾ cf. ib., p. 10.

De opnamen, die onmiddellijk na de voorafgaande geschieden, eisten uiteraard een aparte instructie. Wij zeiden: „Nu ga ik U al deze foto's nog een keer voorleggen. De bedoeling is, dat U telkens weer de twee sympathiekste en de twee minst sympathieke kiest. Het gaat niet om Uw geheugen, dus U hoeft er zich niet om te bekommeren wat U zojuist hebt gekozen. Bekijk U de foto's opnieuw en probeert U zich voor te stellen dat U ze voor het eerst van Uw leven ziet. Dat zal misschien niet helemaal lukken, maar ik wil maar zeggen dat U zich niet door Uw keuzen van zojuist moet laten beïnvloeden. U kunt dezelfde kiezen of U kunt andere kiezen, dat is allebei precies even goed”.

Deze instructie bleek goed te voldoen: geen enkele pp. verklaarde of liet blijken dat deze onmiddellijke herhaling een bijzonder probleem betekende. Bij deze herhaling kwamen de keuzen in de regel sneller tot stand dan tevoren: de gehele procedure vroeg steeds slechts enkele minuten tijd. Het bleek dat de proefpersonen meestal niet meer precies wisten wat zij bij de onmiddellijk voorafgegangene opname hadden gekozen. (De snelheid waarmee de opnamen geschieden, maakte het onthouden van de keuzen vrijwel onmogelijk); velen stelden dit ook expliciet vast.

B) Resultaten van onze experimenten betreffende de veranderlijkheid in de keuzen van de „losse” foto's

In de eerste plaats hebben wij gelet op de keuzen van de afzonderlijke foto's. Wanneer men in dit opzicht twee test-opnamen bij dezelfde pp. vergelijkt, bestaan er drie mogelijkheden :

1. Een foto kan in beide opnamen op **dezelfde** wijze (sympathiek dan wel onsympathiek) worden gekozen.
Deze keuze wordt hier verder aangeduid met: C.
2. In het tweede profiel kan een „**nieuwe**” keuze verschijnen: een foto, die bij de eerste opname in het geheel niet werd gekozen, wordt bij de tweede opname wel gekozen (hetzij als sympathiek, hetzij als onsympathiek).
Deze verandering duiden wij verder aan met: N.
3. Een foto kan bij de tweede opname *tegenovergesteld* t.o.v. de eerste opname worden gekozen: een foto die eerst sympathiek werd gevonden wordt in de tweede opname als onsympathiek gekozen, of omgekeerd.
Deze verandering wordt hier verder aangeduid met: T.

Daar er bij elke opname 24 van de 48 foto's moeten worden gekozen, waarvan 12 als sympathiek en 12 als onsympathiek, is te

verwachten dat men bij vergelijkingen van twee geheel „blinde” opnamen (waarbij pp. zo maar foto's pakt zonder ze te zien) gemiddeld zou vinden: $C = 6$, $N = 12$, $T = 6$.

Uit onze proeven was een aantal belangwekkende feiten te constateren. Wij wijzen op de volgende:

1. Bij de 160 vergelijkingen van twee opeenvolgende opnamen (waarbij in de helft van de gevallen de tweede van deze beide vergeleken opnamen onmiddellijk na de eerste geschiedde) vonden wij *geen enkele maal volledige constantie*.
2. Veranderingen in de foto-keuzen zijn blijkbaar een algemeen verschijnsel bij normale proefpersonen. In alle gevallen vonden wij veranderingen van het type „N”, bij 90 van de 160 vergelijkingen ook veranderingen van het type „T”, namelijk in 53 van de 80 gevallen, waarin er een tijdsinterval was van één dag tussen de beide opeenvolgende opnamen (vrouwen: 30 van de 40, mannen: 23 van de 40), en in 37 van de 80 gevallen, waarin de tweede van de beide opeenvolgende opnamen onmiddellijk na de eerste plaatsvond (vrouwen: 22 van de 40, mannen: 15 van de 40).

De tabel op blz. 47 geeft vergelijkende cijfers van de veranderingen in de keuzen der foto's bij onze proefgroepen van verpleegsters en verplegers. Opgenomen zijn voor de verschillende groeperingen: de grootste veranderlijkheid die in de betreffende groep werd gevonden (G), de gemiddelde cijfers van de groep (M) en de kleinste gevonden veranderlijkheid (K).

Volledigheidshave hebben wij in deze tabel ook de cijfers, gevonden bij vergelijking van de eerste met de derde opname, vermeld. Wij achten echter voornamelijk de vergelijking van opeenvolgende opnamen (dus: de vergelijking van opn. 1 met opn. 2, en de vergelijking van opn. 2 met opn. 3) van belang.

Wat de cijfers in de tabel betreft:

1. Bij de vrouwelijke pp. vonden wij bij de vergelijking van opn. 1 met opn. 2, dat er gemiddeld 10,1 foto's „anders”

Vergelijkend overzicht van constantie en veranderlijkheid van de foto's in de Szondi-test bij 40 leerling-verpleegsters en 40 leerling-verplegers

Groep		Vergelijking opn. 1 met opn. 2			Vergelijking opn. 1 met opn. 3			Vergelijking opn. 2 met opn. 3		
		C	N	T	C	N	T	C	N	T
v. 1—2 3 (20 pp.)	K	20	4	0	19	5	0	22	2	0
	M	13,9	8,2	2,0	13,2	9,2	1,7	14,5	7,5	2,0
	G	7	9	8	6	13	5	8	12	4
v. 1 2—3 (20 pp.)	K	21	3	0	21	3	0	22	2	0
	M	14,8	7,7	1,6	14,2	8,5	1,4	17,4	6,0	0,7
	G	8	13	3	6	12	6	13	8	3
Totaal vrouwen	M	14,3	7,9	1,8	13,7	8,8	1,6	16,0	6,7	1,3
m. 1—2 3 (20 pp.)	K	22	2	0	22	2	0	21	3	0
	M	17,0	6,0	1,1	15,5	7,1	1,5	15,7	6,9	1,4
	G	12	10	2	8	12	4	11	11	2
m. 1 2—3 (20 pp.)	K	20	3	1	19	5	0	22	2	0
	M	15,9	7,0	1,1	14,4	8,4	1,3	16,9	6,5	0,7
	G	10	10	4	8	14	2	8	16	0 ⁵⁹⁾
Totaal mannen	M	16,5	6,5	1,1	14,9	7,7	1,4	16,3	6,7	1,1
Totaal gr. 1—2 3 (20 v. + 20 m.)	M	15,5	7,1	1,5	14,3	8,1	1,6	15,1	7,2	1,7
Totaal gr. 1 2—3 (20 v. + 20 m.)	M	15,3	7,3	1,4	14,3	8,4	1,4	17,1	6,2	0,7
Algemeen totaal (40 v. + 40 m.)	M	15,4	7,2	1,4	14,3	8,3	1,5	16,1	6,7	1,2

⁵⁹⁾ Bij het bepalen van de grootste veranderlijkheid (G) hebben wij het laagste constantiecijfer (C) als criterium genomen. Aldus was het mogelijk dat men in deze categorie voor T een gemiddelde vindt in de tabel van 0,7, terwijl zowel voor G als K in deze categorie T=0 wordt vermeld. Er waren in deze groep wel pp. met veranderingen van het type T, maar zij allen hadden een cijfer C boven 8.

($N + T$)⁶⁰⁾ werden gekozen wanneer de tweede opname onmiddellijk na de eerste plaats vond, terwijl 9,2 foto's „anders” werden gekozen bij het normale tijdsinterval van één dag.

Bij de mannelijke pp. vonden wij eveneens een verschil, maar in tegengestelde (en wel de verwachte) richting: 7,0 foto's werden „anders” gekozen, wanneer er géén tijdsinterval was, 8,1 foto's „anders” bij het normale tijdsinterval van één dag

Neemt men vrouwelijke en mannelijke pp. tezamen, dan vindt men dat 8,5 foto's „anders” werden gekozen bij onmiddellijke herhaling, 8,7 foto's „anders” bij herhaling met een tijdsinterval van één dag.

Er was dus vrijwel geen verschil.

2. Bij de vrouwelijke pp. vonden wij, bij vergelijking van de opnamen 2 en 3, dat gemiddeld 6,6 foto's „anders” werden gekozen, indien opn. 3 onmiddellijk op opn. 2 volgde, terwijl gemiddeld 9,5 foto's „anders” werden gekozen, indien er een tijdsinterval van één dag was.

Bij de mannelijke pp. vonden wij, bij vergelijking van de opnamen 2 en 3, dat gemiddeld 7,1 foto's „anders” werden gekozen, indien opn. 3 onmiddellijk op opn. 2 volgde, terwijl gemiddeld 8,3 foto's „anders” werden gekozen, indien er een tijdsinterval van één dag was.

Vrouwen en mannen tezamen beschouwend vinden wij, bij vergelijking van de opnamen 2 en 3, dat gemiddeld 6,9 foto's „anders” werden gekozen bij onmiddellijke herhaling, 8,9 bij herhaling met een tijdsinterval van één dag. Hier vonden wij dus in onze proefgroepen een groter verschil dan bij

---

⁶⁰⁾ Met „anders” bedoelen wij hier: niet constant. Wij hebben de gemiddelde aantallen foto's, die in de verschillende categorieën „anders” werden gekozen, niet berekend door de gemiddelden van „N” en „T” op te tellen, doch steeds door het gemiddelde van „C” af te trekken van 24,0. Deze laatste methode is nauwkeuriger i.v.m. de afrondingen bij de cijfers in de tabel. Vergelijkt men het aantal foto's dat hier als „anders” gekozen wordt vermeld in een bepaalde categorie, met de som van „N” en „T” in dezelfde categorie volgens de tabel, dan zal men soms een verschil van 0,1 vinden.

de vergelijking van de opnamen 1 en 2, maar het blijft een gradueel verschil, geen principieel verschil.

3. Alle groepen tezamen beschouwend vinden wij, bij vergelijking van twee opeenvolgende opnamen (opn. 1 met opn. 2, en opn. 2 met opn. 3), dat gemiddeld 7,7 foto's „anders" werden gekozen, wanneer de tweede van de beide vergeleken opnamen onmiddellijk op de eerste volgde, terwijl 8,8 foto's „anders" werden gekozen, wanneer er een tijdsinterval van één dag was.
4. Op te merken valt nog dat de foto-keuzen van de mannelijke pp. gemiddeld iets meer constant waren dan die van de vrouwelijke pp., voorts dat de veranderingen van opn. 2 naar opn. 3 gemiddeld iets kleiner waren dan van opn. 1 naar opn. 2.

Tezamenfattend vinden wij als belangrijkste conclusie van deze vergelijkingen, *dat de veranderlijkheid in de foto-keuzen gemiddeld slechts weinig (nl. 14 %) groter was, wanneer er een tijdsinterval van een dag was tussen twee opeenvolgende opnamen, dan wanneer de tweede van de beide vergeleken opeenvolgende opnamen onmiddellijk volgde op de eerste.*

C) *Resultaten van ons onderzoek naar de veranderlijkheid van de factorreacties, beoordeeld volgens de normen van Susan Deri*

Ofschoon bovenstaande cijfers sterk te denken geven, zijn zij voor de beoordeling der veranderingen in de keuzereacties nog niet beslissend. De boven vermelde gegevens betreffen immers nog enkel „losse" foto's, en daarmee wordt bij de analyse van een szondigram niet gewerkt. Zoals eerder werd gezegd, neemt men bij de analyse van szondigrammen aan, dat het totaal van de reacties op de foto's die een categorie (h, s, e, enz.) vormen, beschouwd kan worden als de reactie op de categorie. Het is nu niet noodzakelijk, dat veranderingen in de keuzen van de foto's van een categorie evenredige veranderingen in de reactie op de categorie als geheel ten gevolge hebben.

Een voorbeeld: Iemand kiest uit de factor h als sympathiek I h en III h, als onsympathiek II h en VI h. Reactie op de factor h: twee positieve keuzen en twee negatieve keuzen, dus een ambivalente reactie.

Bij de volgende opname kiest dezelfde pp. uit de factor h II h en VI h als sympathiek en I h en III h als onsympathiek. De fotokeuzen zijn dus volkomen tegengesteld aan die bij de eerste opname. Toch is de reactie op de factor h gelijk gebleven: twee positieve en twee negatieve keuzen, dus een ambivalente reactie. Bij de interpretatie is er geen enkel verschil.

Wij zullen dus na onze beschouwing van de veranderingen in de keuzen der „losse” foto's de aard van de veranderingen in de factorreacties nader moeten bezien.

Susan Deri is van mening, dat de graad van constantheid en veranderlijkheid klinisch waarschijnlijk het meest waardevolle aspect bij de interpretatie is ⁶¹). Zij onderscheidt zes typen van veranderingen, namelijk ⁶²):

- a) Geen verandering in absoluut aantal of richting der keuzen per factor, maar de foto's die worden gekozen zijn niet dezelfde (uit verschillende series).

Deze verandering heeft geen invloed op de interpretatie.

- b) De richting van de factorreactie blijft dezelfde, maar er is wijziging in de lading of distributie (b.v.: van $\frac{+3}{-0}$ naar $\frac{+4}{-0}$ of naar $\frac{+2}{-1}$).

De diagnostische betekenis hangt af van het aantal dat toegevoegd of afgetrokken is.

- c) Van $\pm$ naar $+$ of $-$ of omgekeerd.

De typen a, b en c zijn de meest voorkomende veranderingen bij normalen, aldus Susan Deri. Enige veranderlijkheid is te verwachten bij ieder normaal individu. Maximale constantheid niet bij normalen, maar bij dwangneurotici of dwangmatig starre karakters.

- d) Van $+$, $\pm$ of $-$ naar 0, of omgekeerd. Betekenis: plotselinge ontlading, resp. opbouwen van behoeftespanning. Of dit een klinisch symptoom is of niet, moet worden bepaald op grond van de oorspronkelijke sterkte van de behoeftespanning (aantal keuzen) en gedeeltelijk met behulp van het type van de nul-reactie (Nul-reactie $\frac{+0}{-0}$ is meer ontladen dan de nul-reactie $\frac{+1}{-1}$).

Als een sterk geladen factor plotseling geheel wordt ontladen (met klein tijdsinterval tussen twee testopnamen) is dit practisch altijd klinisch.

⁶¹) „Introduction to the Szondi Test, p. 38.

⁶²) ib., p. 38 sq.

Plotselinge ontlading van factoren met oorspronkelijk drie of zelfs vier keuzen naar $\frac{+1}{-1}$ verschijnt dikwijls, zelfs bij mensen zonder enig bekend klinisch symptoom.

- e) Verandering van $+$ naar $-$, of omgekeerd.
 Het aantal keuzen is voor de interpretatie van belang. Het is klaarblijkelijk van minder betekenis wanneer een $\frac{+2}{-1}$ reactie verandert in een $\frac{+1}{-2}$ reactie dan wanneer $\frac{+5}{-1}$ of $\frac{+6}{-0}$ verandert in $\frac{+1}{-5}$ of $\frac{+0}{-6}$. Als een geladen positieve reactie binnen 48 uur verandert in een geladen negatieve reactie, of omgekeerd, moet men altijd verdacht zijn op pathologische mechanismen in de factor, vooral wanneer zulke intensieve omkeringen meermalen in een serie van tien profielen voorkomen. Dergelijke herhaalde omkeringen zijn karakteristiek voor manifeste psychosen en bepaalde typen van instabiele psychopathieën.
- f) „Mirror reactions” in de vector als geheel. B.v. omkering van het $h = +$ $s = -$ naar $h = -$ $s = +$.

Dit type van verandering is het sterkste diagnostische teken voor het bestaan van een pathologisch proces in de betreffende zone. Het soort proces is te bepalen op grond van de vector waarin de „spiegel omkering” verschijnt (Sch-vector: schizofrenie, enz.). Vooral frequent in het beginstadium van psychosen vóór stabilisatie van de persoonlijkheid — zelfs op regressief niveau — heeft plaatsgevonden.

Bij normalen zeldzaam, hoogstens geleidelijke omkering, b.v. van $+-$ naar $-+$ via $\pm -$, enz.

Ten slotte citeren wij in dit verband nog:

„The most characteristic reaction for patients with identical diagnosis with the particular stimulus pictures of the given factor is that the greatest variability of reactions is found in the factor corresponding to their own diagnosis”.⁶³⁾

Op grond van deze richtlijnen zouden wij, *in strijd echter met alle waarnemingen*, moeten aannemen dat het merendeel van de onderzochte verpleegsters en verplegers pathologische mechanismen vertoonde, ja zelfs dat er onder hen vele psychotici waren.

Wij vonden immers bij vergelijking van opeenvolgende profielen niet alleen de verandering van de typen a, b en c, maar ook zeer vele van de typen d, e en f.

Plotselinge ontlading van positieve en negatieve (w.o. ook „geladen”) reacties, resp. „opbouwen van behoeftespanning” kwam zeer veelvuldig voor, even goed wanneer de tweede van de vergeleken opnamen onmiddellijk plaatsvond na de eerste als wanneer

⁶³⁾ *ib.*, p. 73.

er een dag tussen beide opnamen lag. Hetzelfde gold voor omslagen van + naar — en omgekeerd (w.o. ook „geladen” reacties).

„Mirror reactions” telden wij in dit materiaal 19 (buiten beschouwing gelaten „spiegel-omkeringen” van het eerste naar het derde profiel, waartussen dus weliswaar nog een opname lag, maar in onze proefsituatie een tijdsinterval van slechts één dag, en eveneens buiten beschouwing gelaten veranderingen die zeer veel op „mirror reactions” geleken, b.v. in het eerste profiel: + — in een vector en in het tweede profiel 0 + in diezelfde vector).

Deze „spiegelomkeringen” waren verdeeld over alle vier vectoren en zowel bij de vrouwelijke (9 van de 19) als bij de mannelijke (10 van de 19) pp. te vinden. Bij vergelijking van twee onmiddellijk na elkaar opgenomen profielen vonden wij er 9, bij vergelijking van opeenvolgende profielen met een tijdsinterval van één dag 10.

Nog merkwaardiger was misschien de verandering die wij bij een verpleegster vonden van profiel 1 naar profiel 2 (tijdsinterval van één dag) in de S-vector, namelijk van $h = \frac{+4}{-1}$ s = $\frac{+3}{-1}$ naar $h = \frac{+1}{-3}$ s = $\frac{+1}{-3}$

Wij konden geen enkel principieel verschil vinden tussen de typen van veranderingen, die optraden wanneer er een tijdsinterval van één dag was, en die welke optraden wanneer de tweede der vergeleken opnamen onmiddellijk plaatsvond na de eerste.

Zoals gezegd worden de veranderingen in de Kwalitatieve Analyse gezien als tekenen van optredende wijzigingen in de spanningen der behoeftesystemen. Aldus moet een verandering van een positieve of negatieve reactie naar een nul-reactie b.v. worden opgevat als teken, dat de persoon in staat was de spanning in de betreffende zône te ontladen.

Al wijst Susan Deri er in „Introduction to the Szondi Test” meermalen op dat er voor elke factor vele soorten van ontlading bestaan en dat de symptomen zeer verborgen kunnen zijn, toch moet het uitgesloten worden geacht, dat bij de zeer vele proefpersonen bij wie in onze proeven binnen de tijd van vijf minuten een positieve of negatieve reactie omsloeg in een nul-reactie, zich werkelijk behoeftesystemen ontladden, terwijl er nooit enige verandering aan de persoon viel waar te nemen.

D) Resultaten van ons onderzoek naar de veranderlijkheid volgens de „Inkonstanzmethode” van Böszörményi

In „Szondiana I” vindt men een door Georg Böszörményi ontworpen methode, de zgn. Inkonstanzmethode, om de veranderingen in de factorreacties quantitatief uit te drukken ⁶⁴⁾. Deze methode sluit o.i. goed aan bij de beschreven indeling der veranderingen van Susan Deri en wordt door Snijders „statistisch goed verantwoord” ⁶⁵⁾ genoemd.

Böszörményi begint met in elke factor te berekenen hoeveel keuzen er als positief resp. als negatief zijn bijgekomen of afgetrokken.

Een verandering van $\frac{+2}{-1}$ in $\frac{+4}{-0}$ geeft volgens deze berekening twee positieve keuzen méér, één negatieve keuze minder; grootte van de verandering dus: $2 + 1 = 3$.

Vervolgens worden de gevonden cijfers, naar de aard van de verandering, met bepaalde constanten vermenigvuldigd. Behalve de *i-Reaktionen* (d.z.: niet veranderde reacties) onderscheidt Böszörményi:

1. *qu-Veränderungen*: dit zijn wel quantitatief maar niet in richting veranderde reacties (b.v. het eerder vermelde voorbeeld: verandering van $\frac{+2}{-1}$ in $\frac{+4}{-0}$).

Multiplicator = 1.

2. *t-Veränderungen*: dit zijn veranderingen van + of — naar ± ⁶⁶⁾ of 0, of omgekeerd.

Multiplicator = 1½.

(Dus: Verandering van $\frac{+4}{-0}$ in $\frac{+1}{-1}$ geeft als veranderingscijfer $1\frac{1}{2} \times (3 + 1) = 6$.)

⁶⁴⁾ „Szondiana I”, G. Böszörményi: „Die Inkonstanzmethode”, p. 199 sq.

⁶⁵⁾ Prof. Dr J. Th. Snijders, p. 88.

⁶⁶⁾ Op te merken valt nog dat Böszörményi reacties die niet uit gelijke aantallen positieve en negatieve keuzen zijn samengesteld (b.v. $\frac{+4}{-2}$ en $\frac{+2}{-3}$) niet tot de ambivalente reacties rekent, doch tot de positieve resp. negatieve. De multiplicatoren dienen dienovereenkomstig te worden toegepast.

3. *c-Veränderungen*: dit zijn omslagen in het tegendeel, dus van + naar —, of omgekeerd.

Multiplicator = 2.

(Dus: Verandering van $\frac{+1}{-4}$ in $\frac{+3}{-0}$ geeft als veranderingscijfer: $2 \times (2 + 4) = 12$.)

Men kan nu volgens deze methode het verschil tussen twee profielen in een getal uitdrukken, door op de beschreven wijze de veranderingen in elke der acht factoren te berekenen en de acht gevonden cijfers op te tellen.

Op deze wijze hebben wij de veranderingen in de profielen van onze 80 proefpersonen berekend. Wij vermelden hieronder de

Tabel: „Inkonstanz”-cijfers, berekend volgens de methode van Bösörményi bij onze 80 proefpersonen.

Verpleegsters (40 pp.)						Verplegers (40 pp.)					
Groep v. 1—2 3			Groep v. 1 2—3			Groep m. 1—2 3			Groep m. 1 2—3		
Nr.	Verg. opn. 1—2	Verg. opn. 2—3	Nr.	Verg. opn. 1—2	Verg. opn. 2—3	Nr.	Verg. opn. 1—2	Verg. opn. 2—3	Nr.	Verg. opn. 1—2	Verg. opn. 2—3
v. 1	14½	8	v. 21	44	20	m. 1	8½	19	m. 21	16½	16½
v. 2	21½	20½	v. 22	25½	34½	m. 2	15½	19	m. 22	14	13½
v. 3	27	28	v. 23	23	7½	m. 3	16½	22	m. 23	12½	16
v. 4	15	12	v. 24	14½	15	m. 4	19½	15½	m. 24	18	8
v. 5	13	19½	v. 25	24½	6½	m. 5	29½	23	m. 25	17	23
v. 6	20½	9½	v. 26	10	7	m. 6	15	20	m. 26	13	4½
v. 7	7½	8	v. 27	25½	14	m. 7	20	30½	m. 27	19	7½
v. 8	24½	16½	v. 28	13½	4	m. 8	12½	9	m. 28	13	6½
v. 9	11½	17	v. 29	17½	25	m. 9	4	7½	m. 29	8½	6½
v. 10	23	17½	v. 30	15½	4½	m. 10	11½	14½	m. 30	26	16½
v. 11	8	7	v. 31	19	10½	m. 11	6½	6	m. 31	15	21
v. 12	20	12½	v. 32	15	16½	m. 12	11	7	m. 32	16	14
v. 13	11½	5½	v. 33	15½	16	m. 13	15	8	m. 33	15	9
v. 14	22½	28	v. 34	10½	7	m. 14	14	26	m. 34	9½	29
v. 15	13½	17½	v. 35	24½	14½	m. 15	23½	15	m. 35	11½	4½
v. 16	21	9½	v. 36	18½	17½	m. 16	9	15½	m. 36	18	11½
v. 17	16½	22	v. 37	8½	9	m. 17	15	17½	m. 37	19	10½
v. 18	16½	32½	v. 38	7½	9½	m. 18	7	11	m. 38	17	7
v. 19	18	19	v. 39	15½	19½	m. 19	14½	9½	m. 39	16	22
v. 20	8½	15	v. 40	12½	22½	m. 20	15½	15½	m. 40	16	15

cijfers (alleen voor de opeenvolgende opnamen, dus voor de vergelijkingen van opn. 1 met opn. 2, en van opn. 2 met opn. 3).

Uit deze cijfers zijn de volgende gemiddelden te berekenen :

	Opn. 1—2	Opn. 2—3
groep v. 1—2 3	16,7	16,3
groep v. 1 2—3	18,0	14,0
Totaal vrouwen	17,4	15,1
groep m. 1—2 3	14,2	15,6
groep m. 1 2—3	15,5	13,1
Totaal mannen	14,9	14,3
Totaal groepen 1—2 3	15,4	15,9
Totaal groepen 1 2—3	16,8	13,6
Algemeen gemiddelde	16,1	14,7

Het algemene beeld, dat op grond van deze cijfers te vormen is, vertoont dezelfde tendenzen als het beeld dat de vergelijkingen der keuzen der afzonderlijke foto's opleverden.

Bestuderen wij immers de verschillende gemiddelden, dan zijn er drie hoofdtrekken waar te nemen :

1. De verschillen tussen twee opeenvolgende profielen, uitgedrukt in „Inkonstanz”-cijfers, zijn gemiddeld bij de *vrouwelijke* proefpersonen groter dan bij de *mannelijke*.
2. De verschillen *tussen het eerste en het tweede profiel* zijn gemiddeld groter dan die *tussen het tweede en het derde*.
3. De verschillen tussen twee opeenvolgende opnamen zijn gemiddeld groter, wanneer er een *tijdsinterval van een dag* tussen beide opnamen ligt dan wanneer de tweede van de beide opnamen *onmiddellijk* volgt op de eerste.

M.a.w.: Drie factoren blijken de cijfers te beïnvloeden: het *geslacht* van pp., de *rangnummers* van de vergeleken profielen en het *tijdsinterval* tussen de opnamen.

Men kan nu vanuit dit „driedimensionale” standpunt de gemiddelden van de acht vergelijkingsgroepen ordenen en vindt dan het volgende schema :

Drie „vergrotenende” factoren, geen „verkleinende” factoren :
 groep v. 1 || 2—3, verg. opn. 1 en 2: $M = 18,0$

Twee „vergrotenende” factoren, één „verkleinende” factor :
 groep v. 1—2 || 3, verg. opn. 1 en 2: $M = 16,7$
 groep v. 1—2 || 3, verg. opn. 2 en 3: $M = 16,3$
 groep m. 1 || 2—3, verg. opn. 1 en 2: $M = 15,5$

Eén „vergrotenende” factor, twee „verkleinende” factoren :
 groep m. 1—2 || 3, verg. opn. 2 en 3: $M = 15,6$
 groep m. 1—2 || 3, verg. opn. 1 en 2: $M = 14,2$
 groep v. 1 || 2—3, verg. opn. 2 en 3: $M = 14,0$

Geén „vergrotenende” factoren, drie „verkleinende” factoren :
 groep m. 1 || 2—3, verg. opn. 2 en 3: $M = 13,1$

Het feit dat men in dit schema een duidelijke ordening vindt met slechts één kleine onregelmatigheid (het cijfer van groep m. 1—2 || 3, verg. opn. 2 en 3, is een fractie hoger dan dat van groep m. 1 || 2—3, verg. op. 1 en 2), achten wij een sterk empirisch bewijs voor de betrouwbaarheid van onze gemiddelden.

Wij kunnen, nu wij de verschillende factoren hebben onderkend, de invloed van het tijdsinterval, losgemaakt van de beide andere factoren, berekenen.

Wij stellen daartoe :

1. De vergelijkingen van de opnamen 1 en 2 in de groepen (v. zowel als m.) 1—2 || 3, tezamen met de vergelijkingen van de opnamen 2 en 3 in de groepen 1 || 2—3 (v. zowel als m.), tegenover :

2. De vergelijkingen van de opnamen 1 en 2 in de groepen 1 || 2—3 (v. zowel als m.) tezamen met de vergelijkingen van de opnamen 2 en 3 in de groepen 1—2 || 3 (v. zowel als m.).

Als algemeen gemiddelde van de onder 1. genoemde vergelijkingen (dat zijn alle vergelijkingen tussen twee opeenvolgende opnamen, waarbij de tweede van de beide onmiddellijk op de eerste volgde) vinden wij 14,5.

Als algemeen gemiddelde van de onder 2. genoemde ver-

gelijkingen (dat zijn alle vergelijkingen tussen twee opeenvolgende opnamen, waarbij er een tijdsinterval van één dag was) vinden wij 16,3.

Daar de factoren „geslacht” en „rangnummer” in 1. en 2. precies in evenwicht zijn, kunnen wij nu vaststellen, dat het gemiddeld veranderingscijfer, berekend volgens de „Inkonstanzmethode” van Böszörményi in onze proefgroepen 14,5 bedroeg bij onmiddellijke herhaling en 16,3 bij herhaling met een tijdsinterval van één dag.

Of: De veranderingen, uitgedrukt volgens de „Inkonstanzmethode” waren in onze proefgroepen bij herhaling met tijdsinterval van één dag slechts 12% groter dan bij onmiddellijke herhaling. Het gevonden percentage is van dezelfde orde van grootte als dat welk wij vonden bij vergelijking van de keuzen der „losse” foto's.

E) Samenvatting en conclusies van deze experimenten

Wij hebben nu de veranderingen die na het normale tijdsinterval optraden vanuit drie gezichtspunten vergeleken met die welke men bij onmiddellijke herhaling van de proef vindt. Wij vonden :

1. De veranderingen in de keuzen van de „losse” foto's zijn bij herhaling met het normale tijdsinterval slechts weinig groter.
2. Kwalitatief gezien volgens de richtlijnen van Susan Deri zijn de veranderingen van dezelfde soort.
3. De veranderingen in de keuzereacties zijn, quantitatief berekend volgens de „Inkonstanzmethode”, bij het normale tijdsinterval slechts weinig groter.

Hieruit volgt de conclusie: De verschillen tussen profielen van eenzelfde szondigram mogen niet worden beschouwd als voortvloeiend uit diep-wortelende psychologische processen in de persoonlijkheid, zoals Susan Deri dat aanneemt. Het is beslist uitgesloten dat de psychologische veranderingen welke zij in haar interpretaties uit de veranderingen der factorreacties afleidt zich

algemeen in enkele minuten tijds, zonder enige zichtbare uitwendige oorzaak en zonder enige zichtbare symptomen, voltrekken, en dat deze van vrijwel dezelfde grootte zijn als die welke in het verloop van langere perioden plaats vinden.

Op grond van deze bevinding moet ook de Kwalitatieve Analyse worden afgewezen, want deze is zonder de algemene stelling, dat veranderingen in testreacties op grond van veranderingen in de spanning der behoeftesystemen in de persoonlijkheid tot stand komen, niet denkbaar.

Tevens echter wordt op grond van onze gegevens de gehele testprocedure, zoals die is voorgeschreven, zinloos. Want waarom zou men de vereiste zes of tien profielen op zes resp. tien verschillende dagen verzamelen en niet achter elkaar in één ononderbroken zitting, als het effect toch nagenoeg gelijk is?

Het schijnt misschien nog, dat dit een oplossing inhoudt voor vaak genoemde bezwaren tegen het voorschrift dat de testopnamen over een periode van een week of langer verspreid moeten zijn. Maar de oplossing van dit technisch bezwaar heeft geen waarde meer, want de consequenties van onze bevindingen gaan nog verder.

Immers: daar de veranderingen in de testreacties niet tot stand komen op grond van diep-wortelende psychologische processen is het uitgesloten dat de testreacties zelf wel hierop zouden berusten. Door de resultaten van ons onderzoek wordt dus niet enkel aan de Kwalitatieve Analyse haar basis ontnomen.

Iedere interpretatie, waarbij wordt aangenomen dat bepaalde keuzereacties tekenen zijn van bepaalde psychische gegevens (driftfactoren, behoeftesystemen, of wat dan ook) moet worden afgewezen, onverschillig of de keuzereactie-symbolen en de psychische gegevens bij de interpretatie al dan niet continu zijn verbonden.

IV. Eigen verklaring van het verschijnsel der veranderlijkheid in de keuze-reacties

Er is voor de veranderlijkheid van de keuzereacties in de Szonditest een eenvoudige oorzaak aan te wijzen, die de bij onze

proefgroepen gevonden verschijnselen afdoende verklaart en ook overeenstemt met de waarnemingen, die men tijdens het afnemen van de test kan doen.

Alvorens hierop in te gaan, zullen wij echter eerst nog Deri's mening over tijdsintervallen, die korter dan een dag zijn, onder de loupe nemen.

Susan Deri schrijft in „Introduction to the Szondi Test” :

„Some experimentation with administering the test twice within a few hours is carried out at present by Molly Harrower, who gives the Szondi test at the beginning of a long testing session, consisting of a number of projective technics and an intelligence test, and again at the end of the session. The results are not evaluated yet in regard to whether the changes occurring from first to second testing under these conditions can be interpreted according to principles followed, when the interval between the two administrations is at least a day. At any rate, the fact that there are changes even within such a relatively very short period of time, points to the necessity of investigating more the psychologic meaning of these „short-range” changes. On the basis of my very limited experience with such brief repetitions, I am inclined to think that the dynamics underlying these changes and those occurring after a longer interval are not identical. One conceivable hypothesis is that the changes taking place after a few hours are due to the immediate psychologic effect of having been exposed to the same stimulus material an hour or two earlier. Factors such as satiation, or some immediate superficial release of tensions through the act of reacting emotionally to the test material, might account for the changes. Having been subjected to other projective tests immediately before the second administration of the Szondi test might affect the results in a similar way.”⁶⁷⁾

Op grond hiervan zouden wij dus moeten aannemen, dat de veranderingen die optreden bij het voorgeschreven tijdsinterval van een dag door andere oorzaken ontstaan dan die welke optreden bij een korter tijdsinterval. Duidelijk is echter, dat dit principiële verschil niet is gebaseerd op experimenten en feiten, maar op hypothesen, gevormd in het kader van Susan Deri's opvattingen over de „need systems”. Wij halen hier Wiegiersma aan, die verklaart :

„Naast deze beide principiële bezwaren moet een empirisch bezwaar worden gesteld, namelijk dat van de lage reliability van de test. Szondi zelf wijst er reeds op, dat bij gebruik van één driftprofiel herhaaldelijk foutieve diagnoses zullen voorkomen en beveelt aan, minstens een tiental opnamen te maken ... Op de oorzaken van de geringe constantheid gaat hij niet in; uit het feit dat

---

⁶⁷⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 14/15.

hij van de onderlinge verschillen tussen de driftprofielen gebruik maakt om *tendenzspanningsgraden* te berekenen, mag echter wel worden afgeleid dat de wisselende driftspanning door hem als de oorzaak wordt aangezien. Op deze wijze maakt hij de unreliability van de test tot een onderdeel van de methodiek. *Eer dit evenwel geoorloofd is moet eerst bewezen worden dat de normale verklaring van een lage reliability: de sterke invloed van de zogenaamde toevallige factoren, hier niet opgaat.*⁶⁸⁾ Introspectief is echter na te gaan dat deze invloed hier wel degelijk aanwezig is. Vooral bij een tweede keuze aarzelt immers de proefpersoon dikwijls tussen twee, soms zelfs meer, vaag sympathieke foto's. In een dergelijk geval kan een uitwendige invloed, met name ook die van de proefleider, die op een gegeven ogenblik aanmaakt om „Instinktiv, rasch und ohne Nachdenken“ te kiezen, de doorslag geven.”⁶⁹⁾

Terecht constateert Wiegersma, dat naar de oorzaak van de unreliability een diepgaand onderzoek had moeten worden ingesteld, alvorens deze tot basis (Wiegersma schrijft „onderdeel”, maar men kan concluderen, naar wij hebben aangetoond, dat de veranderingen in de szondigrammen de basis van de interpretatie vormen), van de interpretatie worden gemaakt.

Eveneens kan men vaststellen, dat Susan Deri zal moeten áantonen dat de veranderingen optredend na het vereiste tijdsinterval van een dag wél een principiële psychologische betekenis hebben, die diepgaande interpretaties mogelijk maakt, terwijl de door ons geconstateerde veranderingen, optredend bij onmiddellijke herhaling van de proef, aan toevallige omstandigheden zouden moeten worden geweten.

Nu wij echter hebben aangetoond dat beide typen van verandering, zowel kwalitatief als quantitatief, en zowel beoordeeld naar de afzonderlijke foto's als naar de factorreacties, geen essentieel verschil vertonen, kan worden voorspeld dat het bewijs voor een principieel verschil tussen de oorzaken van de beide typen van verandering niet geleverd zal kunnen worden, om de eenvoudige reden dat er geen principieel verschil tussen de oorzaken IS.

Naar onze mening, gebaseerd op de cijfers en op onze waarnemingen, moet de veranderlijkheid als volgt worden verklaard:

De proefpersoon wordt in de test geconfronteerd met een groot

---

⁶⁸⁾ Cursivering van ons.

⁶⁹⁾ S. Wiegersma, p. 110/111.

aantal foto's van mensen, die hem vreemd zijn en die hem niet werkelijk interesseren. Het materiaal als geheel doet hem in de regel niet prettig aan. Het is een overstelpende massa van ongewone, onduidelijke foto's, die hij aanvoelt als portretten van een ander soort mensen dan dat waarmee hij gewoonlijk omgaat, een ander soort mensen dan waaruit zijn wereld bestaat. Men kan proefpersonen regelmatig horen zeggen over de groep als geheel: „Buitenlanders” (Oost-Europeanen), „Krankzinnigen”, „Misdadigers”, „Mensen van vroegere tijden”, enz. Uit deze foto's, die hem feitelijk als een homogene, wezensvreemde massa aandoet (met als „oasen in de woestijn” enkele min of meer „normale” gezichten als V h, IV p, IV s) moet hij nu de sympathiekste en de minst sympathieke kiezen.

Maar welke criteria moet hij daarbij aanleggen? Sympathiek zijn de gezichten hem, op een enkele uitzondering na, eigenlijk geen van alle. Onsympathiek eerder, maar dan tezamen beschouwd, niet zodanig dat bepaalde gezichten er duidelijk speciaal „uitspringen”, en in feite nog eerder „wezensvreemd” dan werkelijk „onsympathiek”.

Behalve bij enige foto's die als „normaler dan de rest” (vrij algemeen b.v. V h, IV s) of als „abnormaler dan de rest” (II hy b.v.) worden gevoeld, is de keuze onzeker. De proefpersoon voelt wel bepaalde verschillen, maar hoe langer hij de foto's bekijkt hoe onzekerder die verschillen worden. Als hij twee foto's tegen elkaar moet afwegen, vooral als het om de tweede sympathieke of onsympathieke keuze van de serie gaat, zal hij op een zeker ogenblik, vooral als de proefleider hem aan de instructie herinnert, (zie het aangehaalde citaat van Wiegersma; onze eigen ervaringen stemmen in dit opzicht geheel met die van Wiegersma overeen) „dan maar deze” kiezen.

De uiteindelijk gekozen groep is dus samengesteld uit een aantal besliste keuzen (V h, II hy, enz.) en een aantal (meestal in de meerderheid) onzekere. Het is duidelijk dat, zolang het geheugen geen overheersende rol gaat spelen, de variatiemogelijkheid bij de herhaling van de proef zeer groot is.

Bij iedere herhaling echter worden de foto's „bekender”: er komen meer en meer „vaste keuzen”. Tenslotte ontstaat er een vast keuze-patroon, niet gebaseerd op reële sympathieën en

antipathieën, doch op het geheugen: pp moet nu eenmaal kiezen, werkelijk interesseren doen de meeste foto's hem niet en hij klampt zich dan maar vast aan een bepaald keuze-patroon, dat hem in staat stelt de lastige opgave met minder moeite te volbrengen naarmate het aantal opnamen toeneemt. Tenslotte gaat dus volgens onze opvatting het geheugen de doorslag geven.

In deze opvatting past het waarnemingsfeit, dat de veranderlijkheid in een szondigram van een normale pp. in de regel van het eerste tot het tiende profiel steeds meer afneemt: de keuzen „verstarren” steeds meer. In het boven beschreven materiaal was er, zoals wij zagen, een kleiner verschil tussen het tweede en derde profiel dan tussen het eerste en tweede en wij zijn er, op grond van langdurige ervaring met de test, van overtuigd dat wij gemiddeld weer een kleiner verschil zouden hebben gevonden tussen het derde en vierde profiel, enz., indien wij de proeven zouden hebben voortgezet.

Nu wordt ook verklaarbaar dat, zoals verschillende onderzoekers melden, juist het eerste profiel dikwijls zo sterk afwijkt van de overige (een feit dat b.v. Susan Deri er toe bracht aan het eerste profiel speciale diagnostische waarde toe te kennen): bij het eerste profiel is er nog in het geheel geen invloed van het geheugen, bij alle latere wel.

Ten slotte is het eenvoudig verklaarbaar, dat wij bij onze proeven een iets grotere veranderlijkheid vonden bij herhaling met een tijdsinterval van een dag dan bij onmiddellijke herhaling: in het tweede geval is de invloed van het geheugen groter dan in het eerste.

TWEEDE DEEL: DE SYNDROOM-ANALYSE

PAR. 1: DE SYNDROOM-ANALYSE IN HET ALGEMEEN

I. De vraagstelling bij ons onderzoek van de syndroom-analyse

Zoals wij in het tweede hoofdstuk zagen, kwam Wiegersma n.a.v. zijn statistische onderzoek tot de conclusie, dat de Szondi-test bij normale proefpersonen niet betrouwbaar is, omdat de sympathiewerking als regel niet afhankelijk is van de zogenaamde gemeenschappelijke factoren. Wiegersma achtte het niet uitgesloten dat in bijzondere gevallen deze werking toch aanwezig is, met name b.v. bij psychiatrische patiënten. Terecht verbond hij hieraan de opmerking, dat dit dan nog experimenteel bewezen dient te worden. Op grond van onze onderzoeken van de veranderlijkheid, kwamen wij tot de conclusie, dat de veranderingen in de testreacties berusten op unreliability van de test, waarna het uitgesloten is dat verstreckende conclusies omtrent de bouw van de persoonlijkheid op grond van de test kunnen worden getrokken.

Onze conclusie betekent ook reeds een tenminste gedeeltelijke beantwoording van de vraag, die Wiegersma nog openliet (de betrouwbaarheid van de test bij psychiatrische patiënten), omdat in ieder geval het enige algemene criterium voor de onderscheiding van „normalen” en „abnormalen”, dat de Szondi-literatuur ons levert (de zes veranderingstypen van Susan Deri), niet houdbaar bleek.

Het blijft echter nog wel denkbaar, dat de afzonderlijke klinische groepen door hoge frequentiecijfers van bepaalde test-reacties (de reacties van de klinische Szondi-test-syndromen) zijn af te scheiden van de „normalen”. Wel staat vast dat, indien dit het geval zou blijken, de kenmerkende reacties op zichzelf niet psychologisch geïnterpreteerd zouden mogen worden op de wijze, waarop dit in de literatuur gebeurt (namelijk zodanig dat zij de aard onthullen van de psychologische processen die de afwijking veroorzaken), omdat immers, zoals wij zagen, de afzonderlijke

test-reacties niet langer gezien mogen worden als tekens van bepaalde psychische processen. Het enige wat voor de klinische groepen als te onderzoeken mogelijkheid overblijft is de vraag of de klinische Szondi-test-syndromen ons zuiver empirisch in staat stellen pathologische afwijkingen te diagnosticeren.

De Szondi-test-syndromen, zoals die in „Experimentelle Triebdiagnostik” ⁷⁰⁾ worden gegeven en in „Triebpathologie” ⁷¹⁾ verder uitgewerkt, bestaan uit combinaties van testologische „tekens” (factorreacties en vectorreacties).

Stellen wij ons eerst de vraag aan welke eisen een klinisch testsyndroom in het algemeen zal moeten voldoen, wil het voor de praktijk bruikbaar zijn. Men kan daar kort op antwoorden, dat het syndroom „karakteristiek” moet zijn voor de gegeven afwijking.

Nader gespecificeerd wil dit zeggen: het syndroom van een bepaalde klinische groep zal moeten bestaan uit een combinatie van afzonderlijke testologische „tekens”, waarvoor *in het ideale geval* zou gelden dat zij :

1. Uitsluitend bij vertegenwoordigers van deze groep worden gevonden, dus niet bij andere personen ;
2. Bovendien ook bij alle vertegenwoordigers van de groep worden gevonden.

Voor de Szondi-test geldt, dat er (naar uit Szondi's eigen gegevens is te concluderen en in de praktijk ook gemakkelijk te constateren valt) geen enkele theoretisch mogelijke factor- of vectorreactie is, die bij normalen in de praktijk in het geheel niet voorkomt.

Het tweede algemene kenmerk, dat het „ideale syndroom” zou bezitten, namelijk dat het bij alle vertegenwoordigers van de groep voorkomt, vertonen de Szondi-syndromen evenmin. Deze conclusie is te trekken op grond van Szondi's eigen cijfermateriaal, waartegen overigens zeer veel kritiek is aan te voeren. Hierop komen wij nog terug.

Psychologische tests zijn echter geen magische wondermiddelen. Er is dan ook geen enkele test, die geheel aan het gestelde ideaal

---

⁷⁰⁾ l.c., p. 87 sq.

⁷¹⁾ l.c., „Dritter Teil”, p. 235 sq.

beantwoordt. Men kan echter zeggen, dat een test als psychodiagnosticum voor psychische afwijkingen des te meer bruikbaar zal zijn naarmate dit ideaal dichter wordt benaderd, terwijl men als minimum voor de practische bruikbaarheid van een pathologisch syndroom mag eisen, dat de afzonderlijke tekens bij de klinische groep, waarvoor het is opgesteld, „méér” worden gevonden dan bij andere groepen, in het bijzonder meer dan bij „normalen”. Nu is „meer” een zeer betrekkelijk begrip. Hoe veel „meer” het zal moeten zijn, hangt o.a. af van het aantal afzonderlijke tekens, waaruit het test-syndroom is opgebouwd.

Vergelijken wij in dit opzicht de Rorschach-test. In de literatuur zal men (b.v. in „Lehrbuch der Rorschach-Psychodiagnostik” van Ewald Bohm) een syndroom voor schizofrenie vinden, waarvan de afzonderlijke onderdelen óók niet alle bij elke schizofreen zullen worden gevonden, terwijl bepaalde tekens bovendien ook bij andere groepen dan alleen schizophrenen voorkomen. Dergelijke Rorschach-syndromen bestaan echter uit een groot aantal „tekens”, zodat het syndroom in een bepaald Rorschach-protocol duidelijk aanwezig kan zijn, ofschoon er enkele tekens ontbreken.

Bij hantering van de Szondi-syndromen doet zich nu onmiddellijk de moeilijkheid voor, dat deze in de regel opgebouwd zijn uit weinig „tekens”: een vier- of vijftal factorreacties b.v.

Daarnaast dient men bij deze overwegingen steeds te bedenken, en dat is wellicht nog belangrijker, dat er per factor slechts vier verschillende keuzerichtingen mogelijk zijn.

Wanneer men vermeld vindt, dat bij een bepaalde klinische groep „ $d = +$ of $d = \pm$ of $d = 0$ karakteristiek is”, heeft dit dus voor de praktijk zeer weinig differentiërende waarde, omdat er uit volgt, dat alle mogelijkheden in de factor d , buiten $d = -$, „karakteristiek” zijn. Maar dan kan men toch moeilijk meer met recht het woord „karakteristiek” gebruiken!

Indien in zo'n geval dan tenminste nog maar vaststond, dat de enige „niet karakteristieke” reactie (in dit voorbeeld dus $d = -$) beslist niet kon voorkomen bij de bepaalde klinische groep, dan zou men althans op grond van dergelijke gegevens bepaalde diagnosen kunnen uitsluiten, maar ook dit blijkt zelden het geval.

Voor een beoordeling van de waarde der door Szondi gegeven syndromen is het belangrijk de frequenties bij „abnormalen” te vergelijken met de gemiddelde frequenties bij de „normalen”.

Daarmee komen wij terug op de eerder gestelde vraag: Hoe veel méér zal een bepaalde testreactie bij een bepaalde klinische

groep moeten voorkomen dan bij normalen, alvorens men die reactie als een diagnostisch bruikbaar teken in het syndroom van die groep kan opnemen?

Een precieze grens is niet te trekken, maar één feit is toch met zekerheid vast te stellen: een factorreactie die ook bij normalen overheerst, is bij voorbaat als syndroom-onderdeel vrijwel waardeeloos.

Nemen wij als voorbeeld de reactie $h = +$. Dit is van de vier mogelijke reacties in de factor h veruit de meest voorkomende. Men kan de gemiddelde frequentie bij normalen op ongeveer 65% stellen. Dit betekent dus dat de meerderheid van de normale mensen in een szondigram van zes of tien profielen meermalen de reactie $h = +$ zal geven, terwijl zeer velen van hen (zoals met enkele steekproeven zeer gemakkelijk is te constateren) in al hun profielen $h = +$ geven.

Vindt men nu bij de een of andere klinische groep een gemiddelde frequentie voor $h = +$ van b.v. 75 of 80%, dan is voor de praktische diagnostiek de betekenis van deze vondst nihil.

Het is immers toch niet geoorloofd in het domineren van de reactie $h = +$ in een szondigram een aanwijzing te zien, dat de proefpersoon die dit szondigram leverde, tot de betreffende klinische groep behoort.

Evenzo kan aan de reacties $h_y = -$, $k = -$ en $p = -$, waarvan de frequenties bij normalen rond 50% liggen, voor de psychiatrische diagnostiek geen enkele waarde worden toegekend, terwijl in individuele gevallen de diagnostische waarde van de factorreacties $s = +$, $e = 0$, $d = +$, $d = 0$ en $m = +$ (frequenties 30% of meer) zeer twijfelachtig is, zelfs als zij bij „abnormale” groepen gemiddeld met aanzienlijk grotere frequenties zouden worden gevonden.

Als tekens in het syndroom komen eigenlijk nauwelijks andere factor-reacties in aanmerking dan de relatief zeldzame.

Dat zijn: alle ambivalente reacties (die algemeen relatief weinig frequent zijn. Te denken geeft in dit verband dat volgens de waarschijnlijkheidsberekening de ambivalente ook de minst voorkomende reacties zouden zijn bij „blinde keuzen” ⁷²⁾!), $h = -$, $h = 0$, $h_y = +$, $k = +$ (frequenties: 15% of minder). Deze bij normalen zeldzame reacties zijn echter in de regel bij de klinische groepen eveneens de minst frequente.

Uit dit alles volgt dat de afzonderlijke factorreacties in de regel van weinig betekenis zullen zijn voor de psychiatrische diagnostiek. Pas wanneer men zeldzamere tekens in het syndroom

---

⁷²⁾ cf. het artikel van Martin Achtnich: „Grundlegende Wahrscheinlichkeitsrechnungen zum Szondi-Test” in „Szondiana I”, p. 211 sq.

aantreft krijgt dit diagnostische betekenis. Hiervoor komen b.v. in aanmerking :

1. *Combinaties* van de minder frequente factorreacties.
2. *Vectorreacties* als geheel beschouwd, omdat er dan reeds per vector 16 mogelijkheden zijn (4×4 combinaties van de twee factoren waaruit de vector is opgebouwd).

Wel dient men hierbij te bedenken dat ook van de vectorreacties er sommige bij „normalen” veel frequenter zijn dan de overige, zoals $S = ++$ en $Sch = --$ (beide in 25 à 30% van de normale profielen) en ook $S = +0$, $P = 0-$, $P = +-$, $C = 0+$ en $C = +-$ (alle 15 à 25 %).

3. Zeldzame „*ladingen*” van de factorreacties: quantumspanningen (meer dan drie keuzen in dezelfde richting) of volkomen ontladingen (Nulreacties van het type $\frac{+0}{-0}$).

Omdat de diagnostische waarde van de „tekens” dus afhangt van de frequentiecijfers, gaan wij nu de gegevens bezien, die Szondi hierover verstrekt.

II. De frequentietabellen van Szondi

In „Experimentelle Triebdiagnostik”⁷³⁾ vindt men frequentietabellen van het voorkomen van factor- en vectorreacties bij een aantal leeftijdsgroepen en klinische groepen.

Nu is het vele onderzoekers opgevallen, dat Szondi op gespannen voet staat met de statistiek.

Wij citeren De Levie: „Dat de waarde van Szondi's statistieken door deskundigen met twijfel wordt beschouwd, moge hier nog worden vermeld.”⁷⁴⁾

Snijders schrijft in zijn bespreking van „Triebpathologie”, na verschillende gunstige zijden van het boek te hebben vermeld: „Het is echter jammer, dat Szondi wel herhaaldelijk zegt, dat deze syndromen gewonnen zijn uit grote aantallen van onderzoeken, maar dat hij daarover nergens exacte gegevens verschaft. Hij blijft steken in de algemene theorie enerzijds, de casuïstiek anderzijds; aan een redelijk verantwoorde statistiek komt hij niet toe. Deze getallenblindheid blijft een van de meest ernstige bezwaren tegen Szondi's werkwijze.”⁷⁵⁾

⁷³⁾ I.c., Psychodiagnostische Tabellen II t/m V, VIII t/m X, XXII t/m XXIV.

⁷⁴⁾ H. de Levie, p. 2175.

⁷⁵⁾ Prof. Dr. J. Snijders, p. 87.

En zelfs bij Susan Deri kan men vinden : „... the data are not treated with the statistical methods generally used in this country.”⁷⁶⁾

Beschouwt men Szondi's statistieken nader, dan zijn er drie hoofdbezwaren tegen in te brengen :

1. *Een slordige indeling van de groepen, of althans: te weinig toelichting op de indeling.*

Men vindt bij zijn klinische statistieken niet aangegeven welke criteria golden bij de indeling van de groepen. Weliswaar vindt men in „Triebpathologie” theoretische beschouwingen over de klinische afwijkingen, waaruit Szondi's criteria bij zijn indeling zijn af te leiden, maar in de eerste plaats was „Triebpathologie” nog niet verschenen, toen „Exp. Triebdiagnostik” met de statistieken werd gepubliceerd, terwijl voorts (en dat is belangrijker) in Szondi's casuïstiek blijkt dat hij zich bij het benoemen van de diagnose in individuele gevallen niet aan zijn in „Triebpathologie” gegeven criteria houdt.⁷⁷⁾

In zijn statistieken vindt men b.v. als afzonderlijke groepen : „Angst-hysterie”, „Einfache Beklemmung” und „Phobie”. Men zou willen weten welke criteria hij heeft aangelegd bij het onderscheiden van deze groepen.

Voorts vraagt men zich af bij welke groepen hij de proefpersonen heeft ingedeeld, wier diagnose volgens zijn opvattingen (gebouwd op de zgn. „aequaliteit” der driftklassen⁷⁸⁾) meerdimensionaal was.

Verder worden er in de tabellen voor de klinische groepen geen afzonderlijke cijfers verstrekt voor de verschillende leeftijdsgroepen en de beide geslachten, ofschoon geslacht en leeftijd volgens Szondi toch van grote invloed zijn op het szondigram.

In het bijzonder bij een groep als „homosexualiteit” mist men de differentiëring naar geslacht zeer, daar Szondi voor homosexualiteit bij mannen en vrouwen afzonderlijke syndromen geeft, die, behalve in de C-vector, diametraal tegenover elkaar staan.

---

⁷⁶⁾ „Introduction to the Szondi Test”, Preface, p. xii.

⁷⁷⁾ Zie daarvoor ook het vierde hoofdstuk.

⁷⁸⁾ cf. „Triebpathologie”, p. 249 sq.

Het meest mist men echter nog de vermelding of bij de bepaling der percentages volledige szondigrammen van de proefpersonen zijn gebruikt dan wel één profiel per pp.

Als men bij Szondi vindt aangegeven „ $n=1286$ ”, betekent dit dan dat hij over 1286 *profielen* beschikte (b.v. van ongeveer 130 proefpersonen) of over 1286 *verschillende proefpersonen*? Deze vraag is, mede in verband met het derde algemene bezwaar tegen Szondi's getallen, van de grootste betekenis voor het oordeel over zijn cijfers. Men vergelijk de zeer juiste opmerking van Martin Achtnich: „Noch eine Feststellung: 100 Einzelprofilen von 100 verschiedenen Versuchspersonen kommt ein grösseres Gewicht zu als 100 Profilen die aus 10 Zehnerserien, also nur von 10 Versuchspersonen, stammen. Die Zehnerserie wird eben bereits durch die Individualität der Person geprägt. Ein Vergleich mit den Wahrscheinlichkeitszahlen hat nur überhaupt dann einen Sinn, wenn ein grosses Gruppenmaterial vorliegt und dieses Material nicht scheinbar vergrössert wird durch den Einbezug von Zehnerserien.”⁷⁹⁾

2. Slordigheden in de berekeningen en afrondingen.

In vergelijking met de beide andere bezwaren weegt dit betrekkelijk licht, omdat het hier in de regel om fracties van percentages gaat. In enkele gevallen zijn de fouten echter groter.

Zo vindt men b.v. in Tabel X („Ichstufen und Lebensperioden”)⁸⁰⁾ bij de optelling der gegeven frequentiecijfers voor de groep van 7—8 jaar voor alle „Ichstufen” tezamen 90 (%), terwijl deze som 100 (of een fractie meer i.v.m. de afrondingen) moest zijn.

3. De groepen, waaruit de cijfers zijn gewonnen, zijn in de regel (veel) te klein.

Dit is het belangrijkste bezwaar en bij verdere uitwerking er van zal zelfs blijken dat het de waarde van Szondi's cijfers tot vrijwel nihil terugbrengt.

Over de omvang van zijn groepen verschaft Szondi slechts in sommige gevallen cijfers. Men kan echter vinden :

- a) Dat „ $n = 2237$ ” voor de „Normale Individuen”, die hem de cijfers voor zijn leeftijdsgroepen (in het totaal 12 groepen, niet gedifferentieerd naar geslacht) leverden.

⁷⁹⁾ Szondiana I, p. 214

⁸⁰⁾ Exp. Triebdiagnostik, p. 268.

- b) Dat „ $n = 1880$ ” voor de groepen met „Trieberkrankungen” (23 groepen, noch gedifferentieerd naar geslacht, noch naar leeftijd)⁸¹⁾.

De grootte van de verschillende *afzonderlijke leeftijdsgroepen* wordt bij de diagnostische tabellen niet vermeld. Elders in het boek vindt men wel cijfers voor de verschillende leeftijds-groepen⁸²⁾, maar het totaal van deze cijfers is iets minder dan 2237.

Over de grootte van de *afzonderlijke klinische groepen* verstrekt Szondi in het geheel geen inlichtingen.

Niettemin is op grond van de beide gegeven totaalcijfers en de getallenverhoudingen in de verschillende frequentietabellen de grootte van de meeste leeftijdsgroepen en klinische groepen met vrij grote zekerheid en nauwkeurigheid te berekenen. Het blijkt dan, dat er naast groepen van een behoorlijke omvang (250 en 300) ook zeer kleine zijn.

Zo is b.v. voor de leeftijdsgroep van 81—90 jaar in de tabel X („Ichstufen und Lebensperioden”)⁸³⁾ vrijwel zeker $n = 50$, terwijl voor de groepen „Vagabunden, Poriomane” en „Betrüger, Defraudanten” in de tabel IX („Triebchicksale und Trieberkrankungen”)⁸⁴⁾ stellig elk $n = 40$ is.

Nu rijst nogmaals de vraag of het hier gaat om 50, resp. twee maal 40 profielen van 50, resp. tweemaal 40 verschillende proefpersonen verkregen, dan wel om b.v. 5 series van elk 10 profielen, verkregen van 5 verschillende proefpersonen, resp. twee maal 4 series van elk 10 profielen, verkregen van 4 personen. Men krijgt zeer sterk de indruk dat het laatste het geval is. In dat geval zou het overbodig zijn aan de absurditeit van de percentages nog maar één woord te besteden. Omdat Szondi ons hierover nu eenmaal geen uitsluitsel geeft, zullen wij er, tegen ons gevoel in, rekening mee moeten houden, dat hij inderdaad over 50, resp. tweemaal 40 verschillende proefpersonen beschikte.

Uit deze 50, resp. tweemaal 40 profielen worden dan percentages gegeven voor de Sch-vectorreacties (bij de 80—90 jarigen), resp. voor

---

⁸¹⁾ In Tabel XXIV, „Prozentuale Faktor-Reaktionen bei den verschiedenen Trieberkrankungen” (p 282) vindt men echter „ $n = 1286$ ” bij een indeling in 20 groepen.

⁸²⁾ Exp. Triebdiagn., p. 218.

⁸³⁾ ib., p. 268.

⁸⁴⁾ ib., p. 267.

de meest voorkomende reacties in alle vier vectoren (voor de „Vagabunden, Poriomane” en „Betrüger, Defraudanten”). Theoretisch aantal verschillende mogelijkheden : 16 per vector.

Men vindt nu in tabel X in de kolom 81—90 jr. als „Durchschnitt %” voor de reacties $Sch = + -$, $Sch = - +$, $Sch = 0 0$ telkens vermeld : 2,0, voor de reacties $Sch = - 0$ en $Sch = 0 +$ elk 4,0. Hier wil 2,0 % zeggen: Szondi vond in zijn proefgroep van 50 profielen de reactie één maal, terwijl 4,0 % betekent: Szondi vond de reactie in zijn proefgroep twee maal.

In de tabel IX vinden wij als „Proportionen” van „selbständigen” vectorreacties bij de „Vagabunden, Poriomane” o.a.: $P = 0 0 : 5 (\%)$, $P = 0 - : 5 (\%)$, $P = + - : 5 (\%)$, $C = 0 + : 5 (\%)$, $C = - - : 5 (\%)$; bij „Betrüger, Defraudanten” o.a.: $S = - + : 7,5 (\%)$, $P = 0 0 : 7,5 (\%)$, $P = 0 - : 7,5 (\%)$, enz.. In al deze gevallen betekent 5 %: Szondi vond de reactie twee maal in de veertig profielen, terwijl 7,5 % wil zeggen : de reactie werd driemaal gevonden.

In de meeste gevallen geeft Szondi in deze tabellen één cijfer achter de komma, wat volgens de usance in de statistiek betekent dat dit cijfer nog betrouwbaar is, m.a.w. een groot materiaal suggereert. Dat deze wijze van percentages samenstellen echter in werkelijkheid niets meer met statistiek te maken heeft mag duidelijk worden geacht.

Verdere soortgelijke voorbeelden van de wijze waarop Szondi met getallen omspringt kan men in overvloed vinden in de talrijke tabellen in Exp. Triebdiagnostik.

Wij menen voldoende te hebben aangetoond, dat de gesignaleerde onnauwkeurigheden en pertinente fouten dermate groot zijn, dat men Szondi's „statistieken” niet met twijfel behoeft te beschouwen, doch dat men zonder meer kan vaststellen dat hun waarde nihil is.

Wij willen niettemin nog even stil staan bij deze waardeloze „statistieken”, omdat er nog een merkwaardigheid te signaleren is, die voor ons verder onderzoek van belang is.

III. Szondi's syndromen getoetst aan Szondi's cijfers

Wij hebben eerder gesteld dat de „ideale” syndroomreactie bij alle personen die behoren tot de groep waarvoor het syndroom geldt, zou voorkomen, terwijl bij „normalen” deze „ideale”

syndroomreactie in het geheel niet te vinden zou zijn. Wij hebben geconstateerd dat men over 't algemeen in de test-diagnostiek dergelijke „ideale” syndromen niet zal vinden, maar dat in ieder geval een testreactie bij een bepaalde groep „méér” zal moeten voorkomen dan bij andere groepen en vooral „méér” dan bij „normalen” alvorens men deze reactie als syndroomreactie voor deze groep kan beschouwen.

Bezien wij nu Szondi's cijfers, dan zien wij daaraan dat de door Szondi syndromatisch geachte reacties lang niet altijd „meer” voorkomen bij de groepen waarvoor zij syndromatisch worden geacht dan bij normalen, en vrijwel nooit zoveel méér dat hieruit diagnostische waarde zou voortvloeien. Ook andere beweringen van Szondi worden door zijn eigen cijfers tegengesproken.

Enige merkwaardige voorbeelden : ⁸⁵⁾

1. Bij de reactie $h = - s = -$ vermeldt Szondi, dikgedrukt; „Die Reaktion: $S = - -$ schliesst mit grosser Wahrscheinlichkeit die ernststen Triebkrankheiten, hauptsächlich die Geisteskrankheiten aus”.⁸⁶⁾ Als „Durchschnittliche Häufigkeit” vermeldt hij voor deze reactie: 5,5 %.

In Tabel IX vindt men voor de reactie $h = - s = -$ als frequentiepercentage bij „Katatone Schizophrenie” en „Affektmörder” resp. 6 en 5.

2. In „Triebpathologie” maakt Szondi bij de bespreking der syndromatiek van de schizofrenie een streng onderscheid tussen de katatone en de paranoïde vorm. Dit onderscheid steunt bij Szondi op karakteristieke klinische symptomen, die uitvoerig aan de hand van dieptepsychologische beschouwingen worden verklaard, terwijl vervolgens met behulp van casuïstische voorbeelden wordt „bewezen” dat het onderscheid tussen de klinische symptomen ook in de testsyndromatiek naar voren komt en wel zodanig dat de psychologische interpretatie van de karakteristieke test-syndroomreacties tevens het dieptepsychologische gebeuren en de dieptepsychologische verschillen tussen katatonen en paranoïden toont en „bewijst”.

Het belangrijkste onderscheid voor de differentiaaldiagnostiek katatonie-paranoïdie blijkt volgens Szondi in de Sch-vectorreacties te zetelen: $k = 0 \quad p = -$ is karakteristiek voor paranoïden, $k = - \quad p = 0$ voor katatonen.

---

⁸⁵⁾ De percentages, die hier worden vermeld zijn, tenzij anders wordt aangegeven, afkomstig uit Psychodiagnostische Tabelle IX: „Triebchicksale und Trieberkrankungen”, Exp. Triebdiagnostik, p. 267.

⁸⁶⁾ Exp. Triebdiagnostik, p. 260.

Ook hier volstaan wij met de genoemde voorbeelden. Zij zijn echter met zeer vele andere uit te breiden. In het algemeen geldt dat Szondi's frequentiecijfers voor vectorreacties bij pathologische groepen vrijwel nooit zijn syndromen bevestigen, niet zelden daarentegen lijnrecht tegenspreken.

De algemene regel, die uit de frequentiepercentages van Szondi is te destilleren, is echter dat de verschillende vectorreacties bij „Trieberkrankungen” in vrijwel dezelfde frequentie voorkomen als bij „normalen”.

Dit blijkt duidelijk, wanneer men Szondi's „Klassieke syndromen”⁹⁰⁾ vergelijkt met de gegevens uit de frequentietabellen en met het „Normaalprofiel”.

B.v.:

„Trieberkrankung”	„Klassiek syndroom”				Meest frequente vectorreacties volgens Szondi's cijfers			
	S	P	Sch	C	S	P	Sch	C
	h s	e hy	k p	d m	h s	e hy	k p	d m
Converslehysterie	— +	++	— ±	+ —	++	+ —	— —	+ —
Angsthysterie	+ —	0 —	— ±	0 0	++	± —	— —	0 0
Paranoïde schiz.	+ —	0 —	0 —	0 —	+ —	0 —	— —	+ —
	+ ±		± —		+ 0		0 —	
Katatone schiz.	++	— 0	— 0	— —	++	+ —	0 —	0 —
		0 —				0 —		
Psychosis Melanchol.	+ —	0 0	+ —	+ —	+ 0	0 —	— —	+ —
Roofmoordenaars,								
type a)	+ 0	± 0	± 0	0 —	}	++	— —	— —
type b)	+ —	± 0	— 0	0 —				
Dwangneurose,								
type a)	± 0	± 0	± 0	0 ±	}	+ —	+ —	± 0
type b)	0 ±	0 ±	0 ±	± 0				

Waar men overeenstemming vindt tussen de reacties van het „klassiek syndroom” en de meest frequente vectorreacties, blijkt het bijna steeds te gaan om reacties, die ook bij „normalen” het meest voorkomen, nl.⁹¹⁾

S	P	Sch	C
++	— —	— —	+ —
	0 —		0 —
+ 0	+ —		0 +
+ —			

⁹⁰⁾ ib., p. 279.

⁹¹⁾ Op grond van Szondi's tabellen in Exp. Triebdiagn., p. 260 t/m 263.

welke, zoals wij vroeger uiteenzetten, voor de psychiatrische diagnostiek in de praktijk geen waarde hebben.

De „syndroom-reacties” komen volgens Szondi's cijfers bij de groepen waarvoor zij syndromatisch heten, niet of nauwelijks méér voor dan bij „normalen”, niet zelden zelfs minder dan bij „normalen”. Alleen het dwangneurotisch syndroom wordt min of meer door Szondi's cijfers gesteund.

Uit dit alles volgt, dat Szondi's syndromatiek voor „Trieberkrankungen” door zijn eigen cijfers volkomen omver wordt gegoooid.

Wij hebben echter eerder geconstateerd dat Szondi's cijfers, wetenschappelijk gezien, waardeloos zijn. Wij komen nu dus tot de volgende, zeer merkwaardige bevinding :

Na bestudering van Szondi's cijfers zou men moeten concluderen dat Szondi's syndromatiek voor de praktische diagnostiek volkomen onbruikbaar is. Omdat de cijfers echter ongeldig zijn, is het niet uitgesloten dat de syndromatiek tòch bruikbaar is.

Of: De syndromatiek van Szondi kan eventueel nog geldig zijn, dank zij de ongeldigheid van Szondi's cijfers.

Wij zullen nu een empirisch onderzoek van een tweetal Szondi-syndromen bespreken, stellen echter vast dat de vooruitzichten na het bovenstaande wel uiterst ongunstig zijn !

PAR. 2: HET SCHIZOPHRENE SYNDROOM

I. Algemene beschouwingen

Wij hebben getracht Szondi's syndromatiek van de schizofrenie empirisch te verifiëren. Hierbij deden zich moeilijkheden voor van verschillende aard.

A) *Moeilijkheden, voortvloeiende uit de theoretische indeling van Szondi*

Szondi maakt in zijn boeken, in het bijzonder in het laatst verschenen boek „Triebpathologie”, onderscheid tussen verschillende vormen van schizofrenie.

Uit de gegevens in „Triebpathologie” valt voor zijn indeling het volgende schema op te stellen ⁹²⁾:

1. *Paranoïdie*, met twee hoofdvormen:
  - a) Inflatieve paranoïdie (grootheidswaan, godsdienstwaan)
  - b) Projectieve paranoïdie (vervolgingswaan, enz.), met als variaties:
    - maniforme paranoïdie
    - depressieve paranoïdie
    - katatoniforme (dwangmatige) paranoïdie.
2. *Katatonie*.
3. *Hebephrenie*, met vele varianten, b.v.:
  - paranoïde hebephrenie
  - maniforme hebephrenie
  - depressieve hebephrenie
  - agiterende hebephrenie

Ofschoon men op grond van Szondi's nomenclatuur (katatoniforme paranoïdie, paranoïde hebephrenie b.v.) zou veronderstellen, dat ook Szondi het probleem van de onderscheiding der groepen kent, blijkt dat hij toch van mening is, dat de verschillende groepen en ondergroepen scherp zijn af te grenzen. Het onderscheid tussen de hoofdgroepen wordt door Szondi in drie opzichten gefundeerd:

1. Op grond van afzonderlijke klinische symptomencomplexen voor elk der drie hoofdgroepen, welke hij aan andere auteurs ontleende.
2. Op grond van de testsyndromatiek in de Szondi-test, gedemonstreerd aan de hand van casuïstische voorbeelden.
3. Op grond van theoretische „triebpsychologische” analyses van de ziektebeelden.

Deze fundering van de indeling imponeert bij vluchtige kennisname als bijzonder gedegen. Bij nadere bestudering blijkt echter het verband tussen de drie criteria zeer twijfelachtig. Het „bewijs”

---

⁹²⁾ cf. „Triebpathologie”, p. 256 t/m 313.

voor de juistheid van de testsyndromatiek wordt tenslotte niet gegeven door toetsing van de diagnose aan de klinische syndromen-complexen: in feite wordt de testsyndromatiek bij voorbaat als juist verondersteld, zodat een cirkelredenering ontstaat. Deze beredeneringswijze, waarop wij reeds eerder wezen⁹³⁾, vinden wij bij Szondi steeds weer terug en zij maakt een controle op zijn beweringen telkens weer vrijwel onmogelijk.

Wèl worden bij de szondigrammen van de casuïstische voorbeelden ook uittreksels uit de ziektegeschiedenissen gegeven, maar daar waar deze ziektegeschiedenissen worden vergeleken met de testreacties veroorlooft Szondi zich vele vrijheden, zodat men hem regelmatig van „Hineininterpretierung” moet verdenken.⁹⁴⁾

Mededelingen over onderzoekingen bij grotere groepen met frequentiepercentages voor de verschillende syndroomreacties ontbreken in het aan schizofrenie gewijde gedeelte van „Triebpathologie” geheel.

In „Exp. Triebdiagnostik” vindt men, zoals wij zagen, deze cijfers wèl, maar dáár is de indeling van de schizofrenie nog niet zo ver gedifferentieerd: zij blijft beperkt tot een verdeling in een katatone en een paranoïde vorm.⁹⁵⁾ Bovendien mag, zoals wij aantoonen, aan deze cijfers geen waarde worden toegekend.

Ondanks Szondi's uitvoerige gegevens, blijven de criteria welke moeten worden aangewend, dus duister. Het is daardoor wel zeer moeilijk een uitgangspunt voor een empirische toetsing van Szondi's testsyndromatiek van de schizofrenie te vinden.

B) *Moeilijkheden bij de benaming in de praktijk van de klinische diagnostiek*

Is het dus moeilijk in Szondi's theorie te vinden welke criteria voor hem de doorslag gaven bij zijn indeling van de schizofrenen en hun testsyndromatiek, in de praktijk van de klinische diagnostiek

---

⁹³⁾ Wij verwezen toen ook naar het artikel van Prof. Dr. A. D. de Groot: „Naar een crisis in de toegepaste psychologie?”

⁹⁴⁾ Zie ons vierde hoofdstuk.

⁹⁵⁾ Hier en daar wordt er nog een derde vorm, de „einfache Form, Dementia praecox” vermeld, die echter nergens duidelijk wordt gedifferentieerd van de andere vormen.

blijkt het niet minder moeilijk objectieve criteria voor een indeling van schizofrenen aan te leggen.

Gaat men na welke patiënten in de psychiatrische inrichting als „schizofrenen” worden beschouwd, dan blijkt dat zij tezamen een duidelijk „defecte” groep vormen, doch dat de oorzaak van de defectie pluridimensionaal gegeven is :

1. Wat de ziekte zelf betreft: Men vindt degeneratiepsychosen, paranoïde psychosen, diverse vormen en mengvormen van schizofrenie. In vele gevallen is het niet mogelijk een patiënt definitief bij één van Szondi's hoofdgroepen onder te brengen.
2. Vele schizofrenen in de psychiatrische inrichtingen hebben ettelijke therapieën ondergaan. Deze brengen in sommige gevallen ook organische veranderingen teweeg en kunnen dus evt. ook defectueuze toestanden veroorzaken ⁹⁶⁾.
3. Waar, zoals de ervaring leert, verschillende mensen die worden behandeld met electroshock, hierop reageren met grote angst en psychische spanningen, kan deze angst ook nog organische veranderingen geven (psychogene werking van de emotieverwekkende therapie).

C) *De problematische „betrouwbaarheid” der foto-keuzen van schizofrenen*

Naar aanleiding van onze onderzoeken naar de veranderlijkheid der factorreacties bij verpleegsters en verplegers bouwden wij een hypothese op, volgens welke de veranderingen voortkwamen uit de unreliability van de test.

Bij onze onderzoeken van schizofrenen bleek ons, dat bij hen in vele gevallen de keuzen nog veel minder betrouwbaar zijn dan bij „normalen”. Soms was dit door eenvoudige observaties

---

⁹⁶⁾ Szondi's patiënten die de casuïstische voorbeelden leverden werden ook verpleegd in psychiatrische inrichtingen en ondergingen, blijkens de gepubliceerde ziektegeschiedenissen, eveneens verschillende therapieën. De hier vermelde problemen worden echter op deze plaats door Szondi buiten beschouwing gelaten, ofschoon hij in „Exp. Triebdiagnostik” uitvoerig demonstreert dat de therapie van invloed is op het szondigram.

vast te stellen: ernstige psychotische patiënten namen bij de proef eenvoudig foto's van het rijtje af en op geen enkele wijze was hun de bedoeling van de proef zodanig duidelijk te maken, dat zij werkelijk „sympathieke” en „onsympathieke” foto's kozen. Om hiervoor ook een experimenteel bewijs te leveren deden wij verschillende verificatieproefjes.

Nadat pp. twee foto's van de voorgelegde serie als „sympathiekste”, en twee als „minst sympathieke” had gekozen (maar door observaties bleek dus, dat er van werkelijk kiezen in het geheel geen sprake was), werd b.v. de serie onmiddellijk opnieuw voorgelegd, maar zodanig dat de „sympathieke” foto's op de plaats van de „onsympathieke” kwamen te liggen, en omgekeerd. Patiënten die van het rijtje afnamen „kozen” dan veelal de „sympathieke” nu als „onsympathiek”, en omgekeerd.

Soms lieten wij, nadat de „keuzen” uit de serie waren gedaan, de vier niet-gekozen foto's liggen en legden de wel-gekozen foto's er opnieuw tussen, maar de sympathieke op de plaats van de onsympathieke, en omgekeerd (alle handelingen zichtbaar voor pp.). Bij dergelijke herhalingen werden ook verschillende vormen van instructie geprobeerd: nu eens vroegen wij gewoon „de sympathiekste” (of: „aardigste”, „liefste”, enz., als het woord „sympathiek” niet werd begrepen) en „de minst sympathieke” („minst aardige”, „minst lieve”, enz.) te kiezen, zonder er op te wijzen dat het dezelfde foto's waren; dan weer zeiden wij dit laatste er uitdrukkelijk bij en vroegen „dezelfde foto's te kiezen als net”. Een uniforme procedure werd hierbij dus niet gevolgd. Integendeel: wij probeerden alle denkbare vormen, omdat het er bij deze proeven niet om ging getallenmateriaal te verzamelen voor statische bewerking, doch slechts om in individuele gevallen vast te stellen in hoeverre het begrip „kiezen” van toepassing was.

De algemene conclusie was, dat de Szondi-test bij ernstig psychotisch gestoorden niet is af te nemen, omdat hun „keuzen” volstrekt willekeurig zijn.

Men zal in Szondi's dikke boeken met de enorme hoeveelheid gegevens over de syndromatiek bij alle mogelijke vormen en ondervormen vergeefs zoeken naar een enkele opmerking over dit voor de practijk toch zo belangrijke feit.

Wij zeiden dat in vele gevallen de onbetrouwbaarheid van de „keuzen” door observatie vast te stellen, en men zou nu kunnen veronderstellen dat Szondi dit verschijnsel buiten beschouwing heeft gelaten, omdat het zonder meer duidelijk blijkt wanneer het optreedt. Zo eenvoudig blijkt de zaak echter toch niet te zijn.

Want toen wij soortgelijke verwisselingsproefjes gingen doen bij andere schizofrenen, waarvan wij op grond van observaties hadden aangenomen dat zij wél „kozen”, ontdekten wij dat het ontbreken van enig criterium bij de keuzen lang niet altijd door observatie aan het licht komt. Beschouwen wij de ziekte-geschiedenissen en klinische observaties die Szondi bij de analyses der szondigrammen van psychotici publiceert, dan kunnen wij constateren dat er bij zijn proefpersonen zekere patiënten waren, die even ernstig waren gestoord als de onze, waarbij wij de beschreven volkomen onbetrouwbaarheid der keuzen waarnamen. Zoals gezegd komt de vraag van de betrouwbaarheid van foto-keuzen bij psychotici in Szondi's boeken in het geheel niet aan de orde. Het is duidelijk dat deze vraag, overtuigd als Szondi was van de onfeilbaarheid van zijn methode, eenvoudig niet eens bij hem is opgekomen.

Volledigheidshalve laten wij hier enige voorbeelden van onze wisselingsproeven volgen.

Pp. S. 14: mannelijk, 36 jaar. Diagnose: schizofrenie.

Pat. was onderwijzer geweest, had in de inrichting op de afd. weverij gewerkt. Ten tijde van ons onderzoek verrichtte hij als actieve therapie eenvoudig sorteerkwerk van reclameplaatjes. Het kiezen van de Szondi-foto's wekte kennelijk reminiscenties aan dit sorteerkwerk.

De graad van realiteitsverlies wisselde bij pat. dagelijks. Op sommige dagen was er in het geheel niets met hem te beginnen, op andere dagen was hij redelijk aangepast. Hij had een restant van zijn decorum bewaard, dat op een bijna humoristische wijze contrasteerde met bepaalde facetten van zijn psychotisch gestoorde persoonlijkheid. Flarden van de vroeger verworven kennis bleken nog aanwezig: hij kon b.v. feilloos in het Engels tellen met een uitstekende uitspraak.

In de test „koos” hij volkomen van het rijtje, meestal de foto's van de onderste rij, van links naar rechts. Wij hielden ons bij het neerleggen van de foto's in de proeven altijd strikt aan de door Szondi voorgeschreven volgorde (volgnummers op de achterzijden van de foto's). Wanneer men echter bij deze patiënt van de voorgeschreven volgorde afweek, kon men elk profiel verkrijgen dat men wenste, tot het „hoogst gesublimeerde” profiel uit Szondi's syndromatiek toe.

Voorbeeld van één der bij deze pp. verrichte verwisselingsproefjes:

In serie VI „koos” pp. in het normale experiment als „sympathiek”: p. (volgno. 5) en hy (volgno. 6), als „onsympathiek”: d (volgno. 7) en e (volgno. 8). Onmiddellijk na pp.'s „keuzen” legde pl. de foto's d en e op de plaatsen 5 en 6, en de foto's p en hy op de plaatsen 7 en 8, terwijl de overige foto's (op de plaatsen 1 t/m 4) waren blijven liggen. Alle handelingen waren zichtbaar voor pp. uitgevoerd. Toen de nieuwe opstelling tot stand was

gebracht, werd pp. met nadruk uitgenodigd de „sympathiekste” en „onsympathiekste” uit te kiezen. Zonder enige aarzeling nam hij d en e als „sympathiek” en p en hy als „onsympathiek”.

Bij deze zelfde pp. was eerder nagegaan, wat de begrippen „sympathiek” en „onsympathiek” voor hem betekenden. Het gesprek verliep als volgt:

Pl.: „Weet U nog wat wij gisteren hebben gedaan?”

Pp. (zeer afgemeten en vormelijk): „Ja, U had toen een aangename bezigheid voor mij. U toonde mij foto's”.

Pl.: „Wat moest U met die foto's doen?”

Pp.: „Zeggen wie sympathiek en wie onsympathiek waren.”

Bij verdere navraag gaf pp. toen definities van „sympathiek” en „onsympathiek”, die in een woordenboek gezet zouden kunnen worden, maar zijn methode van „kiezen” was hetzelfde als anders!

Pp. S 20: vrouwelijk, 32 jaar. Diagnose: defectschizofrenie.

Deze pat. maakte een zeer merkwaardige indruk, o.a. door haar opvallend hoge stem met kinderlijke vraag-maniertje.

Tijdens de testopnamen praatte pp. aan één stuk door, altijd op dezelfde (hoge) toonhoogte. Alles wat gedrukt of geschreven stond en onder haar handen kwam, las zij hardop voor, b.v. de teksten op de achterzijden van de Szondi-foto's en haar eigen naam — op zijn kop gelezen — op het test-formulier. (Pl.: „Wie is dat?” Pp. herhaalt op eenzelfde vraagtoon alleen hóger: „Wie is dat?”)

In de test was haar het begrip „kiezen” in het geheel niet bij te brengen. Ze nam de foto's één voor één op, onverschillig wat pl. zei, en gaf ze aan pl., altijd met haar hoge kinderstem zeggend: „Deze”, „En deze...” Wanneer pl. niet ingreep, gaf pat. alle acht foto's één voor één aan hem, al „En deze” zeggend! Verwisselingsproeven gaven soortgelijke resultaten als bij de vorige pp., met dit verschil dat pl. hier wel zeer snel moest zijn om te voorkomen dat pp. hem vóór was en alle foto's („en deze”..) reeds had opgenomen.

Pp. S 4: mannelijk, 27 jaar. Diagnose: schizofrenie.

In tegenstelling tot de beide hiervoor besproken patiënten maakte deze pp. wel degelijk de indruk te kiezen. Zijn grimassen verrieden de schizofreen, maar het weinige dat hij zei was niet bizar en hij scheen de test-opdracht bijzonder serieus te nemen. Hij bestudeerde de foto's zeer langdurig, ondanks de aansporingen van pl. om „vlug en spontaan” te kiezen. Een normale testopname volgens de voorschriften van Szondi duurde bij deze pp. ongeveer 20 minuten (normaal is: ongeveer vijf minuten).

In sommige gevallen scheen hij lang te aarzelen tussen twee foto's; hij herriep zijn keuze zelfs nog wel eens op het moment dat pl. de aangewezen foto opnam, hetgeen de indruk van nauwkeurigheid versterkte.

Bij de verwisselingsproefjes waren de veranderingen niet zó volledig als bij de beide andere besproken proefpersonen, maar toch koos pp. van de vier foto's die in een serie werden verwisseld er steeds tenminste twee tegengesteld, en dat terwijl hij onmiddellijk tevoren minstens drie minuten op dezelfde foto's had zitten kijken alvorens te beslissen!

II. De resultaten van onze experimenten t.a.v. de diagnostische waarde van het schizophrene syndroom

De geschetste moeilijkheden, die men bij een empirische toetsing van Szondi's schizofrenie-syndromen ontmoet, zijn voldoende om deze toetsing onmogelijk te maken. Ons materiaal kan daarom geen absolute weerlegging van Szondi's syndromatiek opleveren, zodat wij afzien van een uitgebreide systematische weergave.

Wèl is met zekerheid vast te stellen, dat ons materiaal in ieder geval geen enkele bevestiging leverde van Szondi's syndromatiek van de schizofrenie.

Wij volstaan met de volgende bevindingen mede te delen, opgedaan bij de 77 profielen van 13 schizofrenen (twaalf maal zes en één maal vijf profielen), waarvan op grond van de beschreven verwisselingsproefjes mag worden aangenomen, dat hun keuzen „even betrouwbaar” (of „onbetrouwbaar”) zijn als die van „normalen”.

1. Wij vonden geen enkele maal het zgn. „Schizophrene Kamm-Syndrom”⁹⁷⁾ (positieve reacties of nul-reacties in de factoren h, e, k en d; negatieve reacties in de factoren s, hy, p, m) in min of meer zuivere vorm.
2. „Spiegel-omkeringen” in de Sch-vector⁹⁸⁾ vonden wij bij vergelijking van opeenvolgende profielen slechts vier maal (in slechts één geval méér dan één maal in hetzelfde szondigram).
3. Wij vergeleken de veranderlijkheid van de factoren k en p met die bij onze normale proefgroepen⁹⁹⁾. (Voor deze vergelijkingen namen wij alleen de profielen van verpleegsters en verplegers, waartussen, evenals bij de schizofrenen, een tijdsinterval van één dag lag).

---

⁹⁷⁾ cf. „Exp. Triebdiagnostik”, p. 90.

⁹⁸⁾ cf. de op p. 51 uiteengezette beschouwingen van Susan Deri over „mirror reactions”, door Szondi als syndroom-teken aangehaald in „Triebpathologie”, p. 138.

⁹⁹⁾ Op grond van het eerder aangehaalde citaat van Susan Deri: „The most characteristic reaction for patients with identical diagnosis...”. Zie p. 51.

Wij vonden de volgende gemiddelde veranderingscijfers (berekend volgens George Böszörményi):

Factor k:

Verpleegsters en verplegers:

vgl. prof. I met prof. II (n = 40)	2,2	} gem. 1,9
vgl. prof. II met prof. III (n = 40)	1,6	

Schizophrenen:

vgl. prof. I met prof. II (n = 13)	2,6	} gem. 2,4 ¹⁰⁰⁾
vgl. prof. II met prof. III (n = 13)	2,3	

Factor p

Verpleegsters en verplegers:

vgl. prof. I met prof. II (n = 40)	2,6	} gem. 2,4 ¹⁰⁰⁾
vgl. prof. II met prof. III (n = 40)	2,3	

Schizophrenen:

vgl. prof. I met prof. II (n = 13)	2,1	} gem. 2,2
vgl. prof. II met prof. III (n = 13)	2,3	

In de factor k vinden wij dus bij de schizofrenen een iets grotere veranderlijkheid dan bij onze normale proefgroepen, in de factor p was het daarentegen andersom.

De veranderlijkheid bleek dus ook hier geen bruikbaar criterium, wat trouwens na onze eerder beschreven onderzoekingen naar de veranderlijkheid van de profielen bij normalen ook niet anders te verwachten was.

---

¹⁰⁰⁾ Hier en elders hebben wij, wanneer wij een gemiddelde vermelden van een groep, die is samengesteld uit ondergroepen waarvan eveneens gemiddelden zijn berekend, dit gemiddelde niet bepaald door eenvoudig het gemiddelde uit de gemiddelden van de ondergroepen te nemen, doch door het gemiddelde te bepalen van alle leden, waaruit de groep is samengesteld. Dit laatste is iets nauwkeuriger, zoals hier blijkt: bepaalden wij het gemiddelde eenvoudig uit de gemiddelden der ondergroepen, dan zouden wij vinden: $(2,6 + 2,3) : 2 =$ (na afronding) 2,5, terwijl in werkelijkheid het gemiddelde dichter bij 2,4 ligt.

4. De meest frequente reacties in de verschillende factoren waren bij de schizophrene proefgroep (77 prof. van 13 pp.):

$$\begin{array}{c}
 \begin{array}{c} h \\ + (56\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} s \\ + (35\%) \\ - (31\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} e \\ - (36\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} hy \\ + (30\%) \\ - (29\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} k \\ - (51\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} p \\ - (40\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} d \\ - (39\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} m \\ + (38\%) \end{array}
 \end{array}$$

Ter vergelijking: Bij de verpleegsters en verplegers waren de meest voorkomende reacties in de verschillende factoren (240 prof. van 80 pp.):

$$\begin{array}{c}
 \begin{array}{c} h \\ + (55\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} s \\ - (38\%) \\ + (29\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} e \\ - (33\%) \\ 0 (30\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} hy \\ - (43\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} k \\ - (43\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} p \\ + (40\%) \\ - (35\%) \end{array} \right| \begin{array}{c} d \\ 0 (40\%) \end{array} \left| \begin{array}{c} m \\ + (48\%) \end{array}
 \end{array}$$

Op grond van deze factorreacties doet de schizophrene groep zeker niet „meer schizopreen” aan dan onze normale proefgroepen.

5. De „typisch katatone reactie” $k = -$ $p = 0$ vonden wij in 11 van de 77 profielen d.i. 14 %. (Ter vergelijking: bij de normale proefgroepen in 17 van de 240 profielen, d.i. 7 %.)

De „typisch paranoïde reactie” $k = 0$ $p = -$ vonden wij bij de schizophrenen in 4 profielen, d.i. 5 %. (Bij de normale proefgroepen 22 maal, d.i. 9 %).

Voor het geval dat men hieruit zou afleiden, dat de schizophrene groep dan tenminste als geheel een afwijking in katatone richting in de profielen zou vertonen, volgen hier de cijfers van de andere vectorreacties uit het katatone syndroom:

$P = -$ 0: 7 maal (9 %)

(Normale proefgroepen: 20 maal = 8 %)

$C = - -$: 3 maal (4 %)

(Normale proefgroepen: 10 maal = 4 %)

$S = + +$: 11 maal (14 %)

(Normale proefgroepen: 49 maal = 20 %).

6. Vergelijken wij nog de frequenties van quantumspanningen, die door Szondi typisch worden geacht voor de schizophrene groepen: ¹⁰¹⁾

¹⁰¹⁾ cf. „Triebpathologie”, p. 171.

Reactie	Frequentie bij 13 schizofrenen (77 profielen)	Frequentie bij 80 verpleegsters en verplegers (240 profielen)
h = +!, +!!, +!!!	14 (18 %)	57 (24 %)
s = +!, +!!, +!!!	5 (6 %)	18 (8 %)
hy = —!, —!!	3 (4 %)	13 (5 %)
k = —!, —!!	6 (8 %)	14 (6 %)
p = —!, —!!, —!!!	1 (1 %)	16 (7 %)

7. Tenslotte geven wij het szondigram van één der schizophrene patiënten, wiens klinische diagnose, in tegenstelling tot die van de meeste andere, wel precies was vast te stellen.

Pp. S 3, 35-jarige man.

Deze patiënt kan gelden als een klassiek voorbeeld van paranola (Szondi onderscheidt in zijn syndromatiek niet tussen paranoia en paranoïde schizofrenie, zoals sommige onderzoekers wel doen), geschikt voor de leerboeken.

Hij had een samenhangend waansysteem. Szondi maakt principieel onderscheid tussen godsdienst- en grootheidswaan tegenover vervolgingswaan. De waandenkbeelden van pat. waren zonder twijfel van het tweede soort: pat. meende niet alleen, dat iedereen samenspande om hem zijn vrouw te ontnemen, maar ook dat de doktoren en de verplegers hem wilden vermoorden: door middel van vergif en door middel van electroshocks. Alle verschijnselen werden door hem in verband gebracht met zijn waansysteem: het was b.v. bepaald frappant hoe hij de tekst op de achterzijde van een eenvoudig devotieprentje hierin wist in te passen.

Intellectuele vermogens intact (I.Q. 116).

De klinische diagnose van deze pat. zou volgens de indeling van Szondi zonder twijfel moeten luiden: projectieve paranoïdie.

Wij verkregen van deze pp. het volgende szondigram:

Profiel	S		P		Sch	C
	h	s	e	hy	k p	d m
I	+ 0	± 0	— 0	— +		
II	— +	± 0	+ 0	— +		
III	± 0	+ ±	0 0	—! 0		
IV	± 0	+ +	— 0	— +		
V	± 0	± +	— 0	— +		

Men kan nu op grond van de Szondi-syndromatiek van alles van deze patiënt „maken” (b.v. een neuroticus met dwangtrekken: $h = \pm$,

$e = \pm$, verdringing: $k = -$ $p = 0$ en oedipale binding: $d = -$ $m = +$), maar géén paranoïde psychoticus. Wel nog evt. een katatoon op grond van het Sch-vector-beeld $k = -$ $p = 0$, en de daaruit voortvloeiende driftklasse Sch_k-

Vermoedelijk zou Szondi op grond van de profielen concluderen, dat deze pp., in strijd met de psychiatrische diagnose, géén paranoïcus was en dit dieptepsychologisch uitwerken. Hij zou wellicht triomfantelijk constateren hoe juist zijn test hier de bedriegelijkheid van de schijn onthulde, en in zijn trant verdergaande, misschien vaststellen, „dat nu onweerlegbaar bewezen was dat...”

Maar dat alles doet niets af aan het feit dat deze man beslist een paranoïcus was en dat de psychiatrie met dieptepsychologisch „gegoochel”, dat „onweerlegbaar” tot een met de werkelijkheid strijdige diagnose leidt, niet is gebaat.

PAR. 3: HET EPILEPTISCH SYNDROOM

I. De syndromatiek van de epilepsie in de Szondi-test volgens de theorie van Szondi

Het ziektebeeld van de epilepsie biedt voor een objectief onderzoek veel meer houvast dan dat van de schizofrenie. De klinische symptomen van epilepsie zijn in de regel duidelijker af te grenzen van de symptomen van andere ziekten, dan die van schizofrenie.

In ieder geval is het mogelijk een groep samen te stellen van patiënten, wier diagnose „epilepsie” op grond van klinische symptomen (insulten, absences, enz.) en het E.E.G. definitief vaststaat.

Over de syndromatiek in de Szondi-test het volgende:

A) In „Experimentelle Triebdiagnostik” onderscheidt Szondi uitdrukkelijk twee fasen in de epilepsie¹⁰²⁾:

1. De fase onmiddellijk na de epileptische aanval (*post-paroxysmale phase*);
2. De fase tussen twee aanvallen (*interparoxysmale phase*).
Voor deze beide fasen geeft hij afzonderlijke syndromen:

---

¹⁰²⁾ l.c., p. 93/94.

1. Het „*postparoxysmale syndroom*”:

klassieke vorm: $s = +!!$ $e = 0$ $hy = -$ $k = 0$ $p = 0$

varianten: $s = +$ $e = 0$ $hy = -$ $k = 0$ $p = -$
 $s = \pm$ $e = 0$ $hy = -$ $k = 0$ $p = 0$
 $s = 0$ $e = 0$ $hy = -$ $k = 0$ $p = -$
 $s = +$ $e = 0$ $hy = -$ $k = \pm$ $p = -$

Het meest karakteristiek in dit syndroom is de reactie $e = 0$ $hy = -$, met $e = 0$ als teken van epileptische ontlading en $hy = -$ als teken van „sich schamhaft verstecken”.

2. Het „*interparoxysmale syndroom*”:

klassieke vorm: $s = +!$ $e = -!$ $hy = -!$ $k = -!$

met verschillende varianten (in s : 0, $\pm$; in e : $-$, $\pm$, 0, $+$; in hy : $\pm$; in k : $\pm$).

B) In „*Triebpathologie*” wordt deze syndromatiek verder uitgewerkt en met voorbeelden toegelicht.¹⁰³⁾ Als belangrijkste kenmerken zijn uit deze uitgebreide syndromatiek te noemen¹⁰⁴⁾:

1. Grote beweeglijkheid van de factor e : de reacties $e = -$, $e = 0$, $e = \pm$ en $e = +$ verschijnen in successie in het szondi-gram. Het belangrijkste blijft de afwisseling van de reacties $e = -!$ (volgens Szondi teken van „stuwung der grove affecten” vóór de aanval) en $e = 0$ (ontlading van de grove affecten door middel van de epileptische aanval, aldus Szondi).

2. Het „*epileptiforme Faktorenverband*”:

1. $e = -$ $e = 0$ | 2. $hy = -$ | 3. $k = -(\pm, 0)$ | 4. $p = -(\pm, 0)$ | 5. $d = 0$ | 6. $m = -$

Speciale aandacht wordt hier gevestigd op de zogenaamde „*Moordenaars-E*”: $e = -$, $k = -(\pm)$ en/of $p = -(\pm)$, $m = -$. (In de getekende profielen geven deze reacties een

¹⁰³⁾ l.c., p. 491 sq.

¹⁰⁴⁾ „*Triebinnäus*”-kenmerken blijven hier buiten beschouwing. Zie het tweede hoofdstuk.

figuur in de vorm van de hoofdletter „E”; vandaar de naam), alsmede de variant van deze Moordenaars-E met het „drift-ventiel” in de factor e ($e = 0$).

3. Vectorreacties ¹⁰⁵):

in de S-vector: $S = + ! + !$ („Sexueller
Triebüberdruck”),
 $S = + 0$ („Trotziger
Zärtlichkeitsdrang”)
 $+ \pm$

in de P-vector: $P = - -$ („Panik”)
 $P = 0 -$ („Wutentladung”)

in de Sch-vector: $Sch = - \pm$ („Entfremdung”)
 $Sch = \pm -$ („Fugues”)
 $Sch = \pm \pm$ („Integration”)
 $Sch = 0 0$ („Ichverlust”)

in de C-vector: $C = 0 - !$ („Haltlosigkeit”)
 $C = + -$ („Suchen”)
 $C = 0 + !$ („Angst, das Object zu
verlieren”)
 $C = - +$ („Inzestbindung”)

4. Quantumspanningen:

$h = + ! \quad s = + ! \quad hy = - ! \quad m = - ! \quad p = - !$

C) In „Introduction to the Szondi Test” van Susan Deri vindt men geen afzonderlijke beschouwing over het epileptische syndroom. In de teksten over de interpretatie van vector- en factorreacties zijn echter voldoende gegevens over epilepsie te vinden om hieruit een epileptisch testsyndroom op te bouwen.

Het blijkt dat dit syndroom in het algemeen overeenstemt met dat van Szondi. Hier en daar valt het accent een beetje anders.

Het ligt in de lijn van de benaderingswijze van Susan Deri, dat

¹⁰⁵) Volgens de samenvattende tabel op p. 499. Elders (p. 494/495 en in „Tabelle 55. Typische Triebprofile bei Epilepsie in der Sukzession”, p. 495/497) geeft Szondi zó veel verschillende vectorreacties op, dat het syndroom waardeeloos zou worden, wanneer men ze alle er in opnam.

zij in de eerste plaats let op de „bewegingen” in het szondigram: niet enkel de aanwezigheid van epileptische reacties in een profiel is van belang, maar vooral de wijze, waarop dit tot stand komt, groeit of verdwijnt in een serie profielen. Zo valt bij Susan Deri, wellicht nog meer dan bij Szondi, de nadruk op de veranderlijkheid van de factor e . Nadering van een epileptische aanval is dikwijls te zien, aldus Susan Deri¹⁰⁶⁾, aan toename van de lading van $e = -$ gedurende de serie, met plotselinge ontlading in $e = 0$. Dit stemt dus overeen met wat wij bij Szondi zagen. Verandering in de factor e alléén is echter niet voldoende, aldus Susan Deri: karakteristiek is afwisseling van $e = 0$ met $e = -$, tezamen met $s = +$, $m = -$ en een „zwak ego”, (dit laatste te beoordelen naar de reacties in de Sch-vector).¹⁰⁷⁾

Voor Susan Deri is blijkbaar de samenstelling van de nul-reactie in de factor e van veel belang: hoe vollediger de ontlading, des te groter is de kans op een werkelijk epileptisch insult. Dit blijkt b.v. duidelijk uit haar bespreking van een profiel, waarin een $e = 0$ reactie van het type $\frac{+1}{-1}$ (dus géén volledige ontlading) verscheen, waar Susan Deri schrijft¹⁰⁸⁾:

„Open e means that emotions are discharged readily, if this is a recurring constellation, then it shows that she is an irritable person who easily gives vents to small amounts of aggression rather than accumulating aggression and discharging it in antisocial forms. Psychosomatic symptoms can be indicated in open e also, however, in this case it is not probable because of the open k factor (psychosomatic symptoms usually accompanying open e and minus k). In addition, the fact that the open e in this profile consists of one positive and one negative choice is a counterindication of serious e factorial (epileptoid) symptoms.”¹⁰⁹⁾

II. Aanknopingspunten in deze testsyndromatiek voor een experimenteel onderzoek

In onze vroegere beschouwingen over testsyndromen in het algemeen stelden wij vast, dat in de Szondi-test practisch (voor

¹⁰⁶⁾ „Introduction to the Szondi Test”, p. 94.

¹⁰⁷⁾ ib., p. 96.

¹⁰⁸⁾ ib., p. 295.

¹⁰⁹⁾ Cursivering van ons.

de diagnose van individuele gevallen) slechts combinaties van min of meer zeldzame afzonderlijke „tekens” in aanmerking komen. Beschouwen wij nu, vanuit dit gezichtspunt de boven aangehaalde testsyndromatiek van de epilepsie nader:

1. Het epileptiforme factorenverband is opgebouwd uit factorreacties, die ook bij normalen veelvuldig voorkomen:
  - a) De gezamenlijke frequentie van $e = -$ en $e = 0$ ligt voor „normalen” zeker boven 50 %.
  - b) De reactie $h_y = -$ is binnen de factor h_y voor vrijwel elke groep (pathologische groep, dan wel „normale” groep) veruit de meest voorkomende reactie.
  - c) In de factor k geldt voor de reactie $k = -$ hetzelfde. Bovendien vindt men in het epileptiforme factorenverband ook nog $k = \pm$ en $k = 0$, zodat alleen de bij vrijwel alle groepen zeldzame reactie $k = +$ ontbreekt ¹¹⁰).
  - d) Voor de factor p geldt hetzelfde als voor de factor k ¹¹¹).
  - e) De reactie $d = 0$ is bij „normalen” de meest voorkomende reactie binnen de factor d .
  - f) De reactie $m = -$ is bij normalen minder frequent dan $m = +$, maar komt toch altijd nog wel in rond 25 % van de gevallen voor. Bovendien kan volgens Szondi blijkbaar $m = +$ ook bij epileptici voorkomen, want bij de epileptische C-vector-reacties vindt men ook $C = - +$ en $C = 0 +$.

Hieruit volgt dat de afzonderlijke factorreacties van het epileptiforme factorenverband geen praktische diagnostische waarde kunnen hebben: bij elke normale pp. zal men verschillende ervan in de profielen vinden.

---

¹¹⁰) In „Tabelle 55. Typische Triebprofile bei Epilepsie in der Sukzession” („Triebpathologie”, p. 495/497) vindt men ettelijke malen de reactie $k = +$, zodat deze enige reactie van de factor k , die binnen de factor k in het epileptiforme factorenverband ontbreekt, blijkbaar geenszins definitief tegen epilepsie pleit.

¹¹¹) In de in noot 110 vermelde tabel vindt men ook vele malen de reactie $p = +$, zodat voor deze reactie binnen de factor p blijkbaar hetzelfde geldt als hetgeen voor de reactie $k = +$ binnen de factor k in noot 110 werd vastgesteld.

2. Naar wij eerder aantoonen kan de veranderlijkheid van de testreacties in het algemeen niet differentiëren tussen „normaal” en „abnormaal”. Bij ons onderzoek van epileptici kunnen wij toch nog nagaan of er bij deze groep een zeer specifieke veranderlijkheid bestaat in de factor e , met name of de reacties $e = -$ en $e = 0$ op de door Szondi en Susan Deri veronderstelde wijze corresponderen met de fase, waarin de patiënt verkeert.
3. De meeste vectorreacties, die Szondi in de epileptische syndromatiek vermeldt, zijn juist die welke bij „normalen” ook zeer veel voorkomen. Van de zogenaamde „alledaagse” reacties ontbreken slechts $Sch = - -$ (het „Drill-Ich”) en $P = + -$ (het „Abel-beeld”) in de opsomming. De vermelde S-vectorreacties zijn juist de meest voorkomende (naast $S = + -$, die niet in de syndromatiek van de epilepsie is opgenomen) en dit geldt in even sterke mate voor de C-vectorreacties: de vier vermelde reacties komen bij „normalen” tezamen vaker voor dan de 12 overige C-vectorreacties tezamen. Ook de P-vectorreacties $P = - 0$ en $P = - -$ zijn bij „normalen” zeer frequent. Slechts de Sch-vectorreacties van het epileptische syndroom zijn schaarser bij „normalen”, vooral de reactie $Sch = \pm \pm$.
Hieruit volgt dat men ook zeer voorzichtig moet zijn met het funderen van de diagnose „epilepsie” op vectorreacties.
4. Bijzondere „ladingen”: de vermelde karakteristieke quantumspanningen en vooral de „volledig open reactie in de factor e ” komen voor toetsing in aanmerking.

Tezamenfattend kunnen wij zeggen, dat het epileptisch syndroom bruikbaar zal blijken, wanneer wij bij epileptici vinden :

1. Profielen geheel of vrijwel geheel bestaande uit factor- en vectorreacties van Szondi's epileptische syndroom. (Het voorkomen van één of enkele der afzonderlijke tekens zegt in het geheel niets, want men kan ze in het profiel van elke „normale” pp. vinden).

2. De karakteristieke veranderlijkheid in de factor e, zoals Szondi die leert.
3. Vele van de karakteristieke quantumspanningen, en „volledig open reacties” in de factor e.

III. Experimenteel onderzoek van het epileptische syndroom

A) *Beschrijving van onze proefgroep als geheel*

Bij tien vrouwelijke epileptici, verpleegd in de psychiatrische inrichting, hebben wij elk zes Szondi-profielen afgenomen.

Deze groep is slechts klein. Het was echter niet onze bedoeling een uitgebreid cijfermateriaal te verzamelen om op grond hiervan b.v. meer betrouwbare frequentiepercentages te geven, doch slechts om de praktische waarde van het epileptische syndroom van Szondi te toetsen.

Voor de praktijk heeft het epileptische Szondi-syndroom pas diagnostische waarde, wanneer het mogelijk is in de meerderheid van de gevallen bij *individuele* patiënten de juiste diagnose epilepsie te stellen op grond van dit syndroom.

Wij hebben met zorg tien zeer duidelijke gevallen van epilepsie gekozen, en mogen nu stellen dat bij elk van deze tien (of toch hoogstens met een enkele toevallige uitzondering) het syndroom te vinden moet zijn, wil het praktisch bruikbaar zijn. In de praktijk zal men immers de test juist willen gebruiken, wanneer het geval niet zo duidelijk ligt. Men kan moeilijk veronderstellen dat dit succes zal hebben, wanneer niet tenminste de zeer duidelijke gevallen van epilepsie het testsyndroom leveren.

De beperking tot een kleine groep bood verschillende voordelen :

1. De groep kon homogeen worden: alle patiënten zijn vrouwen, bij wie absences en insulten voorkomen; bij allen was de diagnose door het E.E.G. bevestigd. De klinische diagnose epilepsie was bij allen onaanvechtbaar.
2. De omstandigheden konden voor alle patiënten gelijk worden gehouden: allen werden op dezelfde zes achtereenvolgende dagen door dezelfde proefleider getest.

3. Het was mogelijk de proefpersonen goed te observeren, nauwkeurig na te gaan of insulten, absences e.a. epileptische symptomen optraden.

Alle patiënten ontvingen medicamenten. Tijdens het onderzoek werden de doses iets verminderd. Onderstaand overzicht bevat behalve de leeftijden van de patiënten ook de doses der medicamenten. (Hierin betekent „l”: 70 mg luminal, „d”: 100 mg diphantoïne).

Pat.	Leeft.	Medicamenten		Minder
		Normaal	Tijdens onderzoek	
E 1	16 jr	4 l.	3 l.	1 l.
E 2	29 jr	6 l.	5 l.	1 l.
E 3	42 jr	6 l.	5 l.	1 l.
E 4	40 jr	3 l.	2 l.	1 l.
E 5	31 jr	3 l.	2 l.	1 l.
		3 d.	3 d.	—
E 6	40 jr	6 l.	5 l.	1 l.
		1 d.	1 d.	—
E 7	29 jr	6 l.	5 l.	1 l.
E 8	57 jr	3 l.	2 l.	1 l.
E 9	26 jr	4 l.	3 l.	1 l.
E 10	30 jr	6 l.	5 l.	1 l.

Susan Deri acht bij onderzoeken van epileptici met de Szondi-test de graad van deterioratie van veel belang¹¹²). In dit verband kan worden opgemerkt, dat er onder onze proefpersonen geen beslist zwakzinnigen of dementen waren.

De keuzen mogen „even betrouwbaar” (of: „even onbetrouwbaar”) worden geacht als bij de gemiddelde normale pp. Lokaal bepaalde keuzen, zoals wij die bij onze schizophrene proefpersonen constateerden, kwamen niet voor. De opnamen verliepen vlot; bijzondere storingen deden zich niet voor.

¹¹²) cf. Artikel van Susan Deri in „Progress in Clinical Psych.”, Vol. I (section I), p. 229.

B) De bevindingen bij de individuele proefpersonen

Pp. E1.

Szondigram :

Profiel	S h s		P e hy		Sch k p		C d m	
1955								
I (23/5)	+!	+	—	±	+	—	0	—
II (24/5)	+	+	—	0	0	—	+	—
III (25/5)	+	+!	0	—	—	±	—	+
IV (26/5)	0	+!	—	±	0	±!	0	—
V (27/5)	+	+!	—!	—	0	±	0	0
VI (28/5)	+	+	0	±	0	—	+	—

Gemiddeld veranderingscijfer, volgens de methode van G.B. berekend, voor de factor e, bij vergelijking van opeenvolgende profielen (1—2, 2—3, 3—4, 4—5, 5—6): 3,4.

De reacties $e=0$ waren niet „volkomen open”.

Observaties :

Gedurende de onderzoeken geen grand mal of absences.

26/5 : Met tussenpozen prikkelbaar en opstandig.

27/5 : Agressief, handtastelijk en prikkelbaar. Tijdelijk gesepareerd. Daarna rustig geworden.

Verificatie :

„Moordenaars E” komt meermalen voor.

In de S-vector: $S=++$. Op zichzelf nietszeggend, want dit is bij „normalen” de meest voorkomende S-reactie. De quantumspanningen in de factor s zouden enige diagnostische waarde kunnen geven.

In de factor e inderdaad afwisseling van $e=0$ en $e=-$. Eén maal $e=-$ met quantumspanning, vlak vóór een „ontlading”. In de C-vector $m=-$, echter zonder quantumspanning. In de Sch-vector éénmaal $Sch=-\pm$, twee maal $Sch=0-$.

In de factor hy slechts twee van de zes maal $hy=-$, ofschoon deze reactie (die karakteristiek heet voor epilepsie) bij normalen al in ongeveer 50 % van de gevallen wordt gevonden. Bovendien geen quantumspanning in $hy=-$.

Conclusie :

Vele „tekens” van het epileptisch syndroom zijn inderdaad aanwezig, andere ontbreken echter. Bij blinddiagnose zou zeker aanzienlijke twijfel blijven bestaan, in de eerste plaats op grond van de factor hy.

*Pp. E2.**Szondigram :*

Profiel	S h s	P e hy	Sch k p	C d m
1955				
I (23/5)	+ 0	0 +	$\pm$ —!	+ —!
II (24/5)	+ +	0 +!!!	—! —!	0 —
III (25/5)	0 +	— +!	— —!	+! —
IV (26/5)	0 +	— +!	— —!	+ —
V (27/5)	+ +	—! +	— 0	+ —
VI (28/5)	0 —	0 +!	— —	$\pm$ —

Gemiddeld veranderlijkheidscijfer, berekend volgens de methode G.B., in de factor e, bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 2,1.

Geen der reacties $e=0$ was „volkomen open”.

Observaties :

23/5: Na 16 uur zeer prikkelbaar (smijt met deuren).

24/5: Gevochten met andere patienten.

25/5: Prikkelbaar en opstandig.

26/5: Erg prikkelbaar. Om 10.30 uur absence. (Eerstvolgende profiel-opname was 27/5, om ca 9.30 uur).

Verificatie :

„Moordenaars-E” in alle profielen aanwezig, soms met „ventiel in e” ($e=0$). De reacties in de S-vector zeggen niets voor de diagnose epilepsie.

In de factor e wel de reacties $e=-$ en $e=0$, maar niet de te verwachten ontlading in profiel V, na de absence. Bovendien naast de reacties in de factor e geen $hy=-$, maar voortdurend $hy=+$ en nog wel met veel quantumspanning, wat tezamen „de Kaïn” levert.

Dit stemt weliswaar overeen met de agressie, die bij de observaties bleek, maar niet met de syndromatiek van de epilepsie.

In de Sch-vector slechts één epileptische reactie (prof. I).

Overwegend het normale „Dril-Ik”, echter met quantumspanningen.

In de C-vector wel reacties ($C=+-$), die in de epileptische syndromatiek voorkomen, doch zoals wij eerder uiteenzetten hebben deze voor de diagnose slechts waarde als de gehele profielen epileptisch zijn, omdat $C=+-$ ook bij „normalen” een heel gewone reactie is.

Geen opmerkelijke veranderlijkheid in de factor e, geen volkomen open reacties in de factor e.

Conclusie :

In dit szondigram vindt men niet meer aanwijzingen voor de

diagnose „epilepsie” dan men ook in „normale” profielen kan verwachten. Bovendien geen $e = 0$ na de absence.

Daarentegen is het „antisociale syndroom” van Susan Deri¹¹³⁾ duidelijk aanwezig (versterkt door de reactie $hy = +!!!$ en de quantumspanningen in „het Dril-Ik”¹¹⁴⁾). Tezamen met de „Moordenaars-E” zou dit bij blind-analyse moeten leiden tot de diagnose: criminaliteit met kans op moord, in het bijzonder roofmoord ($k = -1$, wisselende d).

De diagnose „epilepsie” zou in geen geval gesteld kunnen worden.

Pp. E3.

Szondigram :

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+!	+	—	—	0	+	—	0
II (24/5)	+!	+!	0	—	—	+	—	—
III (25/5)	+	+!!	—	—!	0	0	—	+
IV (26/5)	+!!	+	0	—!	—	+	—	—
V (27/5)	+!	+	0	—	—	+	—!	0
VI (28/5)	+!!	+	±	—	—!	+	0	—

Gemiddeld veranderingscijfer bij vergelijking van opeenvolgende profielen, in de factor e , berekend volgens G.B.: 1,8.

Geen der nulreacties $e = 0$ was „volkomen open”.

Observaties :

23/5: De gehele dag huilbuien en scheldpartijen.

24/5: Met tussenpozen schelden en ruzie maken.

25/5: Om 7.25 uur insult. (Eerstvolgende testopname was opn. III, 2½ uur ná het insult).

28/5: Om 6 uur absence. (Eerstvolgende testopname was opn. VI, ongeveer 4 uur na de absence).

Verificatie :

Moordenaars-E in de vorm met $p = -$ niet aanwezig, wel met $k = -$ en $e = 0$.

In de S-vector positieve reacties met karakteristieke quantumspanningen. In de P-vector de karakteristieke afwisseling van $e = 0$ $hy = -$ en $e = -$ $hy = -$. Bovendien twee maal $hy = -$ met quantumspanning. Echter: één

¹¹³⁾ cf. „Introd. to the Sz.-Test, p. 123.

¹¹⁴⁾ ib., p. 229 sq.

$e=0$ na het insult of na de absence, géén „volkomen open e “, géén grote veranderlijkheid in de factor e .

De Sch-vector is weinig epileptisch. Alleen de reactie $k=0$ $p=0$ (het „Schemer-Ik“) is karakteristiek. De C-vector is evenmin typisch epileptisch.

Conclusie :

Hier kan blinddiagnose wel tot de conclusie epilepsie leiden, op grond van de S-vector en de P-vector, terwijl de C- en Sch-vectoren deze diagnose niet beslist tegenspreken. Het veronderstelde verband tussen epileptische ontlading en de reactie $e=0$ ontbreekt echter.

Pp. E4.

Szondigram :

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+!	—	—	+	0	—	+	—
II (24/5)	+	—	—	+	0	$\pm$	+	—
III (25/5)	+!	0	0	+!	—	+	$\pm$	—
IV (26/5)	+!	—	0	+	—	+	+	—!
V (27/5)	+	—	—	$\pm$	0	$\pm$	+	—
VI (28/5)	+	0	—	+	—	$\pm$	+	—

Gemiddeld veranderingscijfer in de factor e , berekend volgens de methode G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 1,0.

Geen der reacties $e=0$ was „volkomen open“.

Observaties :

Tijdens de onderzoeksperiode geen opvallende epileptische symptomen.

27/5: Af en toe vloeken en schelden.

Verificatie :

Geringe veranderlijkheid in de factor e . Wel reacties $e=0$ en $e=—$ in deze factor, maar daarnaast geen $hy=—$ doch $hy=+$. In de S-vector $s=—$ i.p.v. $s=+$. In de Sch-vector eenmaal $k=—$ $p=\pm$, voor de rest niet typisch epileptisch, eerder paranoïd (wisselende p , $k=0$ $p=—$, $k=0$ $p=\pm$). In de C-vector wel reacties uit het epileptische syndroom, die voor de diagnose echter op zichzelf niets zeggen, omdat zij ook bij normalen zeer veel voorkomen.

Conclusie :

Als geheel maakt het szondigram geen epileptische indruk. Bij blinddiagnose zou deze diagnose zeker niet gesteld mogen worden.

*Pp. E5.**Szondigram :*

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	—	±	—	—	+	+	+
II (24/5)	0	+!	—!	±	—	+	0	0
III (25/5)	+	±	±	—	—	0	0	+
IV (26/5)	±	+	+	—	—!	+	0	+
V (27/5)	0	+	±	+	—!	—	0	±
VI (28/5)	+	+!	+	—	—	—	0	—

Gemiddeld veranderingscijfer in de factor e, berekend volgens G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 4,3.

Observaties :

24/5 : Om 7.10 uur licht insult. (Eerstvolgende testopname was profiel II, op dezelfde dag om ca. 15.30 uur opgenomen).

26/5 : Om 7.30 uur absence. (Eerstvolgende testopname was profiel IV, ongeveer twee uur na de absence).

Na de absence prikkelbaar en nerveus.

Zelfde dag om 10.25 weer een absence. (Eerstvolgende testopname was profiel V op 27/5).

Verificatie :

Ofschoon de veranderlijkheid in de factor e bij deze pat. groot was, ontbreken juist hier de karakteristieke epileptische reacties. De enige $e = -$ reactie (met quantumspanning) kwam voor op de dag dat pat. een licht insult had gehad, dus in strijd met de theorie. De reacties in de overige vectoren zijn geenszins typisch epileptisch.

Het verband tussen epileptische ontlading en de reactie $e = 0$ ontbreekt ook hier weer volkomen.

Conclusie :

Bij blinddiagnose zou men epilepsie beslist moeten uitsluiten. Op grond van Szondi's syndromatiek zou men kunnen denken aan angsthysterie of hypochondrie.

Pp E6.*Szondigram :*

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	+	—	0	—	0	—	+
II (24/5)	—	0	+	0	±	—	+	+
III (25/5)	±	+	+	—	—	±	0	+
IV (26/5)	±	0	—	±	0	—	0	+
V (27/5)	0	±	±	—	0	—	0	+!
VI (28/5)	0	+	+	0	—	—	±	+!

Gemiddeld veranderingscijfer in de factor e, berekend volgens G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 4,2.

Observaties :

Pat. maakte een onaangename indruk. Onhebbelijk, hypomaan, een soort sluwheid. Had iets van de intrigante.

23/5 : Om 10.30 uur insult. (Eerstvolgende testopname op 24/5).

24/5 : Ruzie met iedereen. Sloeg andere patiënten. Liet zich op de grond vallen. Geen insult.

25/5 : Gehele dag erg prikkelbaar.

Verificatie :

„Moordenaars-E” ontbreekt geheel.

Veranderlijkheid in de factor e is groot, maar helemaal niet typisch epileptisch: de ontladingsreactie $e = 0$ ontbreekt geheel.

In de S-vector „on-epileptische” reacties. Omdat de S-vectorreacties, die syndromatisch heten voor de epilepsie, juist die S-reacties zijn welke bij „normalen” overheersen, zou men kunnen zeggen, dat „de S-vector bij pp. minder epileptisch is dan normaal”!

Alleen de Sch-vector doet aan de Szondi-syndromatiek van de epilepsie denken.

Conclusie :

Bij blinddiagnose zou men „epilepsie” beslist moeten uitsluiten. Het szondigram doet eerder denken aan de testsyndromatiek van de fobie, ofschoon ook niet zeer overtuigend.

Pp. E7.

Szondigram :

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	+	—	0	—	+	+	—!
II (24/5)	+!	+!!	—	—	0	—	0	—
III (25/5)	+!	+	+	—!	0	—	0	—!
IV (26/5)	+!!	+!	0	—	+	—	—	—
V (27/5)	+!	+!	—!	—	0	0	0	—
VI (28/5)	+!!	+	0	—!	+	—	0	±

Gemiddeld veranderingscijfer in de factor e, berekend volgens G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 4,7.

Geen „volkomen open” nulreacties in factor e.

Observaties :

25/5 : Om 1.45 uur insult. 100 mg luminal injectie. Om 10.05 uur weer insult. (Eerstvolgende profielopname zelfde dag om 11.15 uur, dat was onmiddellijk toen pat. voldoende uit haar coma was ontwaakt om de test te kunnen doen).

Om 23.30 uur weer insult. (Eerstvolgende testopname de volgende dag).

26/5 : Erg suf. Met tussenpozen prikkelbaar.

Verificatie :

„Moordenaars-E” in profiel I duidelijk aanwezig.

S-vector: positieve reacties met veel quantumspanningen passen in de diagnose epilepsie.

P-vector: Grote veranderlijkheid in de factor e, met reacties $e=0$ en $e=-$ (één maal met quantumspanning). In de factor hy overwegend $hy=-$, twee maal met quantumspanning.

De reactie $e=0$ verschijnt echter niet op de karakteristieke momenten.

Indien ooit in ons materiaal een pat. deze reactie had moeten geven, dan was het wel deze pat. in opname III, toen zij nog maar juist voldoende uit haar coma was ontwaakt om de test te kunnen doen.

Sch-vector: Zou epileptisch zijn, wanneer niet twee maal de reactie $k=+$ verscheen. Doet nu eerder aan paranoïde schizofrenie denken (te meer omdat vectorreacties $+ -$ en $0 -$ ook in de andere vectoren, behalve de S-vector, verschijnen).

C-vector: Overwegend $m=-$. Zou wel epileptisch kunnen zijn, maar doet nog veel sterker aan manie denken. (Ook de S-vector zou uitstekend in de diagnose „manie” passen, de P-vector eveneens, doch de Sch-vector minder goed).

Conclusie :

Bij blinddiagnose zou de diagnose epilepsie als mogelijkheid genoemd kunnen worden. Paranoïde schizofrenie en manie echter niet minder. (Op grond van de „Triebinnäus“ zou men tot manie moeten besluiten).

Het veronderstelde verband tussen epileptische symptomen en reactie $e = 0$ ontbreekt ook hier weer, en dit is wel bijzonder veelzeggend. *Het feit dat zelfs in dit szondigram geen „volkomen open“ reacties in de factor e verschijnen, is een sterk argument, dat dit criterium voor de diagnose epilepsie waardeloos is.*

*Pp. E8.**Szondigram :*

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	—	+	—	—	0	+	0
II (24/5)	+	!!	+	—	—	—	0	—
III (25/5)	+	—	+	—	—	0	+	+
IV (26/5)	+	+	0	—	0	—	+	±
V (27/5)	+	+	0	—	+	—	0	+
VI (28/5)	+	!	0	—	—	—	0	+

Veranderingscijfer in de factor e, berekend volgens G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen, gemiddeld: 1,2.

De reacties $e = 0$ waren niet „volkomen open“.

Observaties :

Gedurende de onderzoeksperiode geen opvallende epileptische symptomen.

Verificatie :

„Moordenaars-E“ ontbreekt.

In de factor e geringe veranderlijkheid. Wel drie maal $e = 0$, doch geen $e = -$ maar juist $e = +$.

Naast $s = +$ ook $s = -$. Slechts één maal $m = -$. Ook de Sch-vector is niet epileptisch.

Conclusie :

Bij blinddiagnose zou men moeten vaststellen, dat deze pat. in ieder geval géén epileptica kon zijn.

*Pp. E 9.**Szondigram :*

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	—	+	0	—	—	+	+
II (24/5)	+	0	+	—	—	—	0	+
III (25/5)	+	—	±	0	—	—	0	+!
IV (26/5)	±	—	+	0	—	—	+	+!
V (27/5)	+	—	+	0	—	—	0	+!
VI (28/5)	+	—	+	0	—	—	—	+!

Gemiddeld veranderingscijfer in de factor e, berekend volgens de methode van G.B., bij vergelijking van opeenvolgende prof.: 0,6

Observaties :

23/5 : Sloeg andere pat. (E3). Gesepareerd.

24/5 : Ruzie met verschillende patiënten.

25/5 : Nog steeds ruzie met andere patiënten. Erg prikkelbaar.

26/5 : Erg druk en beweeglijk. Om 14 uur absence. (Eerstvolgende testopname de volgende dag). Na de absence opstandig; huilbuien.

27/5 : Om 8.10 uur en 9.25 uur absences. (Eerstvolgende testopname dezelfde dag om ca. 10 uur, dus zeer korte tijd na de absences).

Ruzie met andere patienten. Druk en beweeglijk.

Om 15 uur absence. (Eerstvolgende testopname de volgende dag).

Verificatie :

Zeer geringe veranderlijkheid in de factor e. Geen enkele maal $e=0$ of $e=-$. Geen „Moordenaars-E”. Vijf maal de „Abel”-reactie, ofschoon pat. permanent ruzie maakte !

Geen enkele maal $s=+$, geen $m=-$. Slechts één maal $hy=-$. In de Sch-vector voortdurend de „alledaagse” reactie $k=-$ $p=-$, echter met veel quantumspanning.

Veel phobische reacties, met uitzondering van de Sch-vector.

Conclusie :

Op grond van het szondigram van deze duidelijk epileptische patiënte, zou men moeten concluderen dat epilepsie beslist is uitgesloten.

Zou men de „Kwalitatieve Analyse” hanteren, dan zou men, in flagrante strijd met de werkelijkheid, moeten aannemen, dat pp. een goedaardige ($e=+$, $d=0$ $m=+$), alledaagse ($h=+$,

Sch = —, C = 0 +), zeer vrouwelijke (h = + s = —) persoon is, met enige neiging tot sublimering (h = + s = — e = +, C-vector) van de driftbehoeften, phobische trekken (P-vector) en sterke angst het geliefde object te verliezen (m = +!). Men zou hieraan moeten toevoegen, dat plotselinge antisociale reacties een latente mogelijkheid vormen (op grond van de quantumspanningen in de Sch-vector), maar dat is dan ook de enige trek van het szondigram die in de richting van de werkelijkheid wijst!

Pp. E10.

Szondigram :

Profiel	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I (23/5)	+	—	+	0	0	—	+	—!!
II (24/5)	+	0	+	±	—	—!	±	—
III (25/5)	+	0	+	+	—	—!	+	—
IV (26/5)	+	0	+	+	±	—	±	—
V (27/5)	+	!	±	+	+	—!	0	—
VI (28/5)	+	!	+	+	0	—!	+	—!!

Gemiddelde veranderlijkheid van de factor e, berekend volgens G.B., bij vergelijking van opeenvolgende profielen: 1,6.

Observaties :

23/5 : Opstandig (schelden).

28/5 : Om 6 uur absence. Om 8.45 uur insult. (Eerstvolgende testopname om ca. 10 uur, dus kort na het insult).

Verificatie :

P-vector in het geheel niet epileptisch: geringe veranderlijkheid in e, geen e = —, geen e = 0, geen hy = —. In de overige vectoren wel enige reacties, die in het epileptische syndroom voorkomen, maar dit zijn dan voornamelijk „alledaagse” reacties (h = + s = 0, d = + m = —).

Conclusie :

De P-vector, die voor de diagnose „epilepsie” het belangrijkste is, pleit sterk tegen epilepsie. *Bij blinddiagnose zou epilepsie dan ook uitgesloten moeten worden geacht.*

C) De bevindingen bij de groep als geheel

Omdat onze proefgroep slechts uit tien personen bestond, kunnen wij uit de verzamelde gegevens geen frequentiepercentages samenstellen, die beschouwd mogen worden als geldend voor epilepsie in het algemeen. Wel mogen wij verwachten, dat de verschillende kenmerken van het syndroom bij deze groep, bestaande uit tien evident epileptische patiënten, in aanzienlijk grotere mate zullen voorkomen dan bij een „normale” proefgroep. Om te onderzoeken of dit inderdaad het geval is, vergelijken wij de frequentiecijfers van de epileptische reacties welke wij bij de epileptische proefgroep vonden met de frequentiecijfers van deze reacties bij onze proefgroepen van verpleegsters en verplegers.

Wij zien dan het volgende :

1. In de *P*-vector, voor de diagnosestelling bij epilepsie de belangrijkste vector :

a) Beweeglijkheid van de factor *e* :

Het veranderingscijfer voor de factor *e*, berekend volgens de methode van G.B., bedraagt bij vergelijking van het eerste met het tweede profiel bij onze epileptici gemiddeld: 2,05; bij de verpleegsters en verplegers (alleen berekend voor de groepen, waarbij er een tijdsinterval van een dag lag tussen opn. 1 en opn. 2) gemiddeld: 2,24.

Bij vergelijking van opn. 2 met opn. 3 vinden wij in de factor *e* bij de epileptici een gemiddeld veranderingscijfer van 2,65, bij de verpleegsters en verplegers: 2,33.

Gemiddelde voor beide vergelijkingen bij de epileptici: 2,35, bij de verpleegsters en verplegers: 2,28. De veranderlijkheid van de factor *e* verschilt dus niet bij onze normale proefgroepen en de epileptici.

b) Reacties in de factor *e* :

Kenmerkend voor epilepsie zouden zijn: $e = 0$ en $e = \text{—}$.

Gevonden frequentiecijfers :

$e = 0$:	epileptici: 25 %	verpl.: 30 %
$e = \text{—}$:	epileptici: 32 %	verpl.: 33 %

De reacties in de factor e waren dus bij onze verpleegsters en verplegers nog een fractie „epileptischer” dan bij de epileptici!

c) Reacties in de factor h_y :

Kenmerkend voor epilepsie zou $h_y = -$ zijn. Wij vonden deze reactie in 43 % van de profielen der epileptici. Bij de verpleegsters en verplegers eveneens in 43 % van de profielen.

d) Vectorreacties:

Kenmerkend voor epilepsie zouden zijn: $e = -$ $h_y = -$ en $e = 0$ $h_y = -$. De eerste reactie vonden wij in onze epileptische proefgroep 5 maal (8 %), de tweede 9 maal (15 %). Frequentie bij de normale proefgroep: 14 %, resp. 15 %.

e) Bijzondere ladingen:

Bij de epileptici vonden wij vier maal de reactie $e = -$ met quantumspanning, bij de verpleegsters en verplegers, in een materiaal dat vier maal zo onvangrijk was, eveneens vier maal.

Relatief vonden wij de geladen negatieve reactie bij de epileptici dus inderdaad vaker, maar het absolute cijfer is veel te gering dan dat dit kenmerk voor de praktische diagnostiek enige betekenis zou kunnen hebben.

Bovendien staat er tegenover dat wij de volkomen open $e = 0$ reactie, die volgens Susan Deri typisch is voor epileptische symptomen, bij de epileptische proefgroep in het geheel niet vonden, bij de normale proefgroepen daarentegen tien maal.

In de factor h_y vonden wij bij de normale groepen 13 maal een negatieve reactie met quantumspanning, bij de epileptische proefgroep 7 maal.

2. In de *Sch-vector*:

- a) Factorreacties hebben als syndroomreacties voor de praktijk geen diagnostische waarde, zoals wij uitvoerig uiteenzetten, omdat de „epileptische reacties” $k = -$ en

$p = -$, die wij elk inderdaad in bijna 60 % van de profielen van de epileptische proefgroep vonden, ook bij „normalen” de overheersende reacties zijn.

b) Vectorreacties :

Het „Schemer-Ik”, $k = 0$ $p = 0$, vonden wij bij de epileptici slechts twee maal in 60 profielen, bij de normale proefgroepen 7 maal in 240 profielen.

De reactie $k = 0$ $p = -$ resp. 10 en 22 maal.

De reactie $k = \pm$ $p = -$ resp. 3 en 7 maal.

De reactie $k = -$ $p = \pm$ resp. 3 en 11 maal.

De reactie $k = \pm$ $p = \pm$ resp. 0 en 1 maal.

De frequenties van al deze zgn. „epileptische” reacties zinken in het niet bij die van het „alledaagse” „Drill-Ich”: dit vonden wij bij de epileptici 17 maal, dus veel meer dan enige andere Sch-vectorreactie.

c) Quantumspanningen in de factor p :

Een negatieve reactie in de factor p met quantumspanning vonden wij bij de epileptici 13 maal, bij de normale proefgroepen 16 maal. Relatief kwam dit verschijnsel in de szondigrammen der epileptici dus inderdaad vaker voor, maar de diagnostische betekenis van dit feit op zichzelf is niet groot, o.a. omdat $p = -$! b.v. ook een „typisch paranoïde” quantumspanning is.

3. In de *S-vector* :

a) De factorreacties $h = +$ en $s = +$ waren bij de epileptische proefgroep inderdaad relatief frequenter dan bij de normale proefgroepen. Omdat dit echter „alledaagse” reacties zijn, die in het merendeel van de szondigrammen van „normalen” voorkomen, hebben zij geen practische diagnostische waarde.

b) Voor de vectorreactie $S = + +$ geldt hetzelfde.

c) Quantumspanningen :

$h = +$ met quantumspanning vonden wij bij de epileptici 19 maal, $s = +$ met quantumspanning 10 maal. Bij de

verpleegsters en verplegers, resp. 57 maal en 18 maal. Ook hiervan is dus de praktische diagnostische waarde zeer gering.

4. In de C-vector:

- a) De reactie $d = 0$ vonden wij in 40 % van de profielen der normale proefgroepen en in 41 % van de profielen van de epileptische proefgroep.
- b) De reactie $m = -$ vonden wij bij de epileptici in 32 van de 60 profielen, d.i. 53 %, en inderdaad aanmerkelijk meer dan bij „normalen” gemiddeld het geval is. Toch vonden wij de reactie nog altijd in 55 profielen van verpleegsters en verplegers, d.i. 23 %.
Voor de diagnose van individuele gevallen is dit kenmerk dus toch pas van waarde, indien het tezamen met andere „karakteristieke” reacties voorkomt.
- c) De „epileptische” vectorreacties zijn, zoals wij reeds zagen, juist die welke ook bij „normalen” het meest voorkomen en dus voor de praktische diagnostiek bij voorbaat weinig waard. De reacties $d = 0$ $m = -$ en $d = +$ $m = -$, dus die met een negatieve reactie in m , vonden wij bij de epileptici relatief vaker dan bij de verpleegsters en verplegers (17 % resp. 25 % tegenover 8 % resp. 9 %), de reacties $d = 0$ $m = +$ en $d = -$ $m = +$ echter bij de laatste vaker (17 % resp. 7 %, tegenover 22 % resp. 14 %).
- d) Quantumspanning in de negatieve m :
Bij de epileptici zes maal, bij de normale groep zeven maal, dus bij de epileptici relatief meer frequent.

5. De „Mörder-E”:

Het zgn. Moordenaarssyndroom in zijn verschillende vormen ($e = -$ $k = -$ $m = -$, $e = -$ $p = -$ $m = -$, $e = -$ $k = -$ $p = -$ $m = -$, en varianten met $e = 0$) vonden wij in vele epileptische profielen.
Opgemerkt zij echter dat dit volgens Szondi's syndro-

matiek niet in eerste instantie een epileptisch doch een crimineel kenmerk is. Het veelvuldig voorkomen van dit syndroom in szondigrammen van epileptici zou slechts betekenen, dat vele epileptici „moordenaars-neigingen” hebben, die dan dikwijls via het „ventiel e ” ($e = 0$) zouden worden ontladen.

Bovendien vonden wij het syndroom ook bij de normale proefgroepen veelvuldig: 21 maal met $e = -$ en eveneens 21 maal met $e = 0$.

IV. Samenvatting en conclusies van onze onderzoeken bij epileptici

Wij hebben 10 evident epileptische patiënten met de test onderzocht. Bij individuele beschouwing der tien verkregen szondigrammen bleek dat slechts een drietal van hen bij blinddiagnose met enige waarschijnlijkheid als epileptici gediagnosticeerd zouden kunnen worden (E 1, E 3 en E 7). De mogelijkheid van andere diagnosen bleef echter ook hier nog bestaan. Van de overige gevallen waren de meeste niet „meer” (sommige evident „minder”) epileptisch volgens Szondi's syndromatiek dan de gemiddelde „normale” pp.

Zou men op grond van de op p. 89 aangehaalde uitspraak van Susan Deri het al dan niet volkomen „open” zijn van de reactie $e = 0$ als criterium voor epilepsie nemen, dan zou geen der door ons onderzochte patiënten als epileptica gediagnosticeerd kunnen worden. Ook de veranderlijkheid van de factor e bleek geen bruikbaar criterium.

Voorts wordt de bewering dat klinische epileptische symptomen (insulten, absences) in de test verschijnen in de vorm van $e = 0$ door ons materiaal zeer beslist weerlegd. We vonden geen enkel verband tussen klinisch symptoom en de reactie in de factor e . Dit is van bijzonder belang, omdat juist het feit dat epileptici vóór de aanval anders zouden reageren op de test dan ná de aanval (speciaal op de foto's van de factor e) steeds weer als argument ter verdediging van de Szondi-test wordt genoemd. Ook bij het vergelijken van de frequentiecijfers van de reacties uit het epileptische syndroom bij epileptici met die van een

normale proefgroep (verpleegsters en verplegers) vonden wij geen verschillen, die voor de praktische diagnostiek van betekenis zouden kunnen zijn. Slechts in de reactie op de factor m was het verschil tussen de normale proefgroep en de epileptische proefgroep aanzienlijk: de eerste gaf in minder dan een kwart van de profielen $m = -$, de tweede in meer dan de helft. Voor de praktijk biedt dit enkele kenmerk uiteraard te weinig houvast, temeer nog omdat $m = -$ „karakteristiek” heet voor vele andere pathologische groepen, b.v. paranoïden en manici.

De conclusie moet dus zijn, dat de syndromatiek, die de literatuur voor de epilepsie vermeldt, in enkele gevallen wel enige aanwijzingen voor de diagnose epilepsie geeft, maar dit in de regel niet doet. Daar niet objectief te voorspellen is in welke gevallen de diagnose „kloppen” zal, moet men uiteindelijk besluiten dat de test voor het stellen van de diagnose „epilepsie” in de praktijk niet bruikbaar is.

VIERDE HOOFDSTUK

DE SCHIJNVALIDITEIT VAN DE SZONDI-TEST

I. Inleiding

Het feit, dat vele onderzoekers berichtten in de praktijk successen te hebben geboekt met de Szondi-test was aanleiding voor ons verschillende interpretatiemethoden empirisch te toetsen, ofschoon de basis-hypothesen waarop de test berust langs theoretische weg reeds onjuist waren bevonden.

Nu ook de empirische benadering geen bevestiging van de diagnostische waarde van de Kwalitatieve Analyse en de Syndroomanalyse heeft opgeleverd, rijst de vraag hoe het dan mogelijk is, dat zo velen de praktische bruikbaarheid van de test met klem verdedigen.

Het is nuttig hier nogmaals twee reeds meermalen aangehaalde artikelen te citeren.

Bij Snijders vinden wij, na de uiteenzetting van zijn theoretische bezwaren tegen de Komplementmethode:

„Daarbij komt dan nog een ernstig praktisch bezwaar: door de drie elkaar aanvullende testprofielen is er bij de interpretatie nog weer een nieuwe ontwikkelingsmogelijkheid bijgekomen, zodat de uitspraken nog minder verifieerbaar geworden zijn.“¹¹⁶⁾

Wiegersma schrijft aan het slot van zijn artikel:

„In de praktijk is het zo, dat de interpretatie van de driftprofielen voornamelijk berust op de intuïtie van de proefleider. Dit wordt ook wel sterk in de hand gewerkt door de obscure terminologie waarin Szondi zijn opvattingen meedeelt. Nu echter bij analyse blijkt dat de testresultaten ten opzichte van de opvattingen van Szondi een toevalsverdeling vertonen, wordt een andere opvatting over deze werkwijze mogelijk. De testresultaten zijn a.h.w. een polyvalente test, waarin de proefleider een ruime mogelijkheid heeft om zijn, reeds op andere wijze verkregen, opvattingen over de proefpersoon te projecteren. Men kan er daardoor toe komen, aan de testgegevens een waarde toe te kennen,

---

¹¹⁶⁾ Prof. Dr J. Th. Snijders, p. 87.

die zij in werkelijkheid niet bezitten, met name dreigt het gevaar dat men meent allerlei conclusies te kunnen bevestigen door gebruik van de Szondi-test. Daardoor wordt deze test ook tot een gevaarlijk hulpmiddel waarvan men in de psychologische diagnostiek beter afstand kan doen." ¹¹⁸⁾

Het eerste citaat wijst ons reeds in de richting, waarin wij de oplossing van de raadselachtige „validiteit" moeten zoeken, terwijl Wiegersma's verklaring o.i. precies aangeeft waardoor deze tot stand komt.

Wanneer men namelijk interpretaties van eenzelfde testreactie, die op verschillende plaatsen in Szondi's boeken te vinden zijn, naast elkaar zet, blijkt dat zij geenszins steeds met elkaar overeenstemmen. Juist het tegendeel is waar: als aan een reactie op de ene bladzijde pertinent een zeer specifieke betekenis wordt toegekend, is het heel gewoon wanneer men elders een geheel andere verklaring vindt. Wekken Szondi's analyses bij vluchtige kennisname door hun enorme hoeveelheid details de indruk dat de Szonditest een precisie-instrument is, dat met grote zekerheid ingewikkelde onbewuste psychische samenhangen onthult, bij nadere beschouwing blijkt dat men uit een bepaalde testconstellatie niet één zo'n ingewikkelde samenhang kan construeren, maar met even veel recht een geheel andere, mits men bij de interpretatie maar een ander hoofdstuk van Szondi's boeken openslaat.

Hierdoor ontstaan natuurlijk ook vele tegenstrijdigheden, maar voor de aanhanger van de Szondi-leer schept het ook legio uitwijkmogelijkheden: vindt hij met de ene interpretatiemethode niet wat hij wenst te vinden, dan is er altijd wel een andere visie mogelijk, die „onweerlegbaar bewijst dat ..."

In dit hoofdstuk zullen wij een bloemlezing van tegenstrijdigheden en willekeurige beweringen van Szondi en zijn leerlingen geven om hetgeen wij boven verklaarden te staven. Met een volledige opsomming zou een boek te vullen zijn; wij zullen ons dus tot een aantal van de meest merkwaardige moeten beperken.

II. De syndromatiek

Ter illustratie van tegenspraken en willekeurige beweringen in de syndromatiek beschouwen wij twee „Trieberkrankungen".

---

¹¹⁸⁾ S. Wiegersma, p. 124.

A) De diagnose „paranoia” (paranoïd, paranoïde schizofrenie)
bij Szondi

In „Triebpathologie” wordt de paranoïdie zeer uitvoerig uitgewerkt van theoretisch standpunt uit. Volgens Szondi berust paranoïdie op een zeer bijzondere „driftdeling” in de persoonlijkheid: de persoon splitst de vier driften in twee helften volgens de „diagonale Spaltung” en stelt in elke vector het deel + — (of 0 —) op de voorgrond, terwijl de andere helften van de vectoren „op de achtergrond” worden teruggedrongen. Zo vertoont volgens Szondi de paranoïcus de „Vordergänger”:

h	s	e	hy	k	p	d	m
+	—	+	—	0	—	+	—
		(0	—)			(0	—)

Ook de praktische diagnostiek van de paranoia is hierop gebaseerd: het belangrijkste zijn de „Unitendenz” 0— in de Sch-vector (waardoor paranoiden tot de driftklasse Sch_p— behoren) en het „paranoïde Kam-syndroom”. (In het getekende profiel geven de reacties s = — hy = — p = — m = — de vorm van een kam).

Zoekt men elders in Szondi's boeken, dan vindt men nog vele andere gegevens over „paranoïdie”. Het blijkt dat deze dikwijls niet overeenstemmen met zijn zo uitvoerig toegelichte theoretische syndromatiek. Enige voorbeelden:

1. Op blz. 77 van „Exp. Triebdiagnostik” heet de driftklasse Sch_p— (die in „Triebpathologie” op zichzelf reeds vaak voldoende is voor de diagnose „paranoia” of „paranoïde schizofrenie”) de „Klasse der latenten ¹¹⁷⁾ Paranoïden”. Szondi schrijft hier: „Das Paranoïde wird bei ihnen durch Zwangsmechanismen in Latenz ¹¹⁷⁾ gehalten.”
2. „Exp. Triebdiagnostik”, p. 121/122: Hier interpreteert Szondi de profielen van een 21-jarige student. Ofschoon het „Kam-syndroom” afwezig is, (in de P-vector vindt men b.v. e = — hy = +) concludeert Szondi, in hoofdzaak op grond

---

¹¹⁷⁾ Cursivering van ons.

van de Sch-reactie $0 \pm$ tot een „paranoïde, evt. homoseksuele Ik-verandering”. Diagnose: „paranoïde neurose”.

3. In hoofdstuk X van „Exp. Triebdiagnostik” („Übung zur Deutung der Triebformeln”) concludeert Szondi tot paranoïde symptomen, wanneer er manifeste reacties (dat zijn: nul-reacties en ambivalente reacties) in de factor p voorkomen, in het kader van de hypothesen van de Driftlinnaeusmethode consequent, maar strijdig met de officiële syndromatiek van de paranoïdie.

Wanneer men alle diagnoses „paranoïdie”, „paranoïde symptomen” enz. bij Szondi nagaat, komt men tot de ontdekking, dat deze diagnoses, ondanks de uitgebreide syndromatiek, meestal in hoofdzaak op grond van de reacties in de factor p worden gesteld (ofschoon, als dat zo uitkomt, ook de reactie $e = 0$ hy = — al genoeg kan zijn). Hierbij geldt:

1. $p = —$: Deze reactie kan men natuurlijk „paranoïd” noemen, want het is de „officiële” paranoïde reactie in de factor p. Dat bijna 50 % van de „normalen” ook $p = —$ geven schijnt voor Szondi niet belangrijk..
2. $p = +$: Hieruit kan men zonder meer al „grootheidswaan” en „godsdienswaan” halen en dus met Szondi spreken van „inflatieve paranoia”. Op grond van de Komplementmethode kan men echter nog verder gaan en zeggen dat er op de achtergrond een tendenz $p = —$ werkzaam is, die „op de voorgrond” kan dringen en daar „projectieve paranoia” veroorzaken.
3. $p = \pm$ en $p = 0$. Dit zijn „manifeste” reacties. Op grond van de Driftlinnaeusmethode kan men concluderen tot paranoïde driftmanifestaties, paranoïde symptomen.
4. *Wisselende p*: Volledigheidshalve is er ook nog een middel om er paranoia uit te halen, als de reacties in de factor p steeds wisselen: men kan dan bij Susan Deri terecht, voor wie deze wisselingen juist het zekerste teken van pathologische symptomen zijn (i.c.: paranoïde symptomen).

M.a.w.: Er zijn in de factor p, zoals in alle factoren, vier

theoretisch mogelijke reacties: +, —, $\pm$, 0, en deze kunnen alle vier volgens de een of andere methode als paranoïde reacties worden geduid, zodat het „altijd prijs” is: onderzoekt men een paranoïde patiënt, dan zal de Szondi-test de paranoïdie „feilloos” aantonen!

Bij paranoïdie komt de schijn-validiteit bijzonder sterk tot uitdrukking, omdat men deze diagnose in Szondi's voorbeelden zo dikwijls vindt. In principe liggen de zaken voor andere diagnoses echter hetzelfde. Zeer duidelijk blijkt dit ook bij een andere „Trieberkrankung”, waartoe Szondi in zijn boeken opvallend vaak concludeert, namelijk homosexualiteit.

B. De diagnose „Homosexualiteit” bij Szondi

In „Triebpathologie” vindt men uitvoerig Szondi's theorieën over de homosexualiteit uiteengezet. Ook met dit verschijnsel correspondeert een specifieke „driftdeling” en wel een die verwant is aan de paranoïde driftdeling. (Wat overeenstemt met Szondi's visie, aan Freud ontleend, volgens welke paranoïdie en homosexualiteit verwante verschijnselen zijn). Het verschil tussen beide delingen ligt volgens Szondi in de Sch-vector en de C-vector: paranoïden *projecteren hun vrouwelijkheid* ($k=0$ $p=-$), terwijl homoseksuelen *een vrouwelijk ik hebben* ($k=0$ $p=\pm$).¹¹⁸ In de C-vector geven paranoïden volgens Szondi $d=0$ $m=-$ of $d=+$ $m=-$, terwijl homoseksuelen het „biobjectieve” contactbeeld $d=+$ $m=+$ vertonen.

Volgens Szondi mag men alleen mannen, die het vrouwelijk Ik, het biobjectieve contactbeeld en de „driftdoelinversie” in de S-vector ($h=+$ $s=-$) vertonen, als „echte” (passief-vrouwelijke) homoseksuelen beschouwen; andere reacties bij mannen met homoseksueel gedrag zijn het bewijs, dat zij geen echte geïnverteerden doch sadisten zijn. Aldus wordt ook een overwicht van Moll-tendenzen over Dur-tendenzen (verhoudingen 3:1, 4:1, enz.) bij homoseksuele mannen verwacht, overeenkomstig Szondi's opvatting dat zij „alleen maar vrouw” willen zijn.

---

¹¹⁸) Welk „Ik” echter in het bovenaangehaalde geval van de 21-jarige student juist als teken van paranoïdie werd geïnterpreteerd.

Voor homoseksuele vrouwen is de theoretische syndromatiek precies tegenovergesteld ($S = - +$, $P = - +$, $Sch = + 0$ of ± 0), behalve in de C-vector. Bij vrouwen zou men volgens Szondi juist een overwicht van Dur-tendenzen vinden. Tot zo ver de theorie.

Beschouwen wij nu de casuïstiek. Wij doen slechts een greep uit de vele gevallen, waarin Szondi tot homoseksualiteit concludeert :

- 1) *Geval 13-jarige jongen* („Exp. Triebdiagnostik”, p. 244 t/m 246):

Deze jongen leverde geen enkele maal de reactie $S = + -$, noch $Sch = 0 \pm$ en $C = + +$. Over het algemeen geeft hij „alledaagse reacties” ¹¹⁹⁾: $S = + +$, $Sch = - -$, $C = + -$. De verhouding Moll:Dur was: 17:35 = 1:2, dus er was een duidelijk overwicht van de Dur-tendenzen. Volgens de anamnese vertoonde de jongen homoseksuele trekken en ondanks de afwezigheid van het testsyndroom kostte het Szondi niet de minste moeite dit ook in het szondigram te vinden (evenals de „aanleg voor juveniele paranoia, evt. paranoïde schizofrenie”) ... deze keer op grond van de driftformule.

- 2) *Geval „29 jährige Organistin”* („Triebpathologie”, p. 268 t/m 271):

In dit geval ontdekt Szondi het syndroom der „latente passieve homoseksualiteit”, doch dit zijn de reacties $s = -$, $hy = -$, $p = -$ met quantumspanning in $h = +$, Moll-reacties dus: reacties van het syndroom voor homoseksuele mannen.

Dat volgens zijn eigen theorie het vrouwelijke homoseksuele syndroom juist het tegenovergestelde hiervan is, schijnt hij hier te zijn vergeten.

- 3) *Geval „30 jährige Apothekerin”* („Exp. Triebdiagnostik”, p. 59 sq.):

---

¹¹⁹⁾ Terloops zij opgemerkt, dat de syndromatiek van de epilepsie in dit geval duidelijker aanwezig was dan bij de meeste van onze tien, in het vorige hoofdstuk beschreven, epileptische patiënten.

Van het szondigram van deze pp. geeft Szondi een uitvoerige analyse met Driftlinnaeusmethode, waarin vele merkwaardigheden zijn te constateren.

In de eerste plaats is het vreemd dat hij in dit szondigram vijf profielen uit 1939 volkomen gelijkwaardig met vijf profielen uit 1942 (tijdsinterval twee jaar en vier maanden) gebruikt, ofschoon er volgens zijn eigen theorie in de loop van de tijd veranderingen in driftklasse enz. optreden. Strijdig met hetgeen elders wordt beweerd is tevens dat hij tot manische equivalenten besluit op grond van manifeste reacties in de factor m, ofschoon volgens de theorie het kenmerk van manie juist een negatieve (latente dus) reactie in de factor m is.

In het kader van deze beschouwing over de syndromatiek van de homosexualiteit is echter vooral van belang dat Szondi op grond van een geladen negatieve factor s concludeert: „Was ist die Ursache der manischen Symptome? Die Antwort gibt uns der in der abgekürzten Formel alleinstehende Wurzelfaktor, der Faktor s. Das bedeutet, dass hinter der Manie eigentlich das unbefriedigte sadistische Bedürfnis steckt; dieses Bedürfnis kann sich aber im Unbewussten der Patientin auch als der Anspruch: Mann-zu-sein verstecken”.

Deze evt. sadistische „Anspruch Mann-zu-sein” leidt Szondi dus af uit de reactie $s = -!$, die elders als het meest overtuigende bewijs van het tegendeel (masochisme) geldt, terwijl $s = +!$ karakteristiek heet voor sadisme! Op grond van deze behoefte mannelijk te zijn en het homoseksuele syndroom (maar evenals in het vorige geval het syndroom voor homoseksuele *mannen*!) benevens het *vrouwelijk* Ik $Sch = 0 \pm$ en $C = 00$ verklaart Szondi dan, dat pp. een „enorm grossen, unbefriedigten Anspruch, Mann zu sein” heeft en homoseksueel is! Een interessante constructie, maar bij een dergelijke vrijheid in de interpretatie kan men ook concluderen dat het zomer is omdat het sneeuwt!

III. De Driftlinnaeusmethode.

De Driftlinnaeusmethode werd door ons verworpen op grond van de bevinding, dat zelfs als de foto's van de Szondi-test drift-behoeften zouden vertegenwoordigen, dit in geen geval in alle foto's quantitatief gelijkwaardig geschiedt, zodat optellingen van

het soort dat in de Driftlinnaeusmethode de basis van de interpretatie vormt, niet goorloofd kunnen zijn.

In dit hoofdstuk is het op zijn plaats toch ook nog (zij het dan eigenlijk ten overvloede) enige der tegenstrijdigheden te signaleren, die juist bij deze interpretatiemethode in groten getale te vinden zijn.

1. Bij de Driftlinnaeusmethode vergelijkt men, zoals vroeger uiteengezet, de aantallen „manifeste reacties” (uitgedrukt in een cijfer, de „Tendenzspanningsgrad” = T.sp.G.) van de verschillende factoren met elkaar, waarbij de factoren met een geringe T.sp.G. de zgn. „Wortelfactoren” zijn, die de latente, drijvende krachten voorstellen, terwijl de factoren met de hoogste T.sp.G.-en de „Manifeste factoren” zijn, welke de zônes voorstellen, waar ontlading mogelijk is. De factoren worden op grond van deze principes gerangschikt in de zgn. driftformule (zie hoofdstuk I). Tevens worden de T.sp.G.-en van de beide factoren die een vector vormen met elkaar vergeleken. Het verschil tussen de beide factoren is weer uit te drukken in een getal, dat „Tendenzspannings-Differentz” (T.sp.D.) heet. De vier T.sp.D.-en worden ook nog afzonderlijk op het formulier vermeld in volgorde van grootte en heten dan „Latenzproportionen”. Hierbij geldt dat de vector met het grootste T.sp.D. de meest dynamische, evt. de meest „gevaarlijke” is, en wel speciaal de minst manifeste factor binnen deze vector (de factor die van de twee de laagste T.sp.G heeft dus), waarnaar ook de driftklasse wordt genoemd.

Vectoren met een geringe T.sp.D. zijn volgens Szondi „gevaarloos” (speciaal in „Triebpathologie” wordt dit meermaals verklaard) en fungeren als „driftventiel”. De term „driftventiel” wordt echter door Szondi óók gebruikt voor manifeste driftfactoren.

Deze beide begrippen kunnen echter onderling tegenstrijdig zijn, zoals onderstaand getallenvoorbeeld leert.

Factor :	h	s	e	hy	k	p	d	m
T.sp.G.	0	0	0	0	0	0	6	10
	<u> </u>		<u> </u>		<u> </u>		<u> </u>	
T.sp.D.	0		0		0		4	

Volgens de leer van de Tendenzspanningsdifferenzen is in dit voorbeeld de factor d de meest dynamische, de „gevaarlijkste” en de driftklassebepalende, omdat het T.sp.D. in de vector C het grootst is en de factor d binnen deze vector de minst manifeste is.

Volgens de leer van de driftformule moet men echter juist concluderen dat de factor d véél meer manifest is dan de meeste overige factoren. Omdat de tweelingfactor, de factor m , toevallig de hoogste T.sp.G heeft, is de factor d tòch de driftklassebepalende, maar dat neemt niet weg, dat deze factor in de driftformule toch als ontladingsgebied, als „driftventiel” moet worden gezien.

De getallen werden hier wel zeer uitzonderlijk gekozen om onze bedoeling duidelijk te maken, maar het is toch geenszins een geheel theoretische constructie: in de practijk hebben wij meermalen de hier geschetste tegenstrijdigheid ontmoet.

2. Bezien wij voorts nogmaals het begrip Tendenzspannings-differentz. Zoals gezegd geldt een vector met een lage T.sp.D. als gevaarloos, als „driftventiel”. Wij geven hier een szondigram met T.sp.D-en = 0, in verschillende vectoren, die op verschillende wijzen tot stand kwamen :

Profiel :	S		P		Sch		C	
	h	s	e	hy	k	p	d	m
I	0	0	—!!!	+!!!	+	—	0	+
II	0	0	—!!!	+!!!	—	+	0	+
III	0	0	—!!!	+!!!	+	—	—	+
IV	0	0	—!!!	+!!!	—	+	0	+
V	0	0	—!!!	+!!!	+	—	—	+
VI	0	0	—!!!	+!!!	—	+	0	+
VII	0	0	—!!!	+!!!	+	—	—	+
VIII	0	0	—!!!	+!!!	—	+	0	+
IX	0	0	—!!!	+!!!	+	—	0	+
X	0	0	—!!!	+!!!	—	+	0	+
T.sp.G.	10	10	0	0	0	0	7	0
T.sp.D.	<u>0</u>		<u>0</u>		<u>0</u>		<u>7</u>	

Beschouwen wij de vier vectoren van dit szondigram :

S-vector : T.sp.D. = 0. De vector geldt dus als „gevaarloos”, als „driftventiel”. Dit stemt overeen met de indruk die men bij beschouwing der factoren h en s afzonderlijk verkrijgt: beide zijn voortdurend „ontladen” en dus ook volgens de andere definitie „driftventiel”.

Ofschoon het nog de vraag is of de permanente reactie $h = 0$ $s = 0$ in de Kwalitatieve Analyse onverdeeld gunstig geïnterpreteerd zou moeten worden, is de conclusie die de Driftlinnaeusmethode hier levert toch niet in strijd met de andere interpretatiemethoden.

P-vector: Ook hier is de $T.sp.D. = 0$. Volgens de Driftlinnaeusmethode is dus ook deze vector een „gevaarlose” zône. Maar beschouwen wij nu de vector nader volgens de andere interpretatiemethoden!

Er is om te beginnen voortdurend „Horizontale Splitsing”, volgens Szondi in het kader van zijn driftdialectische methoden („Triebpathologie”) de meest gevaarlijke driftdeling.

Voorts is het vectorbeeld $e = -$ $hy = +$ de zgn. „zuivere Kaïnreactie”. En dan is er voortdurend nog maximale quantumspanning! Volgens elke methode buiten de Driftlinnaeus is de P-vector enorm gevaarlijk: hier zien wij dat pp. een persoon is, die zijn „grove affecten” als woede, haat, wraak tot het uiterste stuwt ($e = -!!!$), terwijl iedere morele beheersing ontbreekt ($hy = +!!!$); deze proefpersoon moet een gevaarlijke moordenaar zijn!

Sch-vector: Ook in deze vector een $T.sp.D. = 0$, dus een „gevaarlose” vector. Maar ook hier permanent „diagonale splitsingen” en dan nog wel in een onafgebroken serie van „spiegelomkeringen”! Susan Deri zou hier geen ogenblik aarzelen en tot de meest ernstige pathologische Sch-vectorprocessen besluiten. Deze pp. moet volgens de Kwalitatieve Analyse aan een zeer ernstige graad van schizofrenie lijden.

C-vector: En dit is dan volgens de Driftlinnaeusmethode de enige gevaarlijke vector: de factor m kan de persoon „ziek” maken.

Volgens Susan Deri zijn echter de reacties $d = 0$ $m = +$ en $d = -$ $m = +$ de gunstigste reacties, die

binnen de C-vector mogelijk zijn, zeker wanneer de factor m geen quantumspanning vertoont. Proefpersonen met deze Contactbeelden zijn volgens Susan Deri optimistisch, neigen tot een warm gezinsleven, hebben vrienden, zijn kunstzinnig, hebben aanleg voor sublimering van de driften, enz.¹²⁰⁾

Kwalitatief geïnterpreteerd volgens Szondi, is $d = 0$ $m = +$ een „alledaagse” reactie (deel uitmakend van het syndroom „ein gutartiger Alltagsmensch”¹²¹⁾), terwijl de driftklasse C_{m+} nog steeds volgens Szondi, één van de beide „normale driftklassen” (de andere is S_{h+}) is.

M.a.w.: Het gevaar dat de „Driftlinnaeusmethode” in de C-vector signaleert, wordt door andere regels van de interpretatie tegengesproken.

Uiteraard is dit voorbeeld ook weer opzettelijk zodanig door ons samengesteld, dat het de bedoelde tegenspraken in de theorie zeer duidelijk aantoonst. In de praktijk zal men niet licht zó'n sterk voorbeeld vinden, maar in mindere mate ontmoet men de gewraakte tegenspraak voortdurend.

De tegenwerping dat men nooit geheel op één methode moet afgaan en altijd de profielen zelf in de interpretatie dient te betrekken, houdt hier geen stand. Susan Deri verklaart dit inderdaad, doch Szondi zelf stelt in „Triebpathologie” een gehele reeks diagnosen enkel en alleen op grond van de „Latenzproportionen”¹²²⁾, waarbij de szondigrammen zelf geheel en al buiten beschouwing worden gelaten, zodat hieruit volgt dat volgens Szondi enkel de grootte van de T.sp.D-en van belang is en niet de wijze, waarop zij tot stand kwamen.

Dat deze innerlijke tegenstrijdigheden in de Driftlinnaeusleer bij de praktische toepassing tot de meest wonderlijke conclusies kunnen leiden, anderzijds een dankbaar gebruikte bron van „uitwijk-

---

¹²⁰⁾ cf. „Introduction to the Szondi Test”, p. 146 sq. en p. 155 sq.

¹²¹⁾ „Exp. Triebdiagnostik”, p. 279.

¹²²⁾ „Triebpathologie”, p. 250 sq.

mogelijkheden" vormen, is duidelijk. Men zie slechts de boven-aangehaalde voorbeelden, waarin Szondi tot de diagnosen „paranoïdie" en „homosexualiteit" kwam dank zij de Driftlinnaeus-methode.

IV. De driftdialectische methoden

De driftdialectische methoden berusten op een aantal willekeurige hypothesen, die nergens bewezen worden. Het aantal uitwijkmogelijkheden wordt door de interpretatie van het Th.K.P. in feite verdubbeld, omdat men nu als de reacties in de „Vordergänger" niet tot de gewenste interpretatie leiden, altijd uit de „Hintergänger" tot het tegenovergestelde kan besluiten. Schuift men hier nog het E.K.P. tussen, dan wordt werkelijk alles mogelijk. Beschouwt men nogmaals het uitvoerig besproken voorbeeld in ons tweede hoofdstuk (p. 24), dan wordt de willekeur waarmee de Driftdialectische methodiek in de praktijk wordt gehanteerd wel zo duidelijk, dat verdere beschouwingen hierover o.i. overbodig mogen worden geacht.

V. Willekeurige interpretaties bij Szondi's leerlingen

Wij zouden deze bloemlezing zonder moeite nog vele bladzijden kunnen voortzetten, vooral wanneer wij nog meer op de details zouden ingaan en alle verschillende interpretaties van afzonderlijke reacties in Szondi's boeken met elkaar zouden vergelijken. Wij menen hier echter voldoende bewijzen te hebben aangevoerd om onze in de aanvang van dit hoofdstuk gedane bewering te staven. Het is inderdaad zo, dat men op grond van Szondi's theorie alles kan bewijzen wat men wil.

Het is nu niet meer verwonderlijk, dat de volgelingen van Szondi zo vele successen van de test melden. Gaat men hun publicaties na, dan ziet men dat zij de meest drieste uitspraken aandurven en zo nodig (en zo mogelijk) nog verder gaan dan Szondi.

Hier volgen enige voorbeelden:

1. Uit „Szondiana I", een verzameling van een negental artikelen over verschillende facetten van de leer van Szondi:

- a) In het artikel „Triebanalyse von fünf Kriminellen“ van Ernest Stumper vinden wij in de bespreking van een 23-jarige inbreker

„Seine Lust geht in die Richtung Sadismus (Einbrecher),“¹²³⁾ dit op grond van geladen positieve reacties in de factor s Volgens Szondi is inbreken echter een driftzieke uiting van de factor k Susan Deri ziet stelen in het algemeen eerder als een verschijnsel van de factor h dan van de factor s¹²⁴⁾

Op de volgende bladzijde interpreteert de schrijver $k = -$ als „Entwertung aller Werte“. Volgens de theorie (men leze er Szondi en Susan Deri slechts op na) is $k = -$ een teken van aanpassing aan de eisen van de buitenwereld Dat deze houding bij sterke overdrijving leidt tot destructiedrang, zodat Szondi $k = -$ met grote *quantumspanning* als zodanig interpreteert, zou misschien nog aanvaardbaar zijn, maar wanneer men deze reactie $k = -$, die 40 tot 50 % van de „normalen bij de test geven, ook *zonder byzondere spanning* als „Entwertung aller Werte“ gaat duiden, is het hek van de dam! De schrijver geeft als tezamenvatting „Im Vordergrund steht also ein Mensch, der psychopathisch veranlagt ist, und zwar in der Richtung, sich in aggressiver Form gegen die Gesellschaft zu verhalten. Er ist ein Mythomane“ Hoe hij aan die laatste toevoeging komt, blijft voor de lezers volkomen een raadsel

De analyses van de szondigrammen van vier andere misdadigers geschieden in dit artikel in dezelfde stijl

- b) In het artikel „Triebstrukturanalyse bei Drillingen“ van Irene Ruegg-Marton vinden wij een gehele redenering opgezet om manische en „haltlose“ trekken in de anamnese aan te tonen, blijkbaar omdat de schrijfster zich hiertoe verplicht acht op grond van de reactie $m = +$! in het szondigram. Volgens Szondi is echter $m = -$!, dus juist het tegenovergestelde, de manische reactie.¹²⁵⁾

2. In „Psychologie der Arbeitswahl und der Arbeitsstörungen“ van Ulrich Moser vinden wij enige varianten van „het midden“, w.o.

$e = -$! $hy = -$ $k = -$ $p = -$
 en $e = 0$ $hy = -$ $k = -$! $p = -$

geïnterpreteerd als teken van een sterk Über-Ich „Die Kompromissbereitschaft des Über-Ichs ist gering, ein strenges, unbewusstes, moralisches System gestattet keinerlei Triebbefriedigung“¹²⁶⁾ Volgens Szondi zijn dit echter varianten van het „antisociale midden“ en elders in de literatuur

¹²³⁾ Szondiana I, p. 120.

¹²⁴⁾ „Introduction to the Szondi Test“, p. 20.

¹²⁵⁾ Szondiana I, p. 188.

¹²⁶⁾ l.c., p. 77.

ziet men dan ook, dat tot criminaliteit wordt geconcludeerd op grond van dergelijke Midden-varianten.

Dat wil niet zeggen, dat Moser zijn interpretatie niet zou kunnen verdedigen. Dat kan hij natuurlijk wel: in de Szondi-test kan men elke interpretatie verdedigen. In dit geval b.v. kan men zeggen, dat $e=0$ $hy=$ — inderdaad volgens Szondi wijst op een sterke gewetensfunctie, dat $hy=$ — teken is van morele schaamte en $k=$ — teken van aanpassing aan de eisen van de buitenwereld. Maar óók geldt, dat $hy=$ —, al naar gelang het uitkomt, wordt geïnterpreteerd als teken van paranoia, epilepsie, exhibitionisme, homosexualiteit, enz., $k=$ — als teken van „Entwertung aller Werte” (zoals wij boven zagen), katatonie, hysterie, enz. En dit kan ook allemaal heel goed kloppen, omdat 40 à 50 % van de mensen in de test $hy=$ — geven en eveneens 40 à 50 % van de mensen $k=$ — en er bij die mensen ook natuurlijk wel paranoiden, katatonen, exhibitionisten, homoseksuelen, epileptici, hysterici, enz., zullen zijn.

3. In „Triebstruktur und Kriminalität” geeft Dr. Jur. Hans Walder de syndromatiek van allerlei vormen van misdadigheid. Er staan vele casus-beschrijvingen en vele „overtuigende” redeneringen in dit boekje. Maar het is altijd weer in dezelfde geest: profielen welke ieder die veel met de test werkt, herhaaldelijk bij normalen vindt, blijken nu crimineel en zelfs duidelijk crimineel: het kan worden bewezen aan de hand van interpretaties van Szondi. Het tegendeel zou natuurlijk ook bewezen kunnen worden, maar dat wordt gemakshalve maar buiten beschouwing gelaten.

De algemene gang van zaken, die men in de gepubliceerde analyses van Szondi's volgelingen vindt, is dat voor een aantal reacties van het szondigram uit de ruime sortering van interpretaties welke Szondi's boeken bieden dié worden gekozen welke het best bij de anamnese of bij de opvattingen van de onderzoeker passen. De „oorzaken” van het gedrag of van de afwijking van pp. worden dan gevonden in de Hintergänger (naar keuze uit het Th.K.P. of het E.K.P., alweer al naargelang het uitkomt), waaruit zo maar enkele reacties worden gegrepen, die die „oorzaken” onthullen, zonder dat hiervoor enig algemeen criterium is te ontdekken.

Inderdaad is met de Komplementmethode het hek helemaal van de dam. Vroeger wezen wij er reeds op dat er tenslotte per factor slechts vier keuzerichtingen zijn. Twee daarvan vindt men nu in elk profiel van elke proefpersoon, namelijk de „Voorgrondreactie” en het tegengestelde daarvan, de „Achtergrondreactie”. De theorie is dan wel zo ruim, dat men uit deze twee reacties ook

op de een of andere manier nog de conclusies kan trekken, die bij de resterende twee mogelijkheden behoren. Het is in feite zo: **In de Szondi-test kan alles alles betekenen. Iedere interpretatie van iedere reactie is geoorloofd. Werkelijk objectieve criteria ontbreken bij de interpretatie volkomen. Zo bezit de test een enorme validiteit, want hij kan altijd aantonen wat er aangetoond moet worden. Maar het is een schijnvaliditeit, die onmiddellijk voor elke kritische toetsing bezwijkt.**

Hier moet nog worden opgemerkt, dat de pretenties van de test of van degenen die er mee werken, niet gering zijn.

Wij geven hiervan twee voorbeelden.

Het eerste is te vinden in „Der Szondi-Versuch” van Prof. Dr. E. Schneider. Wij vinden daar de test-analyse (p. 71 sq.) van een 26-jarige man, die van beroep wenst te veranderen: hij wil arts worden. Schneider stelt eerst met behulp van de Rorschach-test vast dat pp. voldoende intelligentie heeft voor de studie, en dan blijkt de Szondi-test voldoende om het advies voor de beroepskeuze te geven.

Bekijken wij het szondigram van pp. nader, dan zien wij dat het even goed als schizophreen, dan wel als epileptisch, neurotisch of crimineel geïnterpreteerd zou kunnen worden. Bij een analyse volgens Susan Deri zou deze pp. er in ieder geval slecht afkomen: grote lading in de reacties $h = +$, „spiegelveranderingen” in de P-vector, $m = \pm$, enz. Daarentegen zou er met wat goede wil (en die is bij Szondi's volgelingen altijd in opvallend ruime mate aanwezig) aan de hand van Szondi's theorie toch ook nog wel een doodgewoon „alledaags mens” van te maken zijn.

Schneider doet het echter nog weer anders. Hij ziet kans op grond van dit szondigram vast te stellen dat pp. inderdaad de medische richting moet kiezen en dat hij zich dan vooral in de psychiatrie of de psychotherapie dient te specialiseren, omdat hij daarvoor de drift-aanleg heeft. Deze verrassende bevinding wordt gedaan op grond van de driftklasse: pp. behoort tot de klassen S_{h+} (Schneider: „charitatieve beroepen”) en S_{p-} (Schneider: „geestelijke beroepen”).

Eigenlijk is natuurlijk niet S_{h+} de klasse van de charitatieve beroepen doch S_{h-} (S_{h+} : „Klasse der latenten Bisexuellen und kindisch Gewalttätigen”, Exp. Triebd., p. 224), terwijl eigenlijk niet S_{p-} doch S_{p+} de klasse van de geestelijke beroepen is (S_{p-} : „Klasse der latenten Paranoiden”, Exp. Triebd., p. 77). Maar zó nauw behoeven we het in de wetenschap nu ook weer niet te nemen, zelfs al gaat het om een keuze die beslissend kan zijn in een mensenleven ...

Het tweede voorbeeld vinden wij in de „Schlussbetrachtungen” van het reeds eerder aangehaalde „Triebstruktur und Kriminalität” van Dr. Jur. Hans Walder. Wij lezen daarin o.m.:

„Die Triebdiagnostik *S z o n d i s* kann nämlich mit Gewinn als *Fahndungsmittel* Verwendung finden. Denken wir uns einen Raubüberfall, bei dem in der Folge mehrere Verdächtige in Strafuntersuchung gezogen werden müssen, das Opfer aber den Täter nicht zu identifizieren vermag. Man darf nun ruhig behaupten, auf Grund von Testen angeben zu können, wer triebstrukturell als Täter ernsthaft in Frage komme und wer ausgeschlossen werden müsse. Das erleichtert die Untersuchung und den Standpunkt des Untersuchungsrichters gegenüber dem nun besonders Verdächtigen ganz erheblich. Nie wird man aber auf Grund von Testen allein behaupten dürfen, ein bestimmter Verdächtiger sei der Täter (so etwas konnte man u.U. nur dann sagen, wenn man wusste, der Täter befinde sich notwendigerweise unter den Verdächtigen). Die Antwort wird praktisch immer lauten: Die und die Personen kommen triebstrukturell als *mögliche* Täter in Frage, die und die scheiden aus. Das ist schon sehr viel, und ich glaube nicht, dass eine andere Test-Typologie (vielleicht mit Ausnahme des Assoziations-Testes nach *J u n g* und seinen Typen des Unbeteiligten, Wissenden und Schuldigen) so viel leistet, nämlich experimentell mögliche Brandstifter oder Totschläger, Räuber, Homosexuelle oder Padophile, Exhibitionisten, Diebe usw. zu erkennen.“¹²⁷⁾

Men ziet het: de schrijver stelt de veel humanere Szonditest voor, in plaats van derdegraadsverhoor of lie-detector, om de dader van een misdaad te vinden. Na onze onderzoekingen zouden wij echter, als wij ooit van een roofoverval verdacht zouden worden, toch nog maar de voorkeur aan een derdegraadsverhoor geven ...

---

¹²⁷⁾ l.c., p. 88.

VIJFDE HOOFDSTUK

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In het *eerste hoofdstuk* hebben wij een beknopte schets gegeven van de facetten van Szondi's leer, die voor de in dit werk beschreven onderzoeken het belangrijkste zijn. Wij beschouwden het test-materiaal en de test-techniek en gaven vervolgens de hoofdlijnen van de interpretatiemethoden, welke door Szondi en zijn leerlingen zijn ontwikkeld. De genetische basis van de Schicksalsanalyse werd daarbij door ons nagenoeg geheel buiten beschouwing gelaten, omdat het bij dit onderzoek slechts ging om de diagnostische waarde van de test.

In het *tweede hoofdstuk* hebben wij gezocht naar de theoretische gedachten, die aan de door Szondi gepropageerde wijze van toepassing van de test ten grondslag liggen.

Wij wezen er op, dat voor Szondi — blijkens de opzet van zijn analyses — menselijke drift-entiteiten en de symbolen voor test-reacties continu zijn verbonden: symbolen in de grafische weergave (het szondigram) van pp.'s keuzen bij de testopname kunnen volgens Szondi zonder enige „vertaling” worden gelezen als overeenkomstige symbolen voor „allmenschliche” drift-entiteiten.

Wij stelden vast dat deze continu-interpretatie slechts geoorloofd is wanneer aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

1. De theoretische leer over de opbouw van en de dialectiek binnen het „allmenschliche” driftsysteem moet volmaakt juist zijn.
2. Het testmateriaal moet volkomen adaequaat zijn aan deze leer.
3. In alle mensen moet een uniform uitdrukkingsmechanisme werkzaam zijn dat iedere pp. er toe dwingt zijn individuele driftstructuur door zijn keuzen van het adaequate materiaal uit te drukken in termen van de „allmenschliche driftleer.

Nadat wij aantoonen, dat niet onomstotelijk is vast te stellen of aan de *afzonderlijke* voorwaarden wordt voldaan, doch dat er wel vele argumenten zijn aan te voeren, die hiertegen pleiten, hebben wij aan de hand van de onderzoeken van Wiegersma bewezen, dat in ieder geval niet wordt voldaan aan de *combinatie* van de voorwaarden. Wiegersma bewees namelijk dat de foto's welke in de Szondi-test dezelfde categorie vertegenwoordigen in de praktijk zeer duidelijk ongelijkwaardig worden gewaardeerd, zodat de optelling van foto-keuzen tot zgn. factorreacties een zeer twijfelachtige procedure wordt.

Op grond hiervan moeten in ieder geval de Driftlinnaeusmethode en de Dialectische Methoden worden afgewezen, omdat deze uitsluitend geldig zouden kunnen zijn bij een volkomen quantitative gelijkwaardigheid van de foto's.

De kritiek van Rita Vuyk op Wiegersma's onderzoek, voornamelijk steunend op het argument dat Szondi zijn test empirisch heeft samengesteld en uitgegaan is van de keuzen van de „normale” proefpersoon, werd door ons beslist onvoldoende geacht om de afgewezen interpretatiemethoden te verdedigen. O.i. vormt haar artikel juist een weerlegging temeer van de veronderstelde continuïteit tussen driftentiteit en testreactie.

In het *derde hoofdstuk* verklaarden wij, dat wij op grond van praktische successen met de Szondi-test, welke verschillende onderzoekers mededelen, de minder „verabsoluterende” interpretatiemethoden nog empirisch wilden toetsen.

Een dergelijke methode zagen wij in de kwalitatieve, beredenerende benaderingswijze van Susan Deri, die niet met genetisch verankerde driftentiteiten werkt, doch met behoefte-systemen, waarvan de spanningen en ontladingen in de testreacties tot uitdrukking zouden komen.

Om de bruikbaarheid van deze methode op een exacte wijze te toetsen hebben wij één aspect, dat van fundamentele betekenis hierin is, namelijk de veranderingen in de testreacties, aan een empirisch onderzoek onderworpen. Het bleek dat bij een normale proefgroep, bestaande uit 80 personen, de veranderingen welke optraden bij onmiddellijke herhaling van de test in geen enkel opzicht wezenlijk afweken van die welke optraden bij herhaling

van de test met het voorgeschreven tijdsinterval van één dag.

Hierna achtten wij zelfs de voorzichtige methode van Susan Deri niet meer houdbaar, omdat nu de veranderingen in de test-profielen niet meer kunnen worden gezien als voortvloeiend uit veranderingen in de psychologische behoeftesystemen en hierdoor elke basis voor de interpretatie komt te vervallen.

Op grond van de overweging dat het niet onmogelijk is, dat psychisch gestoorde mensen op het testmateriaal anders reageren dan „normalen”, hebben wij toch nog de pathologische testsyndromatiek nader onderzocht.

In een theoretische beschouwing hebben wij daartoe eerst gezocht naar de voorwaarden waaraan een psychiatrisch bruikbare test-syndromatiek zou moeten voldoen. Wij vonden dat pathologische Szondi-test-syndromen zullen moeten bestaan uit meerdere testologische tekens, die bij de klinische groepen waarvoor zij zijn opgesteld, aanzienlijk méér zullen moeten voorkomen dan bij „normalen”. Omdat er geen enkele afzonderlijke testreactie is, die bij „normalen” niet kan voorkomen, kunnen afzonderlijke testreacties nooit voldoende differentiërend zijn.

Vervolgens werd het cijfer-materiaal van Szondi nader beschouwd. Het bleek dat dit materiaal beslist niet voldoet aan de eisen, die aan een wetenschappelijk verantwoorde statistiek mogen worden gesteld. Tevens bleek, dat, wanneer de cijfers wél geldig zouden zijn, Szondi's syndromatiek op grond van zijn eigen cijfer-materiaal zou moeten worden verworpen. Een verder empirisch onderzoek van de pathologische Szondi-test-syndromen had dus nog slechts zin bij de gratie van de ongeldigheid van Szondi's statistieken!

Twee syndromen werden nu empirisch getoetst, namelijk het schizophrene en het epileptische. T.a.v. het eerste was een definitieve uitspraak niet mogelijk, omdat zich belangrijke moeilijkheden voordeden: de onhanteerbaarheid van Szondi's indeling, de praktische onmogelijkheid om de ondergroepen van de schizofrenie klinisch scherp af te grenzen en de onbetrouwbaarheid van de keuzereacties van psychotische proefpersonen. Voor zover ná deze beperkingen nog een toetsing aan praktijkgevallen mogelijk was, vonden wij dat Szondi's syndromatiek in ieder geval op geen enkel punt werd bevestigd. Op grond van deze bevinding en de

vermelde praktische bezwaren, die door Szondi buiten beschouwing worden gelaten, moet voor de praktijk de test onbruikbaar worden genoemd voor de diagnosticering van schizofrenie.

Het epileptisch syndroom werd getoetst aan de szondigrammen van tien nauwkeurig geselecteerde epileptici, waarvan de klinische diagnose onomstotelijk vaststond. Slechts in drie gevallen was het mogelijk de diagnose epilepsie ook op grond van het szondigram met enige zekerheid te stellen, terwijl de groep als geheel op grond van de testreacties evenmin duidelijk was af te scheiden van een normale proefgroep. Ook het epileptisch syndroom werd derhalve voor de praktijk verworpen.

In het vierde hoofdstuk werd nu nog nagegaan hoe het mogelijk is dat, ondanks het feit dat wij bij ons onderzoek (theoretisch en praktisch) geen enkele methode bruikbaar bevonden, toch vele onderzoekers de test voor de praktijk waardevol noemen. Aan de hand van een bloemlezing van uitspraken en casus-analysen van Szondi en zijn volgelingen toonden wij aan dat de successen van de test slechts schijnsuccessen zijn, berustend op de willekeur waarmee de verschillende interpretatiemethoden worden toegepast. In feite maken Szondi's uitspraken door hun onderlinge tegenstrijdigheid bij de analyse van een szondigram elke conclusie mogelijk die men wenst. Omdat bij velen nog steeds de mening bestaat dat men met de test de diepstliggende psychologische processen bij de mensen kan analyseren en omdat men op grond van deze mening ook zeer gewichtige beslissingen op de test-resultaten baseert, moet de Szondi-test als een gevaar worden gezien.

Onze conclusies zijn derhalve op alle punten negatief t.a.v. de diagnostische waarde van de Szondi-test. Wij menen te hebben aangetoond, dat de test voor de praktijk waardeloos is, doch wél gevaren kan opleveren, redenen waarom het verdere gebruik van deze test in de toegepaste psychologie met de meeste nadruk moet worden ontraden.

ZUSAMMENFASSUNG UND SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im *ersten Kapitel* beschrieben wir in einem kurzen Abriss die Facetten der Lehre Szondi's, die für die in diesem Werke dargelegten Untersuchungen am wichtigsten sind. Wir betrachteten das Testmaterial und die Testtechnik und zeichneten dann die Hauptlinien der Interpretationsmethoden, die von Szondi und seinen Schülern entwickelt worden sind. Wir liessen dabei die genetische Basis der Schicksalsanalyse so gut wie ganz ausser Betracht, da es sich bei dieser Untersuchung ja nur um den diagnostischen Wert des Testes handelte.

Im *zweiten Kapitel* haben wir gesucht nach den theoretischen Gedanken, welche für die von Szondi propagierte Anwendungsweise des Testes die Grundlage bilden. Wir wiesen darauf hin, dass nach Szondi's Ansicht, wie sie sich zeigt in der Form und dem Aufbau seiner Analysen, menschliche Triebentitäten und die Symbole für Testreaktionen kontinuierlich verbunden sind, das heisst: Symbole in der graphischen Wiedergabe der Wahlreaktionen der Versuchspersonen bei der Testaufnahme (das Szondi-gramm) können nach Szondi's Ansicht ohne irgendwelche „Übersetzung“ als entsprechende Symbole für „allmenschliche“ Triebentitäten gelesen werden. Wie stellten fest, dass diese kontinuierliche Interpretation nur unter den folgenden Bedingungen gestattet ist:

1. Die theoretische Lehre über den Aufbau des „allmenschlichen“ Triebsystems und die Dialektik innerhalb dieses Systems muss vollständig richtig sein.
2. Das Testmaterial muss dieser Lehre vollkommen adaequat sein.
3. In allen Menschen muss ein einheitlicher Ausdrucksmechanismus tätig sein, der jede Versuchsperson dazu zwingt, ihre individuelle Triebstruktur durch ihre Wahlen des adaequaten Materials in Benennungen der „allmenschlichen“ Trieblehre zum Ausdruck zu bringen.

Nachdem wir nachgewiesen haben, dass nicht unumstösslich festzustellen ist, ob die *einzelnen* Bedingungen erfüllt sind, dass

vielmehr wohl manche Argumente hiergegen angeführt werden können, haben wir an Hand von Wiegersma's Untersuchungen bewiesen, dass jedenfalls alle diese Bedingungen *zusammen-*
genommen sicher nicht verwirklicht sind. Wiegersma wies nämlich nach, dass die Bilder, die im Szondi-Test dieselbe Kategorie darstellen, in der Praxis offensichtlich ungleichwertig eingeschätzt werden, so dass die Zusammenzählung der Bilder-Wahlen zu sogenannten Faktorreaktionen ein sehr zweifelhaftes Vorgehen wird.

Auf Grund dieser Tatsache müssen die Trieblinnäusmethode und die dialektischen Methoden auf jeden Fall abgelehnt werden, weil diese ausschliesslich bei einer quantitativ vollkommenen Gleichwertigkeit der Bilder gültig sein könnten.

Rita Vuyk's Kritik an Wiegersma's Untersuchung, die sich hauptsächlich auf das Argument stützt, Szondi habe seinen Test empirisch zusammengestellt und sei ausgegangen von den Wahlen der „normalen“ Versuchsperson, hielten wir für durchaus ungenügend, um die von uns abgelehnten Interpretationsmethoden zu verteidigen. Unseres Erachtens bildet ihr Artikel gerade eine neue Widerlegung der vorausgesetzten Kontinuität zwischen Triebentität und Testreaktion.

Im *dritten Kapitel* erklärten wir, auf Grund praktischer Erfolge mit dem Szonditest, welche verschiedene Untersucher mitteilen, die weniger „verabsolutierenden“ Interpretationsmethoden noch empirisch prüfen zu wollen.

Eine derartige Methode sahen wir in der qualitativen, logisch begründenden Annäherungsweise der Susan Deri, die nicht mit genetisch verankerten Triebentitäten arbeitet, sondern mit Bedürfnissystemen, deren Spannungen und Entladungen in den Testreaktionen zum Ausdruck kämen.

Um die Brauchbarkeit dieser Methode in exakter Weise zu prüfen, haben wir einen besonderen Aspekt, der hierin von grundlegender Bedeutung ist, nämlich die Veränderungen in den Testreaktionen, einer empirischen Prüfung unterzogen. Es zeigte sich, dass bei einer normalen Versuchsgruppe von 80 Personen die Veränderungen, welche bei sofortiger Wiederholung des Testes auftraten, in keiner Hinsicht wesentlich abwichen von denen, die bei Wiederholung des Testes mit dem vorgeschriebenen Intervall

eines vollen Tages sich ergaben. Nach diesen Erfahrungen erachteten wir sogar die vorsichtige Methode der Susan Deri nicht mehr für haltbar, weil nun die Veränderungen in den Testprofilen nicht mehr angesehen werden können als hervorgehend aus Veränderungen in den psychologischen Bedürfnissystemen, und somit jede Basis für die Interpretation hinfällig wird.

Auf Grund der Erwägung, dass es nicht unmöglich ist, dass psychisch gestörte Menschen auf das Testmaterial anders reagieren als „normale“, haben wir demgemäss doch auch noch die pathologische Testsyndromatik näher untersucht.

Zu diesem Zwecke haben wir in einer theoretischen Betrachtung zunächst nach den Bedingungen gesucht, die bei einer psychiatrisch brauchbaren Testsyndromatik erfüllt sein müssten. Wir fanden, dass pathologische Szondi-Test-Syndrome bestehen werden müssen aus mehreren testologischen Zeichen, die bei den klinischen Gruppen, für die sie aufgestellt sind, in bedeutend grösserer Zahl vorkommen müssen als bei den „normalen“. Da es keine einzige Testreaktion, für sich genommen, gibt, die bei „normalen“ nicht vorkommen kann, können die einzelnen Testreaktionen niemals genügend differenzierend sein.

Sodann unterzogen wir Szondi's Ziffermaterial einer näheren Betrachtung. Es zeigte sich, dass dieses Material den Anforderungen, die bezüglich einer wissenschaftlich verantworteten Statistik gestellt werden dürfen, durchaus nicht genügt. Zugleich erwies sich, dass, wenn die Ziffern doch gültig wären, Szondi's Syndromatik auf Grund seines eigenen Ziffermaterials abgelehnt werden müsste. Eine weitere empirische Untersuchung der pathologischen Szondi-Test-Syndrome hatte also nur noch Zweck dank der Ungültigkeit der Statistiken Szondi's!

Zwei Syndrome wurden nun empirisch geprüft, nämlich das schizophrene und das epileptische. Hinsichtlich des ersten war eine endgültige Entscheidung nicht möglich, weil sich bedeutende Schwierigkeiten zeigten, nämlich: erstens die „Unhantierbarkeit“ der Einteilung Szondi's; zweitens die praktische Unmöglichkeit, die Untergruppen der Schizophrenie klinisch scharf abzugrenzen und drittens die Unzuverlässigkeit der Wahlreaktionen der psychotischen Versuchspersonen. Insoweit nach diesen Einschränkungen eine Prüfung an Hand von Praxisfällen noch möglich war,

fanden wir, dass Szondi's Syndromatik jedenfalls in keinem einzigen Punkte bestätigt wurde. Auf Grund dieses Befundes und der erwähnten praktischen Bedenken, die Szondi ausser Betracht lässt, muss in der Praxis der Test für die Diagnostizierung von Schizophrenie als unbrauchbar bezeichnet werden.

Das epileptische Syndrom wurde an den Szondigrammen von zehn sorgfältig ausgewählten Epileptikern, von denen die klinische Diagnose unumstösslich feststand, geprüft. Nur in drei Fällen war es möglich, die Diagnose: Epilepsie, auch auf Grund des Szondigramms mit einiger Sicherheit festzustellen, während die Gruppe als Ganzes auf Grund der Testreaktionen auch nicht deutlich abzuschneiden war von einer normalen Versuchsgruppe. Auch das epileptische Syndrom wurde deshalb für die Praxis abgelehnt.

Im *vierten Kapitel* wurde nun noch nachgeforscht, wie es möglich sei, dass, trotzdem wir bei unserer Untersuchung (sowohl der theoretischen als auch der praktischen) keine einzige Methode brauchbar fanden, dennoch viele Untersucher den Test für die Praxis wertvoll nennen. An Hand einer Blütenlese von Aussprüchen und Kasusanalysen Szondi's und seiner Anhänger zeigten wir, dass die Testerfolge nur Scheinerfolge seien, die beruhen auf der Willkür, womit die verschiedenen Interpretationsmethoden angewandt werden. In Wirklichkeit machen Szondi's Aussprüche durch ihren gegenseitigen Widerspruch bei der Analyse eines Szondigramms jede Schlussfolgerung möglich, die man wünscht. Weil viele noch immer der Meinung sind, man könne mit dem Test die tiefstliegenden psychologischen Vorgänge bei den Menschen analysieren und weil man auf Grund dieser Ansicht auch sehr wichtige Entscheidungen auf den Testergebnissen basiert, muss der Szonditest als eine Gefahr betrachtet werden.

Unsere Konklusionen hinsichtlich des diagnostischen Wertes des Szondi-Tests sind deshalb in allen Punkten negativ. Wir meinen nachgewiesen zu haben, dass der Test für die Praxis einerseits wertlos ist, andererseits aber wohl Gefahren mit sich bringen kann; Gründe genug, warum von der weiteren Benutzung dieses Tests in der angewandten Psychologie mit allem Nachdruck abgeraten werden muss.

SUMMARY AND CONCLUSIONS

In the *first chapter* we have given a brief outline of the facets of Szondi's theory which are the most important for the examinations described in this work. We considered the test-material and the test-technics and, thereupon, mentioned the principal lines of the methods of interpretation, developed by Szondy and his disciples. Almost entirely disregarded we left the genetic basis of the „Schicksals“ (Fate) analysis, the diagnostic value of the test being the only subject of this research.

In the *second chapter* we sought after the theoretical principles underlying the mode of practising the test, propagated by Szondi.

We pointed out that for Szondi — as appears from the design of his analysis — human drive-entities (Triebentitäten) and the symbols for test-reactions are continually connected: according to Szondi symbols in the graphic diagram (the szondigram) of a test-person's choices at the scoring-sheet could be read without any “translation” as corresponding symbols for “allmenschliche Triebentitäten” (units of drive). We ascertained that this “continu”-interpretation is only allowed if the following conditions are fulfilled:

1. The theory about the construction of and the dialectics within the “allmenschliche” system of drives (Trieben) should be perfectly correct.
2. The test material should be entirely adequate to this theory.
3. A uniform mechanism of expression should be active in all people, which compels every test-person to express his individual structure of drives (Triebstruktur) by his choices of the adequate material in terms of the “allmenschliche Triebtheorie” (theory of drives).

After having shown that it is not irrefutably to be stated whether the *separate* conditions are fulfilled, but that many arguments are, indeed, to be put forward militating against them, we have proved

by means of the investigations of Wiegersma, that in any case the *combination* of conditions is not fulfilled: Wiegersma namely, proved that the photographs, representing the same category in the Szondi-test, are explicitly unequally appreciated in practice, so that the addition of photo-choices to so-called factor-reactions becomes a very doubtful procedure. On this ground, the "drive-Linnaean" method (Trieb-Linnaeus) as well as the Dialectic Methods are anyhow to be rejected, as these could only apply in case of a perfect quantitative equivalence of the photographs.

Rita Vuyck's criticism of Wiegersma's research, principally based upon the argument that Szondi has composed his test empirically and has started from a "normal" test-person's choices, was considered decidedly insufficient by us to defend the rejected methods of interpretation. In our opinion, her article is just one refutation more of the supposed continuity between drive-entity and test-reaction.

In the *third chapter* we declared that, on account of practical results with the Szondi-test, reported by various researchers, we should like, still to try empirically the less "absolute" methods of interpretation.

We saw such an interpretation in the so-called qualitative, reasoning way of approximation of Susan Deri, who does not work with genetically anchored drive-entities (Triebentitäten), but with need-systems.

The dynamically strongest need tension should be expressed in the test by four or more choices of the corresponding factor (loaded reaction), while on the other hand lack of choices in a certain category (so-called open reaction) should express that the corresponding need is not in state of tension.

In order to inquire the usefulness of this method in an exact way, we examined empirically one aspect of fundamental importance in it, namely the changes in the test-reactions. It appeared that, with a normal testgroup of 80 persons, the changes which occurred at immediate repetition of the test, did in no respect whatever really deviate from those, occurring at repetition with the instructed time-interval of one day. As a result of this, we judged even the cautious method of Susan Deri untenable, as now the changes in the test-profiles can no longer be looked at as

resulting from changes in the psychological need-systems so that this disposes of any basis for the interpretation.

In view of the consideration that it may not be impossible that psychologically disordered people react in a different way upon the test-material than "normals", we have as yet examined the pathological test-syndromatic. To this purpose, in a theoretical dissertation, we first inquired into the conditions to be fulfilled by a psychiatrically useful test-syndromatic. We found that pathological szondi-test-syndroms will have to consist of several testological signs which will have to occur considerably more with the clinical groups for which they have been drawn up than with "normals". There not being any special test reaction which cannot occur with "normals", special test reactions never have the effect to be sufficiently differential. Next, Szondi's statistic material was reconsidered. This material turned out decidedly not to come up to the requirements which can be made upon scientifically justified statistics. At the same time it appeared that, in case the figures should, indeed, be valid, his own statistic material would upset Szondi's syndromatic. A further empiric examination of the pathological Szondi-test-syndroms would, therefore, only be a point by the grace of the invalidity of Szondi's statistics!

Two syndroms were now empirically tried, i.e. the schizophrenic and the epileptic one. With regard to the first one a definite conclusion was not possible, because great difficulties were encountered: the inapplicability of Szondi's classification, the practical impossibility to distinctly circumscribe the subgroups of schizophrenia in a clinical way, and the untrustworthiness of the choice-reactions of psychotic test-persons. As far as, after these restrictions, comparison with cases out of practice was nevertheless possible, we found at any rate Szondi's syndromatic on no count confirmed. In view of this finding and the practical objections mentioned, — left out of account by Szondi —, the test is to be called useless for the practical diagnosis of schizophrenia.

The epileptic syndrom was compared with the szondigrams of ten carefully selected epileptics whose clinical diagnosis was irrefutable. Only in three cases there was a possibility also to found with some certainty the diagnosis of epilepsy on the szondi-

gram, while the group as a whole, with a view to the test reactions, was neither to be told apart from a normal testgroup. Therefore, the epileptic syndrom was as well rejected for practice.

In the *fourth chapter* it was now further traced how it is possible that many researchers, in spite of the fact that on our examination (theoretical and practical) no method whatever was found useful, yet call the test valuable for practice. By the aid of a selection of conclusions and casus-analysis of Szondi and his disciples we proved that the results of the test are but seemingly successful, due to the arbitrariness of application of the various methods of interpretation. In fact, Szondi's findings facilitate, by their mutual contradiction in the analysis of a szondigram, any conclusion desirable. Many people still holding the view that the most profound psychological processes can be analysed with the test, combined with the fact that, owing to this conception, very important decisions are based upon the results of it, the Szondi-test is to be considered a danger.

Our conclusions regarding the diagnostic value of the Szondi-test are, therefore, negative all along the line. In our opinion we have proved the test to be worthless for practical purposes but that, on the other hand, it might drive to danger, reason why most emphatically must be advised against further use of this test in practised psychology.

SOMMAIRE ET CONCLUSIONS

Dans le *premier chapitre* nous avons donné un résumé des facettes de la doctrine de Szondi qui sont les plus importantes pour les recherches décrites dans cette oeuvre. Nous avons examiné la matière et la technique du test et, ensuite, nous avons donné les principes des méthodes d'interprétation, développées par Szondi et ses disciples. Nous n'avons presque pas considéré la base génétique de la „Schicksalsanalyse" parce que, dans nos recherches, il n'est question que de la valeur diagnostique du test.

Dans le *second chapitre* nous avons recherché les idées théoriques qui sont à la base de la façon d'appliquer le test propagée par Szondi. Nous avons attiré l'attention sur le fait que, d'après Szondi, — vu le plan d'ensemble de ses analyses — les entités des instincts humains et les symboles dont on se sert pour les réactions au test sont continuellement liés: les symboles dans la reproduction graphique (le szondigramme) des choix, faits par le sujet en expérience, pourraient être interprétés — d'après Szondi — sans aucune „traduction" en symboles analogues pour les „allmenschliche Triebentitäten".

Nous avons constaté que cette interprétation continue n'est permise que si les conditions suivantes ont été remplies :

1. La doctrine théorique de la construction du „allmenschliche Triebstruktur" et de la dialectique dans ce système, doit être parfaitement exacte.
2. La matière du test doit être complètement adéquate à cette doctrine.
3. Tous les hommes devraient disposer d'un mécanisme d'expression uniforme, qui oblige chaque sujet en expérience à exprimer sa structure individuelle des pulsions (Triebstruktur), par moyen de ses choix de la matière adéquate en termes de la doctrine des pulsions („allmenschliche Trieblehre".

Après avoir démontré qu'on ne peut pas constater avec évidence parfaite, si les conditions *individuelles* ont été remplies, mais que, de l'autre côté, — il y a à citer bien des arguments portant témoignage contre cette thèse —, nous avons prouvé, guidés par les recherches de Wiegersma, qu'en tout cas la *combinaison* des conditions n'est pas remplie. En effet, Wiegersma a démontré qu'on estime les photos, représentant la même catégorie dans le test de Szondi, d'une valeur nettement différente en pratique, ce qui rend fort douteuse la procédure d'assimiler le total des photo's choisies aux „Faktorreaktionen". En tout cas, le méthode „Trieb-linnäus" et les méthodes dialectiques sont à rejeter en vertu de ce fait. Car ces méthodes ne seraient valables qu'en cas d'une parfaite équivalence quantitative des photo's.

A notre avis, la critique des recherches de Wiegersma, portée par Rita Vuyck, et qui se fonde essentiellement sur l'argument que Szondi a composé son test d'une façon empirique, et qu'il est parti des choix du sujet normal, était décidément insuffisante pour défendre les méthodes d'interprétation rejetées. Bien considéré, son article, au contraire, forme davantage une réfutation de la continuité supposée entre les entités des pulsions et les réactions au test.

Dans le *troisième chapitre* nous avons dit que nous tenions à vérifier encore de façon empirique les méthodes d'interprétation moins „absolues", cela à cause de succès avec le test de Szondi que plusieurs examinateurs ont rapportés de la pratique. Nous avons découvert dans la façon qualitative et raisonnée d'approcher de Susan Deri une méthode analogue. Dans cette méthode on n'emploie pas des entités des pulsions, ancrées génétiquement, mais des systèmes de besoins dont les tentions et les déchargements s'exprimeraient dans les réactions au test.

Pour éprouver l'utilité de cette méthode d'une façon exacte, nous en avons subjugué un seul aspect d'importance fondamentale, notamment les changements dans les réactions au test, à un examen empirique. Il se trouva que, dans un groupe de 80 sujets normaux, les changements qui se sont produits à une répétition immédiate du test, ne différaient à aucun égard essentiellement des changements ayant lieu à une répétition du test à l'intervalle ordonné d'un jour.

Désormais nous regardions même comme insoutenable la méthode prudente de Susan Deri, car après cela les changements dans les

profils du test ne peuvent plus être vus comme le résultat de changements dans les systèmes psychologiques de besoins, par où tombe chaque fond de l'interprétation.

En vue de la considération qu'il n'est pas impossible que des personnes psychiquement troublées réagissent d'une autre façon à la matière du test que les „normaux”, nous avons quand-même fait une recherche plus précise de la syndromatique pathologique du test.

A ce but nous avons d'abord recherché dans une dissertation théorique les conditions que devrait remplir une syndromatique de test d'efficacité psychiatrique. Nous avons trouvé que des syndromes pathologiques du test de Szondi devront se composer de plusieurs signes testologiques, qui devront se présenter plus souvent chez les groupes cliniques pour lesquels ils ont été constitués que chez les „normaux”. Comme il n'y a aucune réaction individuelle au test qui ne peut se présenter chez des „normaux”, il est impossible que des réactions individuelles au test soient jamais suffisamment différenciées.

Ensuite nous avons contrôlé la matière statistique de Szondi. Il se révéla que cette matière ne satisfait point du tout aux conditions qu'on peut poser à une statistique justifiée au point-de-vue scientifique. A la fois il apparut que, si en effet les statistiques étaient valables, ce ne serait qu'à cause de celles-ci que la syndromatique de Szondi serait à désapprouver. D'autres recherches empiriques du test de Szondi ne se motiveraient alors que grâce à la nullité des statistiques de Szondi.

Après, on contrôlait empiriquement deux syndromes: le schizophrène et l'épileptique. Quant au premier, un jugement définitif n'était pas possible, parce que des difficultés considérables barraient la route: l'incommodité de la classification de Szondi, l'impossibilité de délimiter nettement en pratique les subdivisions de la schizophrénie de façon clinique, et le caractère douteux des réactions au choix des sujets psychotiques soumis à l'expérience. Autant qu'il était encore possible, après ces restrictions, de faire une comparaison avec des cas de la pratique, nous avons dû constater qu'en tout cas la syndromatique de Szondi n'était confirmée sous aucun rapport.

Vus ce résultat et les inconvénients pratiques susdits, qui n'ont pas été envisagés par Szondi, il faut considérer le test impraticable pour diagnostiquer la schizophrénie.

Le syndrome épileptique fut examiné par rapport aux szondigrammes de dix épileptiques soigneusement sélectionnés, dont la diagnose clinique était inébranlable. Ce n'était qu'en trois cas qu'on pouvait diagnostiquer l'épilepsie avec quelque certitude également en vertu du szondigramme, tandis qu'on n'aboutissait non plus, à cause des réactions au test, à discerner nettement le groupe comme totalité d'un groupe de normaux en expérience.

Par conséquent, le syndrome épileptique de même fut condamné pour la pratique.

Dans le *quatrième chapitre* nous avons examiné comment il est possible, qu'en dépit du fait qu'à nos recherches (théoriques et pratiques) nous n'avons trouvé aucune méthode utilisable, il y a tout de même beaucoup d'examineurs tenant à la valeur pratique du test.

Nous avons démontré, à l'aide d'une anthologie de jugements et d'analyses de cas de Szondi et ses disciples, que les succès apportés par le test, n'en ont que l'air et qu'ils se fondent sur le gré de l'application des différentes méthodes d'interprétation. En fait, les jugements de Szondi rendent possible toute conclusion à désirer, à cause de la contradiction mutuelle à l'analyse d'un szondigramme.

Comme beaucoup de gens n'ont pas encore abandonné l'opinion qu'on peut analyser les procès les plus profonds chez les sujets en expérience à l'aide du test, et qu'en vertu de cette opinion on base aussi des décisions très importantes sur les résultats du test, il faut voir le test de Szondi comme un danger.

Nos conclusions à l'égard de la valeur diagnostique du test de Szondi sont donc négatives à tous points-de-vue. Nous croyons avoir démontré que le test n'a aucune valeur pratique, mais qu'il peut, au contraire, amener des dangers. C'est pour cette raison que nous déconseillons avec le plus d'insistance l'emploi ultérieur de ce test dans la psychologie appliquée.

LITERATUURLIJST

I. Geciteerde werken :

- Achtnich, M. „Grundlegende Wahrscheinlichkeitsrechnungen zum Szondi-Test." Szondiana I (1953).
- Bohm, E. „Lehrbuch der Rorschach-Psychodiagnostik". Bern 1951.
- Böszörményi, G. „Bestimmung der faktorellen Schwankungen im Szondi-Test. Die „Inkonstanzmethode" ". Szondiana I (1953).
- Deri, S. „Introduction to the Szondi Test". Tweede druk, New-York, 1950.
- Deri, S. „The Szondi Test". Progress in Clinical Psychology. Vol. I, Section 1, New-York, 1952.
- de Groot, Prof. Dr. A. D. „Naar een crisis in de toegepaste psychologie?" Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1950).
- Klijnhout, A. E. „De Rorschach als Symbool-selectie-test". Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1950).
- Kouwer, Dr. B. J. „Tests in de Psychologische Practijk". Utrecht, 1952.
- van Lennep, Dr. D. J. „Over Projectie". Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1949).
- de Levie, H. „De proef van Szondi". Verslag van een referaat in: Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde (1953).
- Moser, U. „Psychologie der Arbeitswahl und der Arbeitsstörungen". Bern, 1953.
- Rorschach, H. „Psychodiagnostik". Vijfde druk, Bern, 1946.
- Rüegg-Marton, I. „Triebstrukturanalyse bei Drillingen". Szondiana I (1953).
- Schneider, Prof. Dr. E. „Der Szondi-Versuch". Bern, 1952.
- Snijders, Prof. Dr. J. Th. „Nieuwe Szondi-literatuur". Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1954).
- Stumper, E. „Triebanalyse von fünf Kriminellen". Szondiana I (1953).
- Szondi, Dr. L. „Experimentelle Triebdiagnostik, Textband". Bern, 1947.
- Szondi, Dr. L. „Schicksalsanalyse", tweede druk, Basel, 1948.
- Szondi, Dr. L. „Triebpathologie, erster Band". Bern, 1952.

- Vuyk, Dr. R. „Wiegersma's Critiek op de Szondi-test". Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1950).
- Walder, Dr. J. H. „Triebstruktur und Kriminalität". Bern, 1952.
- Wiegersma, S. „Een onderzoek naar de geldigheid van de Szondi-test voor de psychologische praktijk". Nederlandsch Tijdschrift voor de Psychologie (1950).

II. Geraadpleegde werken :

- Arnold, O. H. und Kohlmann, Th. „Kritik und Verwendbarkeit des Szondi-Tests in der klinischen Psychiatrie". Wiener Zeitschrift für Nervenheilkunde und deren Grenzgebiete 5, 90-120 (1952).
- Barracrough, P., Cole, D. and Reeb, M. „The influence of test instruction on Szondi results". Journal of clinical psychology 8, 165-167 (1952).
- Bohm, E. „Ein Fall von masochistischem Transvestitismus". Szondiana I 9-44 (1953).
- Borstelmann, L. J. and Klopfer, W. G. „The Szondi test: a review and critical evaluation". Psychological Bulletin 50, 112-132 (1953).
- Borstelmann, L. T. and Klopfer, W. G. „Does the Szondi test reflect individuality?" Journal of personality 19, 421-439 (1951).
- Buffard, S. et Angel, J. M. „Etude du Szondi-test au cours de differents traitements psychiatriques". Annales médico-psychologiques 112, 655-671 (1954).
- Cahill, R. F. „The role of intelligence in changes within the Szondi test profile". Journal of clinical psychology 7, 379-381 (1951).
- Cole, D. „The reliability of a single Szondi profile". Journal of clinical psychology 7, 383-384 (1951).
- David, Henry P. „An inquiry into the Szondi pictures". Journal of abnormal and social psychology 45, 735-737 (1950).
- David, Henry P. and Rabinowitz, W. „The development of a Szondi instability score". Journal of consulting psychology. 15, 334-336 (1951).
- David, Henry P. and Rabinowitz, W. „Szondi patterns in epileptic and homosexual males". Brit. Med. Journal 16, 247-250 (1952).

- Delay, J., Pichot, P.,
Perse, J et Deniker, P. „Etude sur la validité du test de Szondi". *Annales medico-psychologiques* 3, 449-467 (1953).
- Dreyer, H. M. „Experimentelle Triebdiagnostik im Bergbau". *Mensch und Arbeit* 2, 204-205 (1949), 3, 14-15 (1950).
- Dreyer, H. M. „Triebstruktur und Berufseignung". *Szondiana* I, 156-180 (1953).
- Ellenberger, H. „Das menschliche Schicksal als wissenschaftliches Problem". *Zur Einführung in die Schicksalsanalyse von Szondi. Psyche* 4, 576-610 (1951).
- Ellenberger, H. „Psychose, Neurose oder Schicksalskreis?" *Szondiana* I, 44-91 (1953).
- Esser, Dr. H. P. „Karakterkennis en Neurosenleer". *Tweede deel, Kampen* 1952.
- Flament, J. „Contribution à l'étude expérimentale du test de Szondi". *Acta neurol. et psychiatr. belg.* 53, 675-689 (1953).
- Gabel, J. „Valeur clinique du test de Szondi". *Psyché* 6, 733-752, 817-830 (1951).
- Gordon, L. V. „A factor analysis of the 48 Szondi pictures". *Journal of psychology* 36, 387-392 (1953).
- Guerrier, Rémy „Exquisse d'une technique de validation du test de Szondi". *Psyché* 9, 617-619 (1954).
- Guertin, W. H. „A consideration of factor loadings on the Szondi test". *Journal of clinical psychology* 6, 262-266 (1950).
- Guertin, W. H. „A comparison of the stimulus value of Szondi pictures and those of normal Americans". *Journal of clinical psychology* 7, 163 (1951).
- Guertin, W. H. „A factor analysis of some Szondi pictures". *Journal of clinical psychology* 7, 232-235 (1951).
- Guertin, W. H. and
Mc. Mahan, H. G. „A survey of Szondi research". *American Journal of psychiatry*, 108, 180-184 (1951).
- Helwig, P. „Die Trieblehre und das Testverfahren von L. Szondi". *Psyche* 5, 52-69 (1951).
- Kaldegg, A. „An account of the Szondi test". *Journal of mental science* 97 (555-556) 1951.
- Klopfer, W. and
Borstelmann „The associative valences of the Szondi-pictures". *Journal of personality* 19, 172 (1950).
- Kobler, H. L. „Recherche expérimentale sur l'emploi clinique du test de Szondi". *Encéphale* 41, 234-242 (1952).
- Laszlo, C. „Zum Begriff der Paroxysmalität bei Szondi". *Psyche* 7, 380-386 (1953).

- Lublin, H. and Malloy, M. „An empirical test of some assumptions underlying the Szondi-test". *Journal of abnormal and social psychology* 46, 480-484 (1951).
- Moser, U. „A propos du test de Szondi". *Epreuve de validation, diagnostic aveugle et problème nosologique. Annales médico-psychologiques* 112, 625-654 (1954).
- Moser, U. „Validierung, Blinddiagnosen und die Problematik des Krankheitsbegriffes im Szondi-Test". *Szondiana II*, 35-65 (1955).
- Mussen, P. H. and Krauss, S. R. „An investigation of the diagnostic validity of the Szondi test". *Journal of abnormal and social psychology* 47, 399-405 (1952).
- Petz, G. „Triebstrukturanalyse bei Lungentuberkulösen". *Szondiana I*, 134-145 (1953).
- Poljak, L. und David, H. P. „Vergleichende Syndromanalyse bei 100 Epileptikern und 100 Homosexuellen". *Szondiana II*, 72-88 (1955).
- Pruschy-Bérajano, R. „De la validité du test de Szondi". *Annales médico-psychologiques* 111, 468-499 (1953).
- Rabin, A. I. „Szondi's pictures-identification of diagnosis". *Journal of abnormal and social psychology* 45, 392-395 (1950).
- Rabin, A. I. and Guertin, W. H. „The Szondi test as a forced-choice technique". Chicago 1951.
- Richardson, H. M. „The discriminability of the „drive factors" represented in the Szondi-pictures". *Journal of clinical psychology* 8, 384-390 (1952).
- Salzmann, U. „Schicksalspsychologie und Glaukon (grüner Star)". *Szondiana II*, 129-152 (1955).
- Sandler, J. and Lubin, A. „A note on the reliability of the Szondi-test". *Brit. J. Med. Psychol.* 24, 141-143 (1951).
- Short, Ph. L. „Experiments on the rationale of the Szondi-test". *Journal of mental science* 100 (384-392) (1954).
- Soto Yarritu, F. „Validierung des Szondi-Testes durch eine Gruppenuntersuchung von 2352 Fällen". *Szondiana II*, 65-72 (1955).
- Stern, E. „Quelques remarques sur la valeur diagnostique du test de Szondi". *Psyché* 8, 15-23 (1953).
- Stumper, E. „La pathologie des pulsions d'après Szondi". *Annales médico-psychologiques* 110, 490-493 (1952).
- Stumper, E. „Application pratique du test de Szondi". *Annales médico-psychologiques* 109, 280-308 (1951).

- Stumpl, F. „Bespreking van de Schicksalsanalyse I van Szondi". Zentralblatt für die ges. Neurologie und Psychiatrie 106, 432-433 (1949).
- Szondi, Dr. L. „Die Sprachen des Unbewussten. Symptom, Symbol und Wahl". Szondiana II, 5-36 (1955).
- Szondi, Dr. L. „Syndromanalytische Ergänzungen zu der Arbeit: G. Petz' Triebstrukturanalyse bei Lungentuberkulösen". Szondiana I, 145-155 (1953).
- Walder, H. „Die h-Bedürfnisse und ihre kriminogene Bedeutung". Szondiana II, 112-129 (1955).
- Webb, M. W. „Die klinische Bedeutung von Ergebnissen der Dur-Moll-Methode im Szondi-Test". Szondiana II, 88-112 (1955).
- Wittenberg, J. J. „Een Szondi-onderzoek over 1600 gevallen". Ga-wein 2, 72-76 (1954).

III. Voor samenvattende literatuuroverzichten raadplege men :

- Borstelmann, L. J. and Klopfer, W. G. „The Szondi Test: a review and critical evaluation". Psychol. Bulletin 50, no. 2 (1953).
- David, H. P. „Szondi Bibliography 1939-1953". Journal of projective techniques 18, no. 1 (1954).
- Delay, J., Pichot, P., Perse, J. et Deniker, P. Annales Med.-psychol. 111, 466-467 (1953).
- Deri, S. Progress in Clinical Psychology I, 1, 231-233 (1952).
- Kobler, A. L. „Revue critique des recherches concernant la validité du test de Szondi". Rev. Psychol. Appl. 1, 279-289 (1951).
-

STELLINGEN

1

De arbeidstherapie in de psychiatrische inrichting is nog te vaak een niet gedifferentieerde bezigheids therapie en te weinig een individueel aangepaste actieve therapie.

2

Het slagen van de therapeutische behandeling van de patiënten in de psychiatrische inrichting kan onder meer in gunstige zin beïnvloed worden door aandacht te schenken aan de uiterlijke verzorging van deze patiënten.

3

De phaenomenologische studie van de menselijke omgang als „ontmoeting” is bevruchtend voor de pastorale houding, omdat op grond daarvan het belangeloze openstaan voor de mens in de praereflexieve sfeer minder bedreigd zal worden door een bewuste of geleidelijk vanzelfsprekend geworden functionalisering van het optreden.

4

De geloofscrisis van vele katholieke jongeren wordt mede begrijpelijk enerzijds uit de losmaking van het ouderlijk gezag en het ouderlijk wereldbeeld en anderzijds uit het verlangen naar het geloof als een persoonlijk bezit. Juist wat het laatstgenoemde betreft mist de jongere veelal de aansluiting bij de volwassene.

5

Voor het katechetisch onderwijs is het didactisch beginsel van zelfwerkzaamheid gewichtig. Indien echter zelfwerkzaamheid wordt verstaan als het zelf ontdekken van de waarheid, kan zij in de katechese een gevaar betekenen voor de „Verkondiging”.

6

De bepaling van een gemeenschap als een vaste verbinding van mensen om een gemeenschappelijk doel te bereiken, let te weinig op het daarbij vereiste onbaatzuchtig handelen van de deelnemers.

7

Het is te verwachten dat de wetenschappelijke kennis van paragnostische verschijnselen belangrijk zal bevorderd worden door experimenten geladen met een affectieve factor.

8

De Dur-Moll interpretatiemethode van de Szondi-test is ongeschikt om de verhouding mannelijkheid-vrouwelijkheid (in psychologische zin verstaan) in een pp. te bepalen.
